- тестові завдання
- тексти диктантів
- ключі до них

ISBN 966-7043-35-5

Ваш Е-РЕПЕТИТОР з української мови

- орфографія
- пунктуація
- культура мовлення
- багатство словникового складу
- стилістика

Ваш
РЕПЕТИТОР
з української мови

М. Пентилюк, О. Іващенко, І. Гайдаєнко, С. Караман, Г. Доценко

ВАШ РЕПЕТИТОР

Перевірте себе
(тести)

- Орфографія
- Пунктуація
- Культура мовлення
- Стилістика

Рекомендовано Міністерством освіти України

Київ
«Ленвіт»
2000

Колектив авторів під керівництвом М.І. Пентилюк: О.В. Іващенко, І.В. Гайдаєнко, С.О. Караман, Г.В. Доценко

Ваш репетитор: Посібник /Колектив авторів під керівництвом М.І.Пентилюк. – К.: Ленвіт, 2000. – 72 с.

Пропонований посібник містить матеріал, спрямований на перевірку й поглиблення знань з української мови, удосконалення мовленнєвих умінь і навичок.

Посібник розрахований на учнів середніх навчальних закладів, абітурієнтів, студентів і всіх бажаючих поліпшити своє усне і писемне мовлення.

Рецензент: **Руденко Л.М.**

Рекомендовано Міністерством освіти України
(Рішення колегії Міністерства освіти України,
протокол № 14/3–18 від 22.12.1999 р.)

ISBN 966-7043-35-5

© М.І. Пентилюк та інші, 2000

ПЕРЕДМОВА

Цей посібник розрахований на учнів середніх навчальних закладів, абітурієнтів і всіх бажаючих перевірити і поглибити свої знання з української мови.

Щоб стати грамотним, треба визначити рівень своїх знань, умінь і навичок володіння літературними нормами, опанувати прийомами самоконтролю і бути наполегливим в удосконаленні свого мовлення.

Пропонуємо уважно вивчити посібник і використати наші коментарі та поради.

Книжка складається з чотирьох розділів: «Орфографія», «Пунктуація», «Культура мовлення. Багатство словникового запасу», «Стилістика», текстів диктантів для самоконтролю та ключів до них.

Наш посібник зорієнтований на те, щоб Ви самостійно змогли проконтролювати й оцінити свої знання й вирішити, як бути далі: задовольнитися рівнем володіння українською мовою чи продовжувати її вивчення.

Хоча посібник не має на меті представити певну систему знань, уважне його вивчення, ретельне виконання завдань, опрацювання додатків, безумовно, позитивно вплине на Вашу грамотність.

Ця позитивна роль посібника буде більшою, якщо Ви прислухаєтеся до наших порад у «Ключах до тестів». Наша мета — спонукати Вас до мовного самовдосконалення, що зробить Вас цікавою, оригінальною особистістю і відкриє шлях швидких контактів у спілкуванні з людьми. Адже можливості для удосконалення власної мовотворчості в кожного безмежні.

Щиро зичимо Вам успіху.

РОЗДІЛ І. *ОРФОГРАФІЯ*

ТЕСТ 1

Завдання 1. *Поставте, де потрібно, апостроф.*

1. Лугове різнотрав…я. 2. В…юнились ластівки. 3. Р…яботиння хвильок. 4. Пір…їстий поплавок. 5. П…янкий любисток. 6. Дзв…якнуло відро. 7. Роз…ятрений біль. 8. Торф…яна земля. 9. Медв…яні пахощі. 10. Без…ядерний світ. 11. Князь Св…ятослав. 12. З…єднані народи. 13. Національне безпам…ятство. 14. Параска Лук…янівна. 15. Інженер Вороб…йов. 16. Зазоріло надвечір…я. 17. В…ялий лист. 18. Святкова В…язьма. 19. Відвідали дит…ясла.

Завдання 2. *Запишіть, вставляючи замість крапок, де треба, пропущений м'який знак.*

1. Видубец…кий монастир… . 2. Кіл…ка тисячоліт… . 3. Близ…кість… до землі. 4. Наказ для педучилищ… . 5. Студентс…кий Хар…ків. 6. Асканійс…кий степ… . 7. Сил…ний біл… . 8. Сідла системи Брян…с…кого. 9. Признач…те збір… . 10. Мален…кий майдан…чик. 11. Дзюр…котливе джерел…це. 12. Нен…чині сл…ози. 13. Могут…ній Дніпро. 14. Уман…с…кий батал…йон. 15. Лікар… Гер…ман…чук. 16. Т…мяний погляд.

Завдання 3. *Поставте замість крапок, де треба, м'який знак чи апостроф.*

1. За Дніпром багр…ніют…ся вишні. 2. Колеса їхні ховалис… у буйному різнотрав…ї. 3. Ти мене накличеш…ся ночами і навиглядаєш…ся одна. 4. Все вміют… робити солдат…с…кі руки. 5. Син…ою росою жито заіскрит…ся. 6. А по вулиці йде, пританц…овує, сміхом заливает…ся молодіст… . 7. Чарівні інкрустовані вироби створюют… різ…б…ярі Гуцул…щини. 8. Дес… у далекій куз…ні брин…чали стиха струни бандури. 9. Полин…мо думкою до сон…ця і зірок. 10. Україн…с…ка піс…ня живит…ся з народного джерела.

ТЕСТ 2

Завдання 1. *Утворіть прикметники за зразком:* без сорому — безсоромний.

Без пам'яті, без компромісів, без звуку, без зброї, без імені, без закону, без захисту, без ідеї, без змісту, без надії, без толку, без форми, без хмар, без страху, без талану, без шуму, без смерті.

Завдання 2. *Визначте, яку букву треба вписати —* **з** *чи* **с**. *Вам доведеться пригадати правопис префіксів. Перевірте себе.*

1. Ро…лити метал, ро…писатися у відомості, написати ро…писку, ро…дати підручники, ро…казати казку, ро…шукати людину, карний ро…шук, ро…порядок дня, швидкий ро…рахунок, ро…лючений ро…мазня, тиха ро…мова.

2. Трава: 1) …кошена, 2) …різана, 3) …жата, 4) …палена, 5) …рвана, 6) …їдена, 7) …брана, 8) …хована.

3. Люди: 1) …явилися, 2) …юрмилися, 3) …єдналися, 4) …робили, 5) …будили, 6) …гнули, 7) …формували, 8) …творили, 9) …шили, 10) …конструювали.

Завдання 3. *Подумайте, які букви треба вписати.*

1. Пр…красна квітка – пр…красити кімнату; пр…глухий сусід – пр…глушена розмова; пр…білий будинок – пр…білити; пр…гіркі спомини – пр…гіркле масло; пр…хороший сад – пр…хорошитись; пр…мудра розмова – пр…мудритись; пр…світла пам'ять – пр…світити лампою; пр…малий заробіток – пр…меншити значення; пр…добра порада – пр…добрити солодощами дитину; пр…тиха хода – пр…тишити кроки; пр…парувати птаха – пр…парювати його; пр…чистий посуд – пр…чіпний плуг; пр…старий дід – пр…старкуватий чоловік; пр…стольний град – пр…стойний одяг; пр…красна мелодія – пр…красити сцену; пр…дивний чоловік – пр…дивитися гарно.

2. Ві…значити нагородою, медичне о…слідування, на…слати телеграму, з…брати інформацію, ві…крити двері, пі…хоплений вітром, ро…сілися на терасі, о…риває від серця, пр…йшов п…р…часно, ро…цвіте квіткою, ро…чинене вікно, мі…сесійні заняття, ві…критість до дії, бе…кінечні ряди, …плутати верх, ро…кудлане верховіття.

ТЕСТ 3

Завдання 1. *Вставте замість крапок пропущені букви.*

Г…нить ч…реду – заг…няти овець; допом…гли біж…нцям – допом…гати постійно; кр…яти сало – кр…їти тканини; л…мить б…р…ги – розл…мати будівлю; зм…гли зловити – зм…гатися з суперниками; ск…чити на коня – ск…кати по полю; б…ру в борг – бр…ти розгін – виб…рати долю; зам…сти в хаті – зам…тати подвір'я.

Завдання 2. *Перепишіть, вставляючи пропущені букви* **о** *або* **е**.

1. Всі мали його за ч…сного ч…ловіка. 2. Оч…рет сухий та ж…втий вітер хилить до землі. 3. Ш…рстка бабусина долоня гладила м'яке волосся онука. 4. І ш…вкова пісня колискова ожива в мені. 5. Весь майдан лящав дитячим дзвінким щ…бетанням. 6. Уже ш…стирічним хлопчиком Шопен зачаровував усіх грою на піаніно.

Завдання 3. *До кожного з поданих слів доберіть і запишіть іншу форму його чи утворіть споріднене слово так, щоб у кожній парі було чергування* **о, е** *з* **і** *або* **і** *з* **о, е**.

Гори, віз, тік, поле, ходити, вівці, збоку, тому, двірник, очі, зоря, спокійний, спосіб, промінь, гість, папери, весільний, овес, школа, піч, стройовик, бій, шепіт, постіль, стіл, ноги, рід, загін, Київ, Тернопіль, Миколаїв.

Завдання 4. *Запишіть речення, вставляючи пропущені букви.*

1. М…дами ч…рв…нь спілий пахне. 2. Над з…мл…ю пл…ла тиха с…рпнева н…чка. 3. В…р…ні де не л…тати, то на см…тник с…дати. 4. У г…л…ові т…к, а на язиці ц…п, і де схоче, там і зм…л…тить. 5. В…селе сон…чко ховалось в в…селих хмарах в…сняних. 6. Кол…хає ж…та віт…рець над Дніпром. 7. Наш нар…д має право п…шатися своїми б…гатирями. 8. Такий-то б…гатир! Ходив у жупанах та в сап'янцях. 9. Вечоріло, і с…лдат…с…кі колони зупинилися на спочинок. 10. В…сна пл…вла до нас з Д…сни.

ТЕСТ 4

Завдання 1. *Позначте, які букви напишете замість крапок. Розкрийте дужки і запишіть.*

1. Зустрілися на (берег), купив в (аптека), розуміється на (техніка), провели на (літфак), дивувалися в (округа), стрічка на (капелюх), діти в (горох).

2. Францу…ка збірна, вороне…кий губернатор, коза…ка паланка, чума…кі вози, оде…ка гуморина, присива…кі степи, казах…кий космодром, переми…кий автовокзал, бас…ий костюм, фашис…ка організація, студен…ке товариство.

3. Серде…на Оксана, серде…ний біль, вимо…ена гать, насид…ені місця, сміялася соня…никово, надійшли приїж….і, спе…ена картопля, запря…ені коні, змоло…ений хліб, пога…ене вогнище, розря…аючи бомбу, летіли ни…че хмар, нічого нема доро…чого за час, найбли…чі друзі, лівий берег ви…ий за правий;

4. Пісні про кріпа…ину, погляд у буду…ину, ночі Доне…ини, робітники Гали…ини, смаглява Херсон…ина, степова Оде…ина, хлібороби Вороне…ини, доба Отаман…ини, лани Дніпропетров…ини, лісова гу…авина, густа лі…ина.

Завдання 2. *Утворіть присвійні прикметники із суфіксом* **-ин.**

Донька, рибалка, лялька, сопілка, нянька, матінка, Оленка, приятелька, Галинка, жінка, русалка, Маринка, Тетянка, Юлька, Параска, Ониська, Мелашка, Васька, Мотузка, Ольга, Чіпка, Ївга, Єлька, лисичка, Миколка.

ТЕСТ 5

Завдання 1. *Уважно прочитайте словосполучення. Пригадайте словосполучення, які пояснювали б правопис подібних за звучанням слів.*

Незліченні вогні, незлічені вогні, не злічені ніким вогні; несказанна краса, несказане слово, не сказане мною слово, несказане лишилось несказаним; невпізнаний приїжджий, не впізнаний батьком гість; нескінченна розмова, нескінчена розмова, нескінченна вранці розмова, не скінчена, а обірвана розмова; натхненне обличчя, натхнений чарівною поезією; піти незнаними шляхами, іти не знаними досі шляхами; огненні стрічки, вогняні язики, весняне повітря, осіннє надвечір'я, денне світло, дане завдання, невблаганний час, невблаганний гість, незбагненні мелодії, не збагнений нами наказ, непримиренні стосунки, непримиренні сторони; невтоленна сила, невтолена спрага.

Завдання 2. *Попросіть продиктувати Вам словосполучення. Запишіть у дві колонки: в одну – слова з подвоєними буквами, а в другу – без подвоєння.*

Благословен…і руки, блажен…а сторона, мерзен…а пика, розіл…ялися повіддю, весня…і води, здиден…і заробітки, гостин…ий гуцул, родин…е коло, числен…і зорі, височен…і водограї, гумен…ий одлічував, скажен…ий чоловік, шален…й біг, природн…ий газ, солов'їн…а пісня, ядерн…ий реактор, полотн…яна сорочка, склян…а шафа, в'ялен…а риба, підрублен…а хустка, прикордон…і прожектори, над…ніпрянські села, рідне Побуж…я, далеке Присиваш…я, неспокійне жит…я, нечисте сумлін…я, за туман…ою Керчю, з несподіваною радіст…ю, чорна ріл…я, смутний Іл…я, закритий військ…омат, сказав спросон…я, затужилось нездан…о, представники страйк…ому, знахідки юн…атів; сад розріс…я, воз…єднан…я слов'ян, нужден…і постаті.

Завдання 3. *Подумайте, разом чи окремо слід написати* **не.** *Як Ви дійшли такого висновку?*

(Не)заможні селяни. Вони (не)заможні. Вони (не)заможні, а бідні. (Не)замкнені двері. (Не)замкнені вчасно двері. Двері (не)замкнені. (Не)скошені трави. (Не)скошені влітку трави. (Не)скошені, а лише зім'яті трави. Трави (не)скошені. Навколо стояли (не)високі гори. Ця гора (не)висока. Він (не)високий, а низький. Голос мав (не)високий, але приємний. Голова дівчинки (не)покоїлася, як слід було б на подушці, а на якомусь клунку. Птахи сильніше (не)покоїлися. Степан так занепав здоров'ям, що й робити (не)здужає. Соната так само, як і я, (не)здужає на тугу. Своїми (не)гідними вчинками вони себе зневажили. Як же нам рідну землю (не)любити і (не)славити піснями! (Ненавидячи, вона в той же час кохала його всім серцем. Говорив він, (не)зводячи (не)спокійного погляду з її обличчя. Чого собі (не)зичиш, і другому (не)жадай. (Не)має меж у Всесвіту, нема. Хто (ні)чого (не)робить, той (ні)коли (не)має часу.

ТЕСТ 6

Завдання 1. *Вставте пропущені букви, розкрийте дужки, запишіть Ваш варіант. Уважно прочитайте записане. Деякі з цих виразів нагадають Вам дещо з української класики. З яких творів вони взяті? Для впевненості загляньте у ключі наприкінці посібника.*

І. 1. Загірна ко(м, мм)уна. 2. Кі(н, нн)і (и, і)нсургенти. 3. Га(л, лл)юц(и, і)нац(и, і)я. 4. Конт(р, рр)адм(и, і)рал. 5. Конт(р, рр)(и, е)волюц(и, і)я. 6. Високий маро(к, кк)анец… . 7. Зачіплянс…ке баро(к, кк)о. 8. Міл…они то(н, нн) пилюки. 9. Рад(и, і)огра(м, мм)а. 10. Ма(н, нн)а каша. 11. (и, е)кзотичні акс(и, е)(с, сс)уари. 12. Ек(с, сс)т(и, е)(р, рр)итор(и, і)ал…на (У, у)країна. 13. У(с, сс)ур(и, і)йс…ке ел…дорадо. 14. Біла па(н, нн)а. 15. Заміс…ка ві(л, лл)а. 16. Ві(л, лл)а-посестра.

ІІ. 1. (и, і)сторія ц(і,и)в(и, і)лізац(и, і)ї. 2. У лаб(и, і)р(и, і)нтах кімнат. 3. Новий с(і, и)недріон. 4. Ж(и, і)рандол… . 5. Сіл…с…ка (и, і)нт(и, е)л(и, і)генція. 6. В(е, і)н(і, е)грет. 7. Колодяз… арт(и, е)з(е, і)ан. 8. (Б, б)(и, і)роб(и, і)джан – (С, с)ибірс…ка (П, п)ал(е, и)ст(і, и)на. 9. (Т, т)ран(с, сс)ибірс…ка маг(и, і)страл… . 10. Свинс…ка конст(и, і)туція. 11. Вав(и, і)лонс…ка в(и, е)жа. 12. Арг(и, е)нт(и, і)нс…кий танец… . 13. Л(и, е)гендарна (А, а)тлант(і, и)да. 14. Вчасно по(и, і)нформувати. 15. Без(и, і)дейний твір. 16. Амер(і, и)канс…кі дж(і, и)нси.

ІІІ. 1. Химерні порт…єри. 2. В ар…єргарді. 3. Г(и, е)ро(і, ї) кар…єр(і, и)зм(а, у). 4. Випили к…янті. 5. В(е, і)н…єтка. 6. Ад…ютант. 7. Зустріч з мад…ярами. 8. Г…яурс…кі примхи. 9. Твори (О)Генрі. 10. Ін…ша ал…тернат(і, и)ва. 11. Пс(і, и)хологія бракон…єрства. 12. Студен…с…ке ж(у, ю)рі. 13. Світле фо(й, е, є). 14. Фантастичний фе(є, й, е)рверк. 15. Велетенс…ка с(и, е)кво(я, й, а). 16. Народніст… ма(й, а, я). 17. Ажурна мантил…я.

Завдання 2. *Уважно прочитайте назви творів (розділів) відомих українських письменників. Подумайте і назвіть авторів і самі твори (розділи) у перекладі. Потім перевірте себе, звернувшись до «Словника іншомовних слів» та праці А.Коваль і В.Коптілова «Крилаті вислови в українській літературній мові».*

1. Intermezzo. 2. Fata morgana. 3. Contra spem spero. 4. Memento mori. 5. Vivere memento! 6. Semper tiro. 7. Ex nihilo. 8. De profundis. 9. Schonschreiben. 10. Камо грядеши.

ТЕСТ 7

Завдання 1. Розкриваючи дужки, подумайте, разом чи через дефіс треба писати подані нижче слова. Які правила правопису складних слів Ви пригадали?

І. 1. Вибрати (пів)ящика. 2. Виконати за (пів)години. 3. Обійти (пів)(К, к)иєва. 4. Об'їхати (пів)(Є, є)вропи. 5. Відрізати (пів)лимона. 6. Змучена від спеки (напів)пустеля. 7. З'їсти (пів)апельсина. 8. Синьоокий (льон)довгунець. 9. Йти в (контр)атаку. 10. Золотий (листо)пад. 11. Наркотик (владо)любства. 12. Прагнення до (само)збереження. 13. Київський (віце)губернатор. 14. Мікроклімат (С, с)ахари. 15. Передали радіо(фото)телеграфом. 16. Григорій (Квітка)Основ'яненко. 17. Петро (Міняй)(Л, л)ук. 18. Завдання для (хіміка)астронома. 19. Творчість Шевченка(художника). 20. Записали не всі (трудо)дні.

ІІ. 1. (Чорно)земний грунт. 2. (Ніжно)тонна краса. 3. (Восьми)літня Айше. 4. (Багато)річна рослина. 5. (Свіжо)зібраний (серпо)різ. 6. (Один)однісінький пуп'янок. 7. (Червоно)носі чайки. 8. Довгі(довгі) ноти. 9. (Світло)коричневі шапки грибів. 10. (П, п)івнічно)(К, к)римський канал. 11. (П, п)івденно)(З, з)ахідна залізниця. 12. (Старо)слов'янська мова. 13. (Шістнадцяти)поверховий будинок. 14. (Діаметрально)протилежні погляди. 15. Округло(яйце)подібна голова. 16. (Унтер)офіцерське зібрання. 17. (Народно)визвольний рух. 18. (М'ясо)молочний комбінат. 19. Світло(водо)лікувальний заклад. 20. (Глухо)німі діти.

Завдання 2. Визначте, які саме складні прикметники треба написати разом.

Комбінат: 1) (м'ясо)молочний, 2) (гірничо)збагачувальний, 3) (рибо)консервний, 4) (дерево)обробний, 5) (фанерно)мебельний, 6) (целюлозно)паперовий;

Інститут: 1) (критико)біографічний, 2) (науково)дослідний, 3) (корабле)будівний, 4) (музично)педагогічний, 5) (художньо)промисловий, 6) експериментальний (електро)технічний, 7) (хіміко)технологічний;

Управління: 1) (дорожно)будівельне, 2) (будівельно)монтажне, 3) (ремонтно)технічне, 4) (трамвайно)тролейбусне, 5) (авто)транспортне, 6) (адміністративно)фінансове, 7) (військово)інженерне.

Завдання 3. Запишіть окремо, через дефіс або разом подані прислівники та прислівникові сполучення.

1. Пропав (без)вісти, став на(в)шпиньки, лежав (голі)черева, йшла (босо)ніж, розлився на(в)круги, завив (по)вовчи, видали (на)гору вугілля, знав (по)латині, (в)перше бачу, постукати (в)перше вікно, коли(не)коли розмовляла, час(від)часу лунали постріли, кожен (по)своєму переживав, (як)небудь прожити, хтозна(звідки) прийшов, коли(сь) проживав.

2. Зібралися (рано)вранці, був письменний (по)церковному, свистять (тонко)тонко, співає (по)нашому, (з)ранку (до)вечора йшли, ліво(руч) від насипу, (часто)густо чути, розмовляє віч(на)віч, шумлять (по)тихеньку, перетинає (в)поперек, (ген)ген за луками, де(не)де світліє, вийшли нам (на)зустріч, раз(по)раз зітхає, ішов (з)боку отари, дивився (з)боку, мчусь (на)осліп, почав косити з(не)хотя, дим підіймався (в)гору, гупав с(пере)сердя, з (краю)(в)край проходили.

ТЕСТ 8

Завдання 1. *Розкрийте дужки, запишіть Ваш варіант.*

1. (На)перекір стихії. 2. (На)зустріч колоні. 3. (На)зустріч з депутатом. 4. (В)наслідок зловживань. 5. Не (по)людські. 6. В(день) працювали. 7. В(день) народження брата. 8. Із(за) лісу, з(за)туману. 9. За(для) добра. 10. (Не)від(коли) побудовані. 11. Кинувся (на)(в)(пере)йми. 12. Хто(зна)скільки машин. 13. Казна(в)чому. 14. Щедро віддячував (за)те. 15. втомлені, (за)те щасливі. 16. І(все)таки до тебе думка лине. 17. (Не)вже (не)воля (не)обридла. 18. Дістав(таки) подарунки. 19. Де(ж)таки змогли знайти. 20. Він(таки) розказав йому. 21. Сказати (що)сь. 22. А (поки)що (ні)чого (не)відомо. 23. (Що)дня чую вас. 24. Треба знати, де(що) сказати. 25. Поп'ємо кави та побалакаємо про де(що).

Завдання 2. *Переписуючи, розкрийте дужки. Як Ви думаєте, чому в одних випадках пишемо слова разом, а в інших – окремо. Пригадайте правила написання прийменників, сполучників, часток.*

Як(би) не мамина пісня, яким убогим було б наше життя. 2. Як(би) не крутила хуртовина, блисне промінь сонця і крига розтане. 3. Що(б) не трапилось, бажаємо, щоб ви довіряли одне одному. 4. А як(же) я сам тобі все добро віддам, тоді що буде? 5. Як(же) не співати радісних пісень! 6. То(ж) сіль землі, то(ж) сила молода ішла на смерть. 7. То(ж) оволодівайте словом так, що(б) з(під) ваших рук виходила тільки краса. 8. Та(й) Соломія те(ж) казала, що й попервах. 9. Її те(ж) взяли з собою. 10. Вони спалили всі кораблі за собою, про(те) вірили в свою зорю. 11. Та(ж) люди кажуть —тут (не)певне місце. 12. Та(ж) пісня, але виконавець інший.

ТЕСТ 9

Завдання 1. *Перепишіть текст, розкриваючи дужки і вставляючи пропущені букви. Поставте потрібні розділові знаки.*

Прямо над нашою хатою пролітають леб…ді. Вони л…тят… ни…е ро…патла(н, нн)их, обвислих хмар і (з, с)трушують на землю б…нтежні звуки далеких дзвонів. Дід говорит…, що так співают… л…б…ди(н, нн)і крила. Я пр…д…вляюс… до їхн…ого мая(н, нн)я, пр…слухаюс… до їхн…ого співу, і м…ні те(ж) хоч…т…ся пол…тіти за леб…дями, тому(й) (під)німаю руки, наче крила. І радіст…, і смуток, і срібний п…р…дзвін огортают… та(й) огортают… м…не своїм снува(н, нн)ям.

Я стаю наче менш…м, а на(в)коло біл…шає, росте й мін… .т. …ся увес… світ і загачене білими хмарами небо, і (одно)ногі скр…пуч… журавлі, що (ні)куди (не)пол…тят…, і полатані в…с…лим з…л…ним мохом стріхи.

І цей увес… світ тр…поче, мінит…ся в моїх очах і ві(д, дд)аляє леб…дів. Але я (не)хочу, щоб вони о(д, т)літали від нас. От як(би) яким(сь) дивом послухали м…не: зробили круг над с…лом і знову прол…тіли над нашою хатою. Аби я був чародієм, то хіба (не)повернув(би) їх? Я замислююс… над цим, а на(в)коло мене починає кружляти в…ді(н, нн)я ка(з, с)ки, її (не)розгада(н, нн)і дороги, дрімуч… (пра)ліси і ті (гуси)л…б…дята, що на своїх крилах в…нос…т… з біди

малого хлопця. Ка(з, с)ка вкладає в мої уста оте слово, до якого дослухо-вуют...ся земля і вода, птиця в небі і саме небо.

А (в)цей час (нади)мною твор...т...ся диво: хто(сь) (не)видимим см...чком провів по син...ому підн...бе(с, сс)і, (по)білих хмарах, і вони забр...ніли, як скрипка. Я тягнусь (до)гори і сам собі (не)вірю: від зарічки знову над нашою хатою пролітают... леб...ді!

(За М. Стельмахом)

Завдання 2. *Попросіть кого-небудь продиктувати Вам цей текст, запишіть його. Потім перевірте себе ключем до цього завдання. Порівняйте, скільки помилок Ви зробили при виконанні завдання 1 і завдання 2.*

Завдання 3. *Перекажіть цей текст близько до оригіналу і запишіть. Перевірте, чи зберегли Ви у переказі цілісність, логічну послідовність та емоційне забарвлення тексту. Підрахуйте кількість помилок. За порадами зверніться до ключа наприкінці посібника.*

ТЕСТ 10

Завдання 1. *Перепишіть, вставляючи пропущені букви і розділові знаки.*

Мовчит... собор

На(в)коло вируют... пристрасті, л...мают...ся списи в щоден...их баталіях, що їх в...дут... будівничі з бракон...єрами, а він стоїт..., думає свою одвічну думу. Про що вона? Все тут проход...ло п...ред ним, як п...ред свідком і п...ред суддею. Ще, здаєт...ся, (не)давно р...піли гарби повз н...ого з снопами, кл...котіла р...волюція на ц...ому майдані соборному, дзвони калатали на сполох, кликали на ...ходи, на пожежі, то радісно, то тр...вожно будили (пе...ред)міс...тя, б...ючи пудовими язиками свою литу, з домішкою срібла мідь... . Поглядом болю й туги востан...є дивилися на н...ого ро...шир...ні очі дівчат(полонянок), коли їх тисячами гнали мимо собору в Німеч...ину. Ридан...я чув, і крики надій, і залізні гуркоти війни, і її страшнішу тишу... . Т...пер в...лосипеди нічних змін (не)чутно о...тікают... його (що)дня і (що)ночі.

Все він бачит... і чує усе. Ярмарки в...рували круг н...ого, яскраво гомоніли, бурунили, буйно сміялис... червоним, сивіли шапками, сан...ми красувалис... в різ...бл...них оздобах. Чи так уже воно й вищ...зло все? Чи б...р...же він у собі ві...гомін жит...я н...вмирущого, ми...тін...я списів запоро...ких, (різно)голос...я ярмаркового люду, жарти циганс...кі, чвари прасолів, іржан...я коней (продано)ображєн...их, лоскітний сміх ш...нкарок щасливих, нічні ш...поти закоханих, зор...яні обійми й зачат...я. Повен, повен вс...ого! Темрявою ночі окутан...ий, зірок дістає ш...ломами своїх бан... (круто)лобих *(О. Гончар)*.

Завдання 2. *Підрахуйте помилки. Подумайте над словами, в яких Ви зробили помилки. Чому вони повинні писатися так, а не інакше? Опрацюйте ці помилки. Після чого напишіть текст під диктовку. Нема помилок? Добре. Є? Їх стало ще більше? Читайте рекомендації в ключі до даного тесту.*

РОЗДІЛ ІІ. *ПУНКТУАЦІЯ*

ТЕСТ 1

Завдання 1. *Перепишіть текст, поставте потрібні розділові знаки.*

Учитель Хома Романович у якого до війни сиділа за партою легендарна Майя Прапірна неремстиво стояв позад гурту сухенький сивий в розмовах участі не брав тільки очі його задивлені на собор пройнялися сльозою. Йому більше може ніж будь-кому було чого переживати. За цей собор він свого часу на Магадані побував власне більше за свій темперамент за те що мав звичай аж надто запальне історію храму учням переповідати. Багато хто з металургів людей різних поколінь теж колись сиділи за партою у Хоми Романовича теж дещо знали про історію виникнення собору. Виник як із легенди. Після зруйнування Січі повержені запорожці заснували монастир у цих місцях у плавнях що належали раніше одній з окраїнних запорозьких пам'яток. Отам у плавнях постригались у ченці брали до рук замість щабель книги святого писання. Перевдягалися як оточенці в буденну сіру одежу гречкосіїв. Чорною жалобою ряс прикривались буйно-червоні шаровари лицарів Запорожжя. І вирішено було тоді на їхній сумовитій раді: збудуємо собор. Воздвигнемо, щоб піднісся в небо над цими плавнями що рибою кишать над степами де наші коні випасались і буде незломлений наш дух жити у святій цій споруді наша воля сяятиме в небі блиском недосяжних бань.

Завдання 2. *Перевірте за ключем до даного тесту, чи всі розділові знаки Ви проставили. Старанно обдумайте зміст тексту і його пунктуацію. Попросіть, щоб Вам продиктували цей текст. Визначте автора і твір, з якого взятий даний уривок.*

ТЕСТ 2

Завдання 1. *Перепишіть. Розставте розділові знаки. Визначте головні члени речення. З'ясуйте для себе, чому в одних випадках тире стоїть між ними, а в інших – ні. Обдумайте кожен розділовий знак.*

1. Мати наша сивая горлиця. 2. Три та три шість. 3. Любить свій край це для народу жити. 4. Я Мавка лісова. 5. Ластівка як відомо супутник людської оселі. 6. «Шаланда в морі» одна з найромантичніших у нашій літературі новел. 7. Моя душа як арфа золота. 8. Такий я ніжний такий тривожний. 9. На обличчі Миколи щаслива усмішка. 10. Рідна мова то неоціненне духовне багатство. 11. Сміх ось що було за визначенням самого Гоголя благородною особою в його «Ревізорі».

Завдання 2. *Розставте розділові знаки.*

1. І все поволі зникає море скелі земля. 2. І земля і вода і повітря все поснуло. 3. Рівний гарячий мов з велетенської печі дух іде звідусіль з неба з моря од сірих каменів. 4. Чарівний світ пливе переді мною сині води білі піски хати на високих берегах. 5. Доля нації доля будівників держави та її охоронців доля співця народного що нагадує нам співачку Ніну Матвієнко і саму Ліну Костенко все це присутнє в романі «Маруся Чурай». 6. Ранок зачинався тихий та лагідний все наокіл і трави і дерева і кущі наче завмерло. 7. Всяке птаство як-от деркачів

перепілок куликів курочок можна було викосити косою в траві. 8. Все навколо кожен кущик горбок долинка кожна стежечка не тільки було йому знайоме а й промовляло до нього. 9. Рано вставати цілий день працювати на спеці моритися голодом на пісній страві та лягати потомленому без вечері бо не було кому зварити бо всі були на роботі ото мужицька доля.

Завдання 3. *Перепишіть, поставте потрібні розділові знаки. Підкресліть означення і з'ясуйте, які з них є однорідними, а які неоднорідними і чому.*

1. Червоні білі блакитні хусточки і спідниці вигравали проти сонця різнобарвними кольорами. 2. В обласних змаганнях шахістів першість завоювала команда майстрів Херсонського міського шахового клубу. 3. Рожевий відблиск сонця ледве пробивався крізь каламуть похмурого зимового ранку. 4. Шалений холодний вітер люто висвистував і завивав над степом. 5. Відчуває щирість сонця голубий прозорий день. 6. З димаря повалив густий схожий на вечорову темінь дим. 7. Сивіють величезні обтяжені росою листки папороті в'ється низом колюча ожина. 8. Це був твій перший художній твір. 9. Вже й ніч пройшла довга неспокійна громовинна. 10. Розвалена недавно залізнична будка біліла посеред хлібів. 11. Міцних вузлуватих потрісканих рук не спинить ні гамір ні гомін ні стук. 12. Батько радісно зустрів свого давнього приятеля. 13. Рання махрова айстра цвіла в саду. 14. На полях зеленіла пшениця озима морозостійка. 15. Невеличкі карі очі блищали гострим блиском. 16. Олена зроду не чула такого гарного рівного високого дзвінкого голосу. 17. Подайте інший шерстяний килим. 18. Подайте інший, шерстяний килим.

Завдання *4. Поставте потрібні розділові знаки.*

1. Плач же серце плачте очі поки не заснули. 2. Добрий ранок моя одинокосте! На добраніч свободо моя! 3. Прозора осене вертаєш ти недопиті весни нам. 4. Я про тебе о калино пісню склав оцю дзвінку. 5. О краю мій тужу я за тобою! 6. Живи країно котру не здолати. 7. Рости ж серце-тополенько все вгору та вгору. 8. Ой мамо голубко не плач не ридай готуй рушники і хустки вишивай. 9. Мене дуже цікавить що Ви тепер пишете вельмишановний Опанасе Яковичу. 10. Дорогі земляки з вами пісня моя нерозлучна.

ТЕСТ 3

Завдання 1. *Переписуючи, поставте, де треба, коми чи тире при означеннях.*

1. Місто розташоване на сопках і в долинах хукало тупотіло хлопало рукавицями і волохатими од інею віями. 2. Було добре видно обабіч залляті сонцем галявини. 3. Спокійні і ясні вони якийсь час дивились просто себе дивились байдуже. 4. Блідий трохи схудлий засмалений вітрами він стояв і ніяково по-дитячому посміхався. 5. Гнучка як вуж граційна як мавка вона таїла в собі дивну силу. 6. Мокієнко був з людей старого гарту гостинний і привітний з чуттям власної гідності. 7. Четверо добрих коней сірий буланий вороний і гнідий пирскали коло ганку і стояли слухняно. 8. Це була ціла трагедія для Грицька спостерігати і не мати сили якось допомогти. 9. Радісний і святковий сповнений вщерть життям і дзвоном цей першокласний люксусовий експрес плив ніби окремий світ між світами. 10. Оскаженілі паути вились роєм і роздрочені дьоттем вже нападали й на людей.

***Завдання** 2. Переписуючи, поставте потрібні розділові знаки. Знайдіть відокремлені прикладки.*

1. Печери як стародавня резиденція великих хижаків були добре відомі мисливцям. 2. Батько фахівець з хутрини взяв шкірку у руку труснув. 3. Цілий експрес був набитий ними шукачами щастя і довгих карбованців. 4. Найпершим політичним засланцем Забайкалля був малоросійський гетьман на ймення Дем'ян Многогрішний. 5. А сестра його любая Наталочка журиться. 6. У тайзі живуть різні звірі наприклад рись. 7. Мокієнчиха літня жінка привітна й весела добре шанувала гостей. 8. Завідувач рудий вусатий дядько на прізвище Мокієнко забачив їх ще здалеку. 9. Надійшла золота пора кохання. 10. А вкусив щитомордник страшна отруйна гадюка.

***Завдання 3.** Розставте розділові знаки.*

1. Примостившись на камені і перемагаючи біль у суглобах та у всьому тілі він почав голитись. 2. Молодиця сиділа задумана тримаючи дитинча. 3. Решта згідно з родинним станом розташувалась обабіч і ззаду. 4. Спустившись у падь напився з тонюнького підземного струмочка. 5. Відтак озброївшись пішов через річку по камінню. 6. Їх спритно нав'ючували пильнуючи щоб було порівну. 7. Потім відшукавши очима рудолисте дерево і наставившись на нього зором пішов переступаючи через кущі та колоди. 8. Мати плачучи тикала Григорієві до рук набитий рюкзак. 9. Звалили сухостій і порубавши його на дрова розклали вогнище. 10. Григорій слухав весь той гамір зціпивши зуби і йому наморочилась голова. 11. Бій тривав розгоряючись. 12. А в наймах не можна сидіти згорнувши руки.

ТЕСТ 4

***Завдання 1.** Прочитайте. Випишіть речення із вставними словами і обґрунтуйте свій вибір.*

1. Ось він, здається, скаже старшині все. 2. Так проходили дні, місяці, і, нарешті, роки. 3. Здається напівмертвій матері, що цьому ніколи не буде кінця. 4. Нарешті обоє вихопились з-під обстрілу на узлісся. 5. Товариші Чернишевського, однак, раптом були вислані з Вілюйська. 6. Усмішка гостра, а однак сумна. 7. Я, взагалі, ніколи не казав Вам, що не треба писати про козаччину. 8. А без глибокого знання вітчизняної історії взагалі нема змоги поповнити нашу духовність глибокою національною самосвідомістю. 9. Їх, видно, цей наліт не тільки не захоплював, а навіть обурював. 10. Чому їх досі не видно? 11. На його думку всі зважали. 12. На його думку, без участі старости ніяк не можна було розпочинати справи.

***Завдання** 2. Доберіть чи складіть речення, в яких були б вставними такі слова і словосполучення:*

звичайно	може
безперечно	мабуть
правда	здається
без усякого сумніву	сподіваюсь
отже	послухайте
далі	пробачте мені
з одного боку	зрозумійте

по-перше	бачиш
повторюю	як кажуть
на жаль	як повідомляють газети
на щастя	сказати по совісті
нічого гріха таїти	по-моєму

Завдання 3. *Перепишіть, розставляючи відповідні розділові знаки.*

1. Таким чином сама судьба повела двох братів по різних дорогах. 2. І тому Остапові як і треба було чекати завжди грала на обличчі весела усмішка. 3. Мати звичайно нічого не знала. 4. Мабуть десь далеко над землею сходить світанок. 5. В 1914 році як відомо почалась велика європейська війна. 6. Словом фортуна нібито зглянулась над матір'ю. 7. І тоді ж у страшній завірюсі помчались галопом будинки крамниці і нарешті сама земля. 8. Отже хочу я довести вам що для мене в боротьбі нема і матері. 9. Зігнувшись над якимись штанцями скажімо та перегортаючи сторінки молодого Гоголя кравець розповідають старожили завжди тяжко зітхав. 10. Іди стара додому і будь ласка не перешкоджай мені. 11. Ще малим і шести не минуло мені на майдан повела мене мати за руку. 12. А в непогоду у цьому році вона переважала вони тинялися з кімнати в кімнату.

Завдання 4. *Поставте потрібні розділові знаки при прямій мові.*

1. Розкажи йому ткнув на Яворницького про наш рух бо лекції читає а сам темний... 2. Серед щебету лісового чийсь голос чути Свобода й кохання два крила поезії! 3. Ще тобі базікати про кохання аж ніби з жалем вимовила Вірунька. Що ти знаєш про нього? 4. Жінки там теж працюють? запитала якось дядька Ягора. 5. Трагедія у мене з батьком вихопилось мимоволі і помітивши тінь настороженості в очах секретаря Лобода поспішив уточнити Не політичного характеру. 6. Проходячи якраз біля Єльки й Миколи стишеним голосом промовив Собори душ своїх бережіть друзі. 7. Чугайстер добродушно всміхнувся кліпнув лукаво оком і поспитав Івана Куди побігла Хто Нявка Не знаю... Не видів байдуже обізвався Іван і запросив чугайстра Сідайте.

ТЕСТ 5

Завдання 1. *Перепишіть речення. Поставте розділові знаки.*

1. Хитаються й повзуть холодні тіні ночі і зорі дивляться на місто без вогнів. 2. Тебе нема і дні як ночі і сад хитається в журбі. 3. Доки зеленітимуть ці гори і світитиме сонце, ми будемо жити. 4. Де недавно буяли сипучі піски наливаються соком плоди і хвилюються лани золотої пшениці. 5. Мабуть там батько зістарився і мати посивіла. 6. Ще сонце не зайшло а місяць над рікою примарний і тонкий прорізав вишину. 7. У лісі було затишно і пахло смолою. 8. Хай вітер знамена колише й співають в садах солов'ї. 9. Надіє О хто тебе ніжно на грудях не грів і хто за тобою орлом не летів 10. Сніги сніги та вітер крижаний.

Завдання 2. *З'ясуйте для себе розстановку розділових знаків у безсполучникових складних реченнях. Простежте, чи є залежність між інтонуванням речення та розділовими знаками.*

1. Тихо, ані душі. 2. Вечір, зорі, трави, срібні роси. 3. У вечірнім місті плакали трамваї, пропадали сльози сині на дротах. 4. Але знайте: кров даром не ллється!

5. Глянь: у порт заходять кораблі. 6. Треба наголосити: наведені списки не остаточні. 7. Мудрий Іван по шкоді: коні вкрали, тоді він стайню зачинив. 8. Я знаю: мова мамина – свята. 9. На чужу роботу дивитися – ситому не бути. 10. Приклав вухо до грудей – серця майже не чути. 11. Ще сонячні промені сплять – досвітні огні вже горять. 12. Минула юність – молодість пішла. 13. Говорить – шовком вишиває. 14. Скажу вам одне: любіть одне одного, пам'ятайте: сім'я – це велике щастя і радість.

Завдання 3. *Переписуючи, поставте потрібні розділові знаки. Пригадайте будову складних речень.*

1. Тільки тоді я з острахом подумав про домівку і щоб уникнути лайки й нарікань прикинув що варто пошукати в долинці щавлю на борщ. 2. Я люблю коли гриби обнявшись мов брати збирають на свої шапки росу і люблю восени по коліна ходити в листі коли так гарно червоніє калина і пахнуть опеньки. 3. Я засинав на материних руках і в мої сни прибивалась хитка дорога на яку вже не вийдуть мої діди і в моїх снах зорі як і осіннє листя як і люди падали на землю. 4. Мене переслідує думка що коли останетеся самі-самісінькі в житті то це життя грубе жорстоке переробить вас. 5. Він зчудувався дуже а коли я попросила його щоб об тім мовчав перед тіткою й іншими людьми подав мені щиро руку. 6. А в цей час наді мною твориться диво хтось невидимим смичком провів по синьому піднебессі по білих хмарах і вони забриніли як скрипки. 7. Я іду за дядьком Антоном але з моїми ногами щось починає діятися з кожним кроком вони все більше дерев'яніють а в душу заповзає несміливість і все згадується вчорашнє. 8. Я дивлюсь на сизий від роси городець на розпатлані дерева саду на віхті туману що плутається між їхніми кронами і землею на ледь-ледь окреслені стріхи прислухаючись до всього але чую тільки вранішню журбу роси. 9. Недовго пережила діда його дружина тяжко засумувавши вона злягла а коли почула свою смертну годину підвелася сама вибілила стіни помастила долівку принесла з городу прив'ялих чорнобривців розкидала по хаті і звеліла увечері скликати рідню. 10. Хоча ми з Петром однолітки він вважає що йому треба старшувати наді мною бо минулого року він вже пас три корови а я тільки вертівся біля діда і його ремесла та коли треба попасав нашу сиву кобилу через неї не раз мене брали на глузи пастушня. 11. Церковний староста вважає себе неабияким політиком бо заглядав у газету яку виписує піп і навіть вихопив з неї десяток незрозумілих ні йому ні людям слів та й ліпить їх де треба й де не треба.

ТЕСТ 6

Завдання 1. *Перепишіть. Загляньте у ключ до цього завдання і подумайте, за яким правилом оформлено запис цитат та виразів і слів, узятих з чужого тексту або вжитих в іронічному мовленні.*

1. Вражає порівняння нашої планети у «Твоїй зорі» з «шагреневою шкірою людства», під тиском якої і без того мала Земля ще «далі зменшується», вкорочується внаслідок нищення землянами «з часів Адамових нам усім дарованого раю...» *(А.Погрібний)*. 2. Дарма сподівався жандармський полковник утисками «комфортом» одиночної камери, карцером зломити волю сімнадцятирічного юнака *(І.Цюпа)*. 3. Не можна не звернути увагу на розмічене найрельєфнішими

мазками тло, на ньому відбувається дія «Собору». Це – «щоденні баталії», що їх ведуть будівничі з браконьєрами. «Ну чому так, – міркує Ізот Лобода, що і досі діє принцип – «той мурує, той руйнує»? Невже це від самого початку так влаштовано у світі, що всюди, де йде будівник, повинен іти невідлучно, як тінь, і руйнач»? *(А.Погрібний)*. 4. Недарма наприкінці роману образ Баглая набуває додаткової «біблейської» масштабності *(А.Погрібний)*. 5. Ніч Куїнджі «така місячна, зоряна, ясная» саме тому, що на березі нічого не видно: ні стежечки, ні пенька, не кажучи про якість голки *(П.Білецький)*. 6. Роздумуючи про О.Довженка, С.Герасимов писав: «Він любив живе людське обличчя, на якому прожиті роки прорізали глибокі зморшки». 7. «Для мене роман Яновського про громадянську війну – це величні поеми у прозі, вони світяться сонцем, їхні високі вітрила гудуть пружною силою степових вітрів», – так оцінював О.Гончар творчість автора «Вершників».

8. Коли в монастирях був папірусів брак,
Ченці з рукопису старе письмо змивали,
Щоб написати знов тропар або кондак,
І палімпсестом той рукопис називали.

(М.Вороний)

9. Я вас виводжу з забуття й полону
Облуд ворожих. Заслані співці,
Нехай долине в темряву бездонну
До вас мій голос.

(Яр.Славутич, «Пролог»)

***Завдання** 2. Перепишіть, розставляючи потрібні розділові знаки.*

Є люди які вирішують заздалегідь з літератури з поезії зробити собі професію. Така людина могла бути інженером чи лікарем а чи хорошим учителем у школі. Аж бач хочеться тієї поезії наче гіркого хрону. І тоді пишуться довжелезні немічні вірші а то й цілі мертвонароджені книжки…

Але є люди іншого ґатунку які ніби всім своїм єством народжені для цього високого діла. «І що б здавалося слова! Слова та голос більш нічого а серце б'ється ожива як їх почує». І в цьому слові розмовляють люди птиці і дерева камінь відкриває уста мертва вода стає живою вечір простягає золоті руки і спіле колосся сміється росами. Така-то вона поезія!…

Володимир Сосюра був народжений і покликаний життям для поезії вона була йому довгі роки єдиним заняттям, працею і відпочинком його хлібом насущним приносила творчу насолоду. І дні невдач гіркого розчарування чи сумнівів змінювалися днями нових звершень і щедрого поетичного таланту. Є літератори що ставлять своїм девізом жодного дня без рядка. Сосюра такого девізу ніколи не ставив і не примушував себе будь-що писати щоденно. Але дні його мовчання за робочим столом були напруженим періодом шукання і поетичної тривоги яка потім як могутня злива приносила йому свої плоди.

(А.Малишко)

РОЗДІЛ ІІІ. *КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ. БАГАТСТВО СЛОВНИКОВОГО СКЛАДУ*

Мова – втілення думки. Що багатша думка, то багатша мова. Любімо її, вивчаймо, розвиваймо її.
М. Рильський.

Справді, щоб визначити, хто перед тобою, достатньо почекати, поки людина заговорить – одразу по її мовленню можна зробити висновок: наскільки ця людина грамотна, культурна, ерудована, розумна. Останнім часом спостерігається спад мовленнєвої культури: навіть телебачення, радіо, преса втратили свій еталон зразкового усного і писемного мовлення. Як нормальній людині в таких умовах навчитися правильно говорити і писати? Як користуватися правилами літературної вимови і наголосу? Як краще висловити думку усно чи письмово, використовуючи словниковий запас і норми літературної мови? Відповідь на поставлені питання Ви і знайдете у цьому розділі.

А поки пропонуємо дев'ять прикладів з учнівських творів. Починаєте усміхатися? Не поспішайте, подумайте, чи добре Ви володієте виражальними багатствами української мови, щоб уникнути подібних помилок.

Якщо ні, то тільки наполеглива праця над мовою допоможе Вам висловлювати свої думки правильно, точно, виразно.

1. Заїхавши у парк, у вічі падають красуні-ялини.
2. Ця зима, а які в неї примхи, захудерлила, мела два дні, а люди відкидались цілий тиждень.
3. Часто тріпочучи крильцями, я побачив метелика.
4. Хлопці грали у футбол і закинули його у вікно.
5. Білка покрита пухнастою шкірою.
6. У Миколи такий стрункий ніс!
7. В цей час до Остапа підійшов вовк. Він спочатку подумав, що Соломія жартує і прикинулась собакою.
8. Скульптор хотів зліпити з Меланії скульптуру, яка була у селі знатною ланковою.
9. Великі сині очі, оброблені чорними віями, дивилися здивовано.

ТЕСТ 1

Завдання 1. *Поставте у словах наголос.*

Агент, амнезія, бавовнище, вірші, гамірно, документ, досвіток, збірник, зв'язно, індустрія, іскра, квартал, квасіння, кілометр, ліворуч, луб'яний, металургія, маслити, медівник, мутити, недоїдок, недопиток, обачливий, обруч, обхідник, пересидіти, показ, помаленьку, примара.

Завдання 2. *Розкрийте дужки, визначте рід іменників.*

1. Перед нами (розкинутися) (широкий) степ. 2. У журналі (з'явитися) (останній) запис. 3. Подруга запросила мене на чашку (чорний) кофе. 4. У залі сидить

(компетентний) журі. 5. Обличчя жінки прикриває (густий) вуаль. 6. (Цей) шампунь часто рекламують. 7. У нас (далекий) путь до щастя. 8. Його (не полишати) (зубний) біль. 9. Туристи піднялися на (високий) насип. 10. Я довго копав, від чого на руці (з'явитися) (великий) мозоль.

ТЕСТ 2

Завдання 1. *Поставте іменники у формі родового відмінка, дотримуючись літературних норм.*

Херсон, танк, гай, рух, композитор, столяр, вівчар, дощ, спорт, шофер, ніж, Париж, мороз, Мороз, тембр, грім, будинок, став, шлях, помідор, торт, почерк, цех, вибір, фізик.

Завдання 2. *Розкрийте дужки, правильно вживаючи один з іменників. Подумайте, коли можна використати інші.*

1. (Конструктор, конструкторка, конструкторша) Ніна (Кузьмівна, Кузьмінічна) закінчила проект. 2. Учора ми познайомилися з молодою (професором, професоркою, професоршою). 3. (Автор, авторка) добре вивчила фактичний матеріал. 4. Зінаїда Тулуб починала свій творчий шлях як (поет, поетеса, поетка). 5. Як (керівник, керівниця, керівничка) кафедри вона проводить велику роботу. 6. Моя знайома – (викладач, викладачка) коледжу. 7. Молода (вчитель, вчителька) вже (відмінник, відмінниця) освіти України. 8. Я говорив з (ученим секретарем, ученою секретаркою) Ольгою (Бойко, Бойком). 9. Моя сестра працює (секретарем-друкарем, секретаркою-друкаркою, секретарем-друкаркою). 10. Марія Семенівна працює на книжково-журнальній фабриці (друкарем, друкаркою).

ТЕСТ 3

Завдання 1. *Розкрийте дужки, правильно вживаючи відмінкові форми іменників. Якщо важко, загляньте у ключ-відповідь.*

1. У журналі я прочитав кілька цікавих (стаття). 2. У магазині виставлено різні фасони (сукня). 3. Літак пронісся над самою (круча). 4. Пшеницю посіяли на (площа) у сто (гектар). 5. За (сльоза) світу божого не бачила. 6. Господарство одержало (прибуток) близько (мільйон) гривень. 7. Пташка сховалася в густому (чагарник). 8. Петро зрадів зустрічі з (товариш). 9. У рідному (край) і дим приємний. 10. З радісними (обличчя) друзі наближалися до нас. 11. Моя сестра гарно вишиває (в'язь). 12. Зустріч з (мати) принесла мені велику радість. 13. У гнізді було двоє (галченя). 14. (Плем'я) мужніх співаємо пісні.

Завдання 2. *Близькі за звучанням, але різні за значенням слова називаються паронімами. Щоб визначити, чи вмієте Ви правильно ними користуватися, виберіть одне із слів, що в дужках, і утворіть усі можливі словосполучення.*

1. (Громадський, громадянський) лірика, думка. 2. (Батьків, батьківський) голос, комітет. 3. (Ефектний, ефективний) жест, співробітництво. 4. (Діалектний, діалектичний) наголос, підхід. 5. (Змістовий, змістовний) неточність, доповідь. 6. (Дійовий, діючий) особа, армія. 7. (Зрошуваний, зрошувальний) земля, система. 8. (Корисний, корисливий) справа, людина. 9. (Музикальний, музичний)

людина, школа. 10. (Криштальний, кришталевий) вода, ваза. 11. (Особовий, особистий) річ, рахунок. 12. (Прозовий, прозаїчний) твір, життя. 13. (Робітничий, робочий) одяг, клуб. 14. (Рятувальний, рятівний) крок, експедиція. 15. (Тактовний, тактичний) людина, прийом.

Завдання 3. *Утворіть словосполучення. Яку з форм доцільно використати? Подумайте, чи можна вживати паралельні форми? Коли?*

1. П'ять (верств, верстов). 2. Годувати (свині, свиней). 3. Писати (лист, листа). 4. Стояв за (воротьми, воротами). 5. Машина (каменя, каменю). 6. Співає (дитятку, дитяткові). 7. Зрізав (дуб, дуба). 8. Пливти по (Дніпру, Дніпрі). 9. Друже (Михайло, Михайле) 10. Сто (раз, разів). 11. Бігти за (кіньми, конями). 12. Твого (ім'я, імені). 13. Пасти (гуси, гусей).

ТЕСТ 4

Завдання 1. *Розкрийте дужки, вибираючи необхідну букву, поясніть свій вибір. Подумайте над значенням слів.*

1. Обезліс(и, і)ли край – ділянки обезліс(и, і)ли від вирубок. 2. Ріки обезводн(и, і)ли влітку – обезводн(и, і)ли болотисту ділянку. 3. Хвороба його обезнож(и, і)ла – після походу всі обезнож(и, і)ли. 4. Відро поржав(и, і)ле – корозія поржав(и, і)ла залізо. 5. Яблука червив(и, і)ли з кожним днем – погані господарі гноїли і червив(и, і)ли овочі. 6. Маленькі села поступово обезлюдн(і, и)ли – непродумана аграрна політика обезлюдн(і, и)ла маленькі села. 7. Ставки поступово обезрибн(і, й) ли – безгосподарність обезрибн(і, и)ла ставки. 8. Важка праця його обезсил(и, і)ла – вона обезсил(и, і)ла вщ такого напруження. 9. Ранкове сонце червон(і, и)ло землю – хлоп'я червоні, і)ло від сорому. 10. Його уста занім(и, і)ли – раптом його ніби занім(и, і)ло. 11. Гору зелен(и, і)ла трава – вдалині зелен(и, і)ла пшениця.

Завдання 2. *З'ясуйте значення образних висловів, згадайте, звідки вони з'явилися, де їх можна використати.*

1. Альма матер. 2. Авгієві стайні. 3. Альфа і омега. 4. Ахіллесова п'ята. 5. Бочка Діогена. 6. Вандали. 7. Відкрити Америку. 8. Друге «я». 9. Злий геній. 10. Іскра божа. 11. Козак Мамай. 12. Людина у футлярі. 13. Ніна йоту. 14. Початок кінця. 15. Скупий лицар. 16. Суєта суєт. 17. Тисяча і одна ніч. 18. У поті чола. 19. Хамелеон. 20. Яничари.

ТЕСТ 5

Завдання 1. *Постарайтеся за стилем мовлення відгадати, з творів яких письменників ці уривки. Які виражальні засоби використали автори?*

1. Йому стелилася дорога незвичайна –
   Єдина у житті і в смерті теж єдина,
   Крізь всі віки, загорнуті у смуток.
   Крізь всі народи, сиві і весняні, –
   Кругом землі йти на плечах братів.

2. Ярій, душе! Ярій, а не ридай.
У білій стужі серце України.
А ти шукай червону тінь калини
На чорних водах – тінь її шукай.

3. Якби я втратив очі, Україно,
То зміг би жить, не бачачи ланів,
Поліських плес, подільських ясенів,
Дніпра, що стелить хвилі, наче сіно.
У глибині моїх темнот і снів
Твоя лунала б мова солов'їна,
Той світ, що ти дала мені у віно,
Від сяйва слова знову б заяснів.

4. Слова росли із ґрунту, мов жита,
Дрібним зерном колосилась мова.
Вона, як хліб. Вона мені свята
І кров'ю предків тяжко пурпурова.

5. Моя любове! Я перед тобою.
Бери мене в свої блаженні сни.
Лиш не зроби слухняною рабою,
Не ошукай і крил не обітни!

6. Ті пісні мене найперше вчили
Поважати труд людський і піт,
Шанувать Вітчизну мою милу,
Бо вона одна на цілий світ.

7. Я для неї хмар не розвію
І дощами землі не заллю.
І хвалитись, як ви, не вмію,
Але я її дуже люблю.

8. Ти знаєш, що ти людина?
Ти знаєш про це чи ні?
Усмішка твоя – єдина,
Мука твоя єдина,
Очі твої – одні.

9. Народ мій є! Народ мій завжди буде!
Ніхто не перекреслить мій народ!
Пощезнуть всі перевертні й приблуди,
І орди завойовників-заброд!

10. Україно! Ти для мене диво!
І нехай пливе за роком рік,
Буду, мамо горда і вродлива,
З тебе дивуватися повік...

11. Ти зрікся мови рідної.
Нема Тепер у тебе роду, ні народу.
Чужинця шани ждатимеш дарма –
В твій слід він кине сміх – погорду!

12. Можна смерть лише смертю здолати,
Тільки в цім таємниця буття.
І зерно мусить вмерти, щоб дати
В життєдавчому житі – життя.

13. Не поет – бо це ж до болю мало,
Не трибун – бо це лиш рупор мас.
І вже менш за все – «Кобзар Тарас» —
Він, ким зайнялось і запалало.

14. А там вище в безодні туманній,
В тишині, як на лоні мети,
В золоїосяйнім блискучім убранні
Плинуть інші далекі світи.

ТЕСТ 6

Завдання 1. *До поданих слів доберіть якомога більше синонімів.*

1) гарний
2) благати
3) дбайливий
4) сумний
11) бити
12) безліч
13) вірно
14) гігант

5) тривати
6) раптово
7) шлях
8) біда
9) забруднювати
10) недавній
15) вежа
16) захворіти
17) відважний
18) квапитись
19) говорити
20) хуга

Завдання 2. *Розкрийте дужки, вибираючи потрібний за змістом синонім. Спробуйте проникнути у творчу лабораторію письменника і "вгадати" авторське слово.*

1) Чимало літ перевернулось, води чимало (утекло, попливло, пролилось) *(Т.Шевченко)*. 2) Буйні каштани стоять безкінечною шпалерою й (тримають, держать) на сонці (чудесні, дивні, дивовижні, чудові) свічі – свічі своїх квіток *(І.Багряний)*. 3) Українська пісня – це (геніальна, обдарована, неперевершена, найдосконаліша) поетична біографія українського народу *(О.Довженко)*. 4) Улітку обабіч старого шляху шумує, як те (неозоре, безкрає, безмежне) море, висока пшениця, перекочуються по ній високі хвилі, несучи свої буруни до далекого (небокраю, небосхилу, обрію, горизонту) *(В.Лисенко)*. 5) Лише тиждень до початку бабиного літа – світлого (спомину, спогаду, пам'яті, згадки) про щедру теплінь *(М.Міщенко)*. 6) Пісні спліталися в розмаїтий вінок, і були в ньому всякі (барви, кольори, фарби) та відгінки *(І.Цюпа)*. 7) Мова наша! (Мудра, розумна, досвідчена, виважена, змістовна) Берегине, що не давала погаснути земному (вогнищу, багаттю, ватрі, полум'ю) роду нашого і тримала народ на небесному Олімпі волелюбності, слави і гордого духу *(К.Мотрич)*. 8) Вони зайшли до старого бору, немов до (величного, величавого, урочистого) собору *(І.Цюпа)*. 9) Тихо-тихо стікає на землю зерно – (перестиглі, переспілі, перезрілі) сльози степів *(М.Стельмах)*. 10) (Здорові, великі, міцні, дужі, високі) кострубаті дуби (грізно, суворо, люто, безжалісно) стояли в снігових заметах *(М.Коцюбинський)*.

ТЕСТ 7

Завдання 1. *З'ясуйте значення кожного фразеологізму. Складіть з ними речення і запишіть.*

1) золоті руки; 2) світла голова; 3) пекти раки; 4) замилювати очі; 5) покласти зуби на полицю; 6) на порох стерти; 7) точити ляси; 8) теревені правити; 9) збити з пантелику; 10) висмоктати з пальця; 11) сісти на мілину; 12) фальшива нота; 13) брати на глум; 14) око за око; 15) змісти зуби; 16) держати язик за зубами; 17) стояти на смерть; 18) ні риба ні м'ясо; 19) дати прочухана; 20) на сьомому небі; 21) гріти руки; 22) ніг під собою не чути; 23) втратити свідомість; 24) ціла вічність; 25) грати першу скрипку; 26) валитися з рук; 27) грати в мовчанку; 28) не покладати рук; 29) сісти в калошу.

Завдання 2. *До поданих фразеологізмів доберіть синоніми. З'я кожного з них.*

1) Переставляти ноги.
2) Пропаще діло.
3) Городити теревені.

4) Узяти верх.
5) Розкрити рога.
6) Страх пройняв.
7) Кирку гнути.
8) Міряти поглядом.
9) Перехоплює дух.
10) Аби день до вечора.
11) Обіймає неспокій.
12) Давати драпа.
13) Заходитися сміхом.
14) Душа нарадується.
15) У печінках сидіти.

РОЗДІЛ IV. *СТИЛІСТИКА*

ТЕСТ 1

Завдання 1. Виправте в реченнях помилки.

1) Акт является документом, який грунтується на незаперечних фактах. 2) Ветогляд кіноголів'я призначено на сьому годину ранку. 3) Голова оголосив повістку дня зборів. 4) У місті розпочалася підписка на газети і журнали. 5) В школі і інституті Галина училася з великою охотою. 6) Відправившись на прогулянку, з нами трапилася пригода. 7) У мене аж волосся зупинилося на голові від переляку. 8) Леон Гаммершляг – прототип образу Бенедя Синиці. 9) Кожний герой має свої індивідуальні риси. 10) У мовленні він уживав місцеві слова і діалектизми. 11) Мене не тільки цікавлять тварини, але й собаки. 12) Праця різних працівників розрізняється за її якістю. 13) Поет завоював світову вдячність. 14) У моє розпорядження надійшла бібліотека батька.

Завдання 2. Складіть словосполучення, правильно користуючись зв'язками слів.

І. 1) Звинувачувати (бездіяльність); 2) навчати (мова); 3) впливати (рішення); 4) дякувати (батьки); 5) вітати (друзі); 6) інформувати (виконання); 7) згідно (план); 8) додержувати (чистота); 9) опановувати (знання); 10) наголошувати (зв'язок); 11) ігнорувати (думка); 12) нехтувати (форма); 13) милуватися (село); 14) збиткуватися (хлопець); 15) запобігати (помилки).

ІІ. 1) Припливати, добратися, досягти – берег; 2) заважати, гальмувати, зупинити – рух; 3) сумувати, журитися, тужити – Ви; 4) відбивати, відкидати, відвертати – ворог; 5) прагнути, хотіти, жадати – наслідок; 6) вірити, довіряти, покладатися – друг; 7) захоплюватися, гордитися, поважати – подвиг героя; 8) надіятися, сподіватися, уповати – друг; 9) торкатися, дотикатися, зачіпати – предмет; 10) говорити, розмовляти, розповідати – сестра; 11) радіти, тішитися, зазнавати втіхи – успіхи; 12) показувати, грати, знайомити – п'єса.

ТЕСТ 2

Завдання 1. Виправте помилки, спричинені змішуванням двох мов.

1) Не мішай мені. 2) Учбовий процес. 3) На дворі прохладно. 4) Вулиці пересікаються. 5) Опасний поворот. 6) Нажми на тормоз. 7) Купіть пирожене. 8) Бумажні салфетки. 9) Розбитий стакан. 10) Мебельний магазин. 11) Корзина з клубнікою. 12) З матеріалу заказчика. 13) Більша половина урожаю. 14) Прибори не працюють. 15) Повістка дня слідуюча. 16) Слідуюче питання.

Завдання 2. Розкрийте дужки, вживаючи дієслівні форми у минулому часі.

І. 1) Бібліотека-музей (придбати) невидані рукописи письменника. 2) Дівчина-шофер (повернути) машину вправо. 3) На багато кілометрів уздовж Чорноморського узбережжя (розтягнутися) Сочі. 4) ООН (провести) нараду керівників арабських держав. 5) ФРН (укласти) договір з багатьма східноєвропейськими державами. 6) Команда «Динамо» (вийти) у фінал змагань. 7) Плаття-халат (висіти) у шафі.

II. 1) Підгоріла капуста. Що (підгоріти)? 2) Підгорів буряк. Що (підгоріти)? 3) Підгоріла капуста і буряк. Що (підгоріти)? 4) Приїхав батько. Хто (приїхати)? 5) Приїхала сестра. Хто (приїхати)? 6) Приїхали батько і сестра. Хто (приїхати)? 7) Хто то (приїхати)? 8) Про це нам (розповісти) не хто інший, як Галина. 9) Ніколи не забудуть жахів війни ті, хто її (пережити). 10) Журнал «Вітчизна» (надрукувати) повість молодого письменника. 11) Ніхто з сестер, навіть старша, не (знати) про те, що сталося.

ТЕСТ 3

Завдання 1. *Виправте помилки, пов'язані з неправильним уживанням дієприслівникового звороту.*

1) Почувши ці слова, перед нами постає мужня людина. 2) Змагаючись між собою, учням удалося досягти значних успіхів. 3) Повернувшись зі школи, Сергія радісно зустріла собака. 4) Розглядаючи цю гілку черемхи, мені згадалося батьківське подвір'я. 5) Слухаючи музику Лисенка, нас не полишало відчуття гордості за Україну. 6) Ледве навчившись ходити, у нього виникла потреба малювати. 7) Думаючи про неї, мені стає радісно. 8) Приїхавши додому, мені стало значно краще. 9) Читаючи роман, серце сповнюється болю. 10) Повернувшись з роботи, їм хотілося відпочивати. 11) Шукаючи ту вулицю, нас застав вечір. 12) Почувши голос матері, серце у мене почало битися частіше. 13) Пропустивши багато уроків, Романові важко було наздоганяти прогаяне. 14) Прочитавши цього листа, мені стало весело на душі.

ТЕСТ 4

Завдання 1. *Виправте помилки в реченнях. Тут порушено правила вживання однорідних членів речення.*

I. 1) Спортом займаються юнаки і школярі. 2) Ми радіємо і пишаємося успіхами товаришів. 3) В магазин завезли молоко, картоплю, продукти. 4) Спортсмени фізично загартовані, здорові і сильні. 5) Шевченко писав вірші, повісті і прозу. 6) Рецензія на твір була змістовна, коротка і цікава. 7) Поміщики і самодержавство жили в розкошах. 8) Приймаються замовлення на пошиття чоловічого, жіночого і військового взуття.

II. 1) Я люблю гру на гітарі і співати. 2) Ольга молодая, розумна і гарна. 3) Іван мріяв про поїздку до столиці, учитися, працювати і бути корисним людям. 4) Навесні можна почути в лісі, як лопаються бруньки і радісний спів пташок. 5) У творі я хотів розповісти про наших славних предків і чого вчать їхні подвиги.

III. 1) Влітку учні нашого класу не тільки побували в Івано-Франківську, Львові, але і в Нагуєвичах. 2) «Народні оповідання» Марка Вовчка цікаві тим, що в цьому творі не тільки фігурують кріпаки, але й поміщики. 3) Додатковий матеріал я не тільки брав з навчальної літератури, але і з газет та журналів. 4) Навесні багато молоді можна побачити скрізь: на вулицях, площах, у скверах і парках. 5) Життя селян змальовано у творах багатьох українських письменників-класиків: Шевченко, Панас Мирний, Нечуй-Левицький, Франко, Коцюбинський.

ТЕСТ 5

Завдання 1. *Перепишіть речення, розкриваючи дужки і записуючи цифри словами.*

1) Державний бюджет поповнився ще 793000 (гривня). 2) Дощі пройшли на 1/3 (територія) України. 3) Стипендії було виплачено 2369 (студент). 4) Учні посадили 54 (фруктове дерево). 5) Класний керівник повіз 21 (учень) на екскурсію в Одесу. 6) Лист датовано 1822 (рік). 7) Крім 3477 (найменування) до списку включили ще 943 (найменування). 8) У театрі 458 (місце). 9) Витрати на обладнання складають 876 (гривня). 10) На посівну виділили 59 (центнер) пшениці.

Завдання 2. *Перекладіть українською мовою. Порівняйте граматичні ознаки словосполучень. У яких стилях можуть вживатися ці вирази.*

Писать на украинском языке; благодарить товарища; беспокоиться о детях; по направлению к городу; экзамен по языку; учиться мастерству; дежурный по этажу; идти дорогой отцов; старший по возрасту; выслать по просьбе; ехать по зову сердца; в виде подарка; быть на виду.

ТЕСТ 6

Завдання 1. *Виправте помилки, спричинені наявністю зайвого слова.*

1) Великдень я святкував на дачі у колеги по роботі. 2) Близнята були так схожі, що навіть батьки ледве розрізняли їх одне від одного. 3) Кожний літературний персонаж має свої індивідуальні риси. 4) Гуманізм і людяність – найголовніші риси героїв Олеся Гончара. 5) Дайте повідомлення в газету про вільні вакансії. 6) Ми пам'ятаємо і не забуваємо ваші поради.

Завдання 2. *Знайдіть і усуньте помилки, викликані неповнотою речення.*

1) Після роботи в полі дівчата і хлопці переодягаються, ретельно готуються. 2) Партизани знали, за що боротися, і це викликало в їхніх серцях упевненість. 3) Ризикуючи, Микола виніс дитину з вогню. 4) Ми раділи і намагалися вчитися ще краще. 5) Він розумів, яка небезпека загрожує, якщо його заарештують.

ТЕСТ 7

Завдання 1. *Перепишіть речення, уникаючи двозначності, викликаної неправильним уживанням особових займенників.*

1) Хлопчик дав псові шматок м'яса, і він за кілька секунд з'їв його. (Який жах!) 2) Батько помер, коли йому було десять років. 3) Молоді концерт сподобався, вони просили частіше влаштовувати такі зустрічі з артистами. 4) У кімнаті біля грубки стояла дівчина, вона була добре натоплена). 5) Злякавшись грози, Марійка сховала голову під подушку і тримала її там, поки вона не пройшла. 6) Цю книжку дала мені Оленка, вона дуже мені сподобалась.

Завдання 2. *Відредагуйте уривок, усунувши недоліки, викликані неправильним уживанням займенників. Доберіть синоніми до виділених слів.*

Наші *предки* будували *заліки*, щоб боронить рідну землю від *нападників*. Нагорі

вони будували їх, оточували їх високим кам'яним муром. На ньому були сторожові *вежі*. У них були бійниці, через які вони відбивали їх напад.

ТЕСТ 8

Завдання 1. *Перекладіть українською мовою.*

I. 1) Считать возможным; 2) считать своим долгом; 3) в конечном счете; 4) каждая минута на счету; 5) это не в счет; 6) на этот счет; 7) покончить счеты; 8) жить за чужой счет.

II. 1) Бегло ознакомиться; 2) принимать участие; 3) отклонить предложение; 4) выдержка из протокола; 5) детская площадка; 6) заключить договор; 7) падать в обморок (терять сознание).

Завдання *2. Виправте помилки.*

1) Мій супутник показав мені рукою на високу піднімаючуся гору прямо напроти нас. 2) Прошу вас відповісти на хвилююче питання не тільки мене, але й багатьох інших. 3) Слідуючого дня діти повернулися додому радісні і щасливі. 4) Мисливці намагалися вигнати засівшого ведмедя з печери. 5) Поет звернувся до самого потаємнішого, створеного самим народом. 6) На краю горизонту тягнеться срібний ланцюг снігових вершин, починаючихся Казбеком і закінчуючихся Ельбрусом. 7) Повітря було насичене гострим запахом моря і пряними випарами землі, незадовго до вечора змоченою дощем. 8) Ми милувалися картиною бушуючого моря біля наших ніг. 9) Вузенькою стежкою ми піднялися на площадку, звиваючу між скелями. 10) Туристи ділилися одержаними враженнями від Карпат під час походу.

ТЕСТ 9

Завдання 1. *Відредагуйте речення.*

1) Театр заслужено носить ім'я нашого земляка. 2) Він не підозрював, що його можуть упізнати. 3) Дивись, як йому повезло: одразу влаштувався на роботу. 4) Автор сам поширював книжку. 5) Ця хвороба привела до нових ускладнень. 6) У конференції прийняли участь учені з різних країн. 7) Моя точка зору не співпадає з думкою колеги. 8) Я рахую, що так не можна робити. 9) При користуванні фразеологізмами, насамперед визначаємо їх значення. 10) Я вмію читати на англійській і французькій мові. 11) Він швидко узяв себе в руки. 12) Діти, закрийте книжки і розкрийте зошити.

Завдання 2. *Перекладіть українською мовою, користуючись фразеологічним словником.*

I. 1) Бабьи сказки; 2) вбить себе в голову; 3) говорить по душам; 4) держать руки по швам; 5) еле-еле душа в теле; 6) ни кожи, ни рожи; 7) очертя голову; 8) з бухты-барахты; 9) чай да сахар; 10) шаром катиться.

II. 1) Врет, что помелом метет; 2) густая каша детей не разгонит; 3) к милому семь верст не околица; 4) насильно мил не будешь; 5) по Сеньке шапка; 6) слезами горю не поможешь; 7) туда ему й дорога; 8) у семи нянек дитя без глаза; 9) утро вечера мудренее; 10) с красоты воды не пить.

ТЕСТ 10

Завдання 1. *Знайдіть і виправте помилки, пов'язані з порушенням лексичної сполучуваності і порядку слів.*

1) Учитель запропонував порахувати ребра. 2) Їжак покритий колючою шкірою. 3) У Васі легесенький характер. 4) Завдання, поставлене нами, досягнуте. 5) Столяр зробив цю етажерку з дуба з чотирма ніжками. 6) Громадськість міста готується відзначити широко ювілей славетного земляка. 7) Бабуся семи років відвезла онука у Крим. 8) Панас Мирний чудово описав про життя селян. 9) Усім членам каси взаємодопомоги прохання підтвердити свої залишки. 10) Після дощу повітря чисте, дишеться свіжо.

Завдання 2. *Виправте помилки.*

1) Леснічна клєтка. 2) Загранична мебель. 3) Огурчики смачненькі. 4) Мені неудобно говорити. 5) До посьолка недалеко. 6) Аптека робе круглодобово. 7) Шарикові ручки. 8) Гарячий кофе. 9) Приходьте в любе время. 10) По слідуючому графіку. 11) Перевести на українську мову. 12) Слідуючі мироприємства. 13) Халатне відношення. 14) Командировочне посвідчення. 15) Нерадивий працівник.

ТЕСТ 11

Завдання 1. *Відредагуйте уривок. Треба не тільки виправити стилістичні помилки, але й підсилити емоційно-експресивне забарвлення тексту, замінивши окремі слова синонімами.*

Мліє степ у рожевих променях сонця перед вечором. Мліє і йде до неба імла степу – теж рожева. А тумани вже давно зникли: рознесли вітри. Іде пар з куреня, він зогрівся за весь день під сонцем. А мала тополя на верху Куреня посилає за вітром солодкі запахи у степ: то пахне його брость парфумами тополі. Скоро та брость стане як листки з шовку. А зараз рожеві краплі сонце повісило на ній – наступає вечір, спадає роса.

ТЕКСТИ ДИКТАНТІВ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

Завдання: *розкрити дужки, вставити пропущені букви, апострофи і розділові знаки.*

ТЕКСТ 1
ЗАСПІВ

Бій гр…мів (з, с)пер…ду (з) боків і (по)заду. В н…ому як могли м…талися люди техніка й покр…вало ночі воно ро…паханим (з, с)кр…вавл…ним шмат…ям відр…валося од(край) неба зв…валось (у)вись і (з)нову чадне ро…пухле см…рдюче падало на здибл…ну землю.

Прорвалися наші прорвалися й німці.

Вогонь був таким що в повітрі (з, с)наряди (з, с)трічалися з (з, с)нарядами міни з мінами гранати з гранатами. І тіл…к… «катюші» мов (жар)птиці ві…плати мов шматки (не) ві…критих комет мов провісники грізного суду над фашизмом (не) п…р…можно проносили через небо своє (см…рго)носне ячан…я.

Бож…воліло залізо бож…воліли коні і шал…ніли люди. Відбл…ски вибухів (з, с)палахували в їхніх очах у відбл…сках вибухів темно масніли калюж… крові. Танки із з…млею зр…вали її налітали на танки в знавіснілому скліщ…н…і виважували один одного (в)гору вмелювались один в одного біснуванням гус…ниць і вогню.

(Як)що на світі був Бог війни то він зараз ступав по ц…ому полі бою т…хнічними ногами і віддирав небо від знів…ч…ної з,..млі.

На пагорбі під ціпами бою в жасі здр…галося с…ло. Фантастичні сузір…я мін вихоплювали і вихоплювали його з темряви і здавалось що хати хотіли кудись л…тіти (далеко)далеко від усіх страхіть війни. І вони л…тіли з гніздами л…лек з дитячими колисками з (не)дожитим жит…ям.

(М. Стельмах)

ТЕКСТ 2
КОЛИ ПОЖОВКНЕ ЛИСТЯ

Падає падає лист…я.

Падає лист…я пожовкле на твою голову на руки. В (прозоро) блакитному (ніжно) холодному соня…ному повітрі (жовто)золоті сл…ози жалю за минулим. Падають… (не)чутні і танут… як завм…раюч…й л…б…диний сміх лоскотною тихою тугою радісного (не)бут…я.

Оповитий (розмаїто)жовтим с…рпанком ос…ні садок задумл…во конав. Ш…мрали в…рхів…я д…рев тобі про остан…є. Мол…товним (пісне)похороном линули з хати звуки сопілки на котрій тужила Іна за вікном. Тужила за в…сною. А за осінню?

Осін… то вогн…вий птах що майнувши (злото)пломін…им кр…лом (з, с)конає спопеліє (до)щенту. Шален…ий танок (різно)барвної смерті що ниже в бурштинове намисто гаї і са…ки. Ти полюбив ос…н… .

Покохав ос...н... і (з)(не)нав...дів в...сну. Іде в...сна як вагітна (молодиця)міщанка в з...леному одягу без жодного смаку. Поважна і (не)ч...пурна задовол...на родит... родит... і їст..., їсть... Так (без)упин...о. Ти покохав осін...ю красу і коли пожовкло лист...я забував про в...сну.
Коли пожовкне листя...
Прийняв свою улюбл... ну позу тін...ю розіслався на солом...яній канапі безсило кинув руки на поруч...я заплющив очі. (Ні)(про) (що) (не)думав.

(Г. Михайличенко)

ТЕКСТ 3
Б...Р...ЗНЕВИЙ СНІГ

(З)ранку сонце над містом ще блиснуло (тут)там освітилися й забіліли ніздрюваті пр...чаділі латки снігу по окол...ці. Та (у)раз небо затяглося білими хмарами ніби на обрії пр...нишкло й ро...сіялося молочним туманом. Ліниво посипало снігом. (З, с)першу сніжинки рі...ко по одній кружляли у в...соті політували як тільки дихав віт...рець пушинками падали на почорнілу пр...мерзлу землю на міс...ку вул...цю на затоптані каламутні галяв...нки по скверах і квітниках.
Микулка Недич з...щулився громадкою перед самим вікном в...ликої кімнати пр...тулив чоло до шиби так що торкаєт...ся скла і носом. дивит...ся дивитс...ся і йому пр...ємно коли чує прохолоду на тілі раптом все ніби іде об...ртом коли пр...плющує повіки бач...т... одні тіл...ки літаючі і п...р...літуючі сніжинки. Забавним видаєт...ся танок сніжин хи...мерними здают...ся дахи будинків (ген)ген (далеко) далеко покрівлі позаст...гали ва...кими ч...рвоними хвилями. Чомусь м...тушливими і (не)спокійними йому в...ижают...ся прохожі на вул...ці раптом йому шкода в...соких гінких осокорів що тепер у б...р...зневий ще холодний ранок (з, с)кидают...ся на виш...куваних (у)ряд лицарів пошарпаних обідраних з бою. В уяві Микулка Недич бачит... осокори з...леними бо так йому здається краще він саме хоче щоб вони були (не)голі а пишні куч...ряві нарядж...ні.

(І. Чендей)

ТЕКСТ 4
Л...ЛЕЧИЙ СУД

Якось (в)ос...ни я йшов полем і побач...в на в...ликому лузі зібралося багато л...лек. Вони утворили коло а в коні тім з опущ...ною головою стояв один крас...н... і слухав стр...котливу тр...вожну мову своїх побратимів. Коло то звужувалося то (з)нову ро...ширювалося одні поступалися місцем іншим. Була саме пора відл...оту л...лєк і вони певно так я думав зібралися на цей луг з (на)(в)колишніх сіл і гаїв щоб звідси разом вирушити в далеку путь. (З, с)початку я гадав що в центрі стоїт... їхній ватаг але (не) (в)довзі ві...кинув цей здогад. По якомусь (не)(в)ловимому знаку всі л...леки піднялися а він зал...шився він навіть побоявся підв...сти голову. Вони зробили над ним прощал...не коло і пол...тіли. Він (не)стр...котав (не)бився об землю (не)просив прощен...я чи помилуван...я. Він стояв убитий горем. Тіл...ки тепер я здогадувався що відбувся л...лечий

суд можливо (най)справ...дливіший і (в)(одно)час (най)жорстокіший з усіх судів. Осудж...ний (не)рухався (не)ворушився аж поки його побратими зникли з (видно)колу. Потім уже він піднявся і пол...тів у протилежний бік. Його покинули йому заборонили л...тіти з ними і він залишився в самот...ні.

(В. Земляк)

ТЕКСТ 5

Рослини якими оз...ленюють наші міста і сел...ща захищають... повітря від забрудн...н...я. Сади парки сквери ліси (на)(в)коло міст (не)обхідні людині. Рослини виділяют... кис...н... вбирают... вугл...кислий газ затримуют... дрібні частинки пилу та інші шкідливі домішки які можут... потрап...ти разом з повітрям у наші л...гені (під)час дихан...я зволожуют... повітря пр...глушуют... шум на міс...ких вул...цях протистоят... в...ликим вітрам і п...ловим бурям. Тому людина наса...ує рослини в містах і селах. Оз...ленювач... прагнут... створювати в містах (багато)ярусні насадж...н...я з д...рев кущів трав. Там ос...ляют...ся й знаходят... корм і (з, с)хов...ще комахи птахи дрібні с...авці. Рослин...ий світ нашої (Б, б)ат...ківщини надзв...чайно (різно)манітний. Але рослини як і інші ж...ві організми (З, з)емлі зазнают... різних шкідливих впливів особливо в містах та на їхніх окол...цях. Особливу (не)бе...пеку становит... забрудн...н...я води повітря грунту шкідливими р...човинами. Наприклад гази що їх викидають в атмосферу промислові підпр...ємства і транспорт сприч...няють захворюван...я і загиб...ль рослин листки втрачают... з...лене забарвл...н...я й опадают... відм...рают... кор...ні й багато які рослини зникают... (зо)всім. Спеціалісти шукають шляхи оздоровл...н...я (на)(в)кол...шнього с...р...довища установлюют... філ...три на пром...слових підпр...ємствах (з)(не)шкоджуют... дії вихлопних газів транспорту.

(На)жаль (не)всі люди розуміют... знач...н...я з...лених рослин рвут... дикорослі трави ламают... д...рева і кущі рубают... д...рева в лісах забуваюч... (про)те що знищити рослину легко а виростити її справа багат...ох років.

(З підручника)

ТЕКСТ 6

Тоді Десна була глибокою і бистрою річкою. В ній тоді ще (не)купавс... (ні)хто і на пісках її майже (ні)хто ще (не)валявся голий. Ще (ні)коли було усім. Були всі тоді трудящі чи малі. Дівчата (не)купались навіт... у свято, соромляч...сь ск...дати сорочки. Чоловікам (з)(давніх)давен (не)личило купатись за звичаєм. Жінки ж боялися водою змить здоров...я. Купалис... тільки ми малі. Була тоді ще дівкою Десна, а я зд...ован...им мален...ким хлопчиком із широко ро...критими з...леними очима.

Благословєн...а буд... моя (не)займан...а дівице Десно, що згадуюч... тебе вже много літ, я завжди добрішав почував себе (не) вичерп...о багатим і щирим. Так багато дала ти мені подарунків на все жит...я.

Далека красо моя! Щасливий я що народився на твоєму бер...зі, що пив у (не)забут...і роки твою м...яку, в...селу, сиву воду, ходив босий по твоїх

ка…кових вис…пах, слухав рибал…с…ких розмов на твоїх човнах і казан…я старих про давнину, що лічив у тобі зорі на п…р…кинутому небі, що й досі, дивляч…с… часом (у)низ, (не)втратив щаст…я бачити оті зорі навіт… у буден…их калюжах на жит…євих шляхах.

(О. Довженко)

ТЕКСТ 7

Без попере… ень з…являються циклони. Розшаленілася десь там стихія, в темні вируюч… надра її (не)забаром буде кинуто й ваше життя. Усе страхітливе вдирає…ся без попере…ень: раптово й (в)щент розкришує…ся устал…ний спокій дня, (не)відбу…ся чиїсь побачення, (не)дочитані відкинуто книжки, на (пів)стрічці обірвано фільми,— все падає у своїй значності, здрібню…ся, меркне, а (на)томість росте тільки грізна правда циклону, правда стихії, що насува…ся, що подих її вже чути.

(Не)визначаючи кордонів, циклони ход…ть по всій планеті. Ще коли тут по заквіт…х лугах, у пов…ні сонця табірні вихователькі водили табунці щебет…их малят, може тоді з космічних висот кимось було поміч…но, як зачина…ся твор…н…я лиха, як десь на широтах Атлантики вже починає формуватись циклон. Учені розрізня… кілька стадій його розвитку: стадія хвилі, стадія молодого циклону, стадія розвитку максимального… (з, с)першу, ніби (не)(в)певнено, виника… під голизною океану ледь помітні завихр…н…я, (не)відомим поштовхом зриваю…ся хвилі в одній самій фронтал…ній зоні, де маси теплого повітря зіткнулись з холодним, і колосальна (не)піддатна вимірам, енергія температурних контрастів, розриваюч…сь мовби спонтан…о (що)далі грізніше виявляє себе, поступово форму…ся «око бурі» – район депресії, граничне зниж…ного тиску. Руха…ся величезний колодязь порожнечі, оточ…ний тисячокілометровим кіл…цем, циклонічних стін і суціл…но виру…их хмар, де все кипить, закручу…ся спіралями на вихрових обертових швидкостях, і вся ця розімкнута, розшаленіла сила природи, наростаюч… набуває сили ураганів.

(О. Гончар)

ТЕКСТ 8

Ще в (С, с)тародавній (Г, г)рєції помітили що на нічному небі (З, з)орі (З, с)купчуються групами (С, с)узір…ями. Кожне (С, с)узір…я має свою назву пов…язану з (Л, л)егендами та (М, м)іфами стародавнього світу. Найбіл…ш відомі дванадцят… сузір…їв (це так звані знаки (З, з)одіаку).

Нині все небо поділ…не на вісімд…сят вісім (С, с)узір…їв. У (П, п)івнічній (пів)кулі найбіл…ш відомі (С, с)узір…я (В, в)еликої і (М, м)алої (В, в)едмедиці які ми бачимо протягом року. В (У, у)країні ці (С, с)узір…я в народі називають (В, в)еликий і (М, м)алий (В, в)із або (В, в)еликий і (М, м)алий (К, к)івш. Крім с…ми яскравих (З, з)ірок у складі кожного з цих сузір…їв (без)ліч мален…ких часто лед… помітних.

Для (море)плавців мандрівників туристів особливо важливим є те, що в складі (М, м)алої (В, в)едмедиці ро…ташована яскрава (П, п)олярна зоря яка завжди знаходит…ся на (П, п)івночі.

Окремі (С, с)узір…я можна (з, спостерігати лише у певний час року (наприклад (О, о)ріон в (У, у)країні видимий лише (в)зимку (без)ліч зірок взагалі (не)видимі ((П, п)івденний (Х, х)рест тощо).

Треба знати що (З, з)орі в (С, с)узір…ях (на)справді (ні)як (не) пов…язані між собою ні в просторі ні в часі. Це лише вид…ме нами їх об…єднан…я на площині (небо)зводу.

(З підручника)

ТЕКСТ 9

Приємно бродити по тепли(х, м) калюжа(х, м) після гром(у, а) й дощ(у, а) чи ловити щучок скаламутивш(и, і) вод(у, а), або дивитись як тягнуть волока. Приємно знайти в трав(і, и) пташине кубло. Приємно їсти паски й крашанки. Приємно спати у човн(і, у), в жит(і, у), в прос(і, у), в ячмен(і, ю), у всякому насінн(і, ю) на печ(і, и). І запах всякого насіння приємний. Приємно тягати копиц(і, и) до стог(у, а) й ходити навколо стогів по насінн(ю, у). Приємно, коли яблуко про яке думали, що кисле, виявляється солодк(им, е). Приємно, коли позіхає дід і коли дзвон…т… до вечірні літом. І ще приємно, і дуже любив я, коли. дід розмовляв з кон(е, ьо)м і лошам, як з людьми. Любив я, коли хтось на дорозі вночі, незнайомий, проходяч(и, і) повз нас, казав: «здрастуйте». І любив, коли дід одказував: «дай бог здрастувать». Любив, коли скидалась велика риба в озер(і, у) чи в Десні на заході сонця. Любив, їдуч(і, и) на воз(і, у) з луг(у, а), дивитися лежач(і, и) на зоряне небо. Любив засинати на возі, і любив, коли віз спинявся коло хати в двор(і, и) і мене переносили сонного в хату. Любив скрип коліс під важкими возами в жнива. Любив пташиний щебет у сад(у, і) і в полі. Ластівок любив у клуні, деркачів – у лузі. Любив плескіт води весняної. І грім, хоч мати і лякалась його, любив я з дощ(е, о)м і вітром за його подарунки в сад(у, і).

(О. Довженко)

ТЕКСТ 10

Сонце ще далеко за обрієм. Його дотики до хмар (ледве)ледве можна розпізнати. Це навіть ще (не)дотики. Це погляд (з)далеку, від якого голубіє небо на тім місці, де зійде сонце. Море спокійне й темне. Повітря (в)ночі чорне, а тепер – сіре, і можна бачити за (хвиле)різом, за маяком —тіні парусів тр…ох шаланд. Ми вийшли з готелю. Вулиця мокра від роси. Блідо горить ліхтар, він зблід, як жінка після пристрасної ночі. Перед готелем (не)великий бул…вар, що обриває…ся до порту. Маяк уже погаш…но. Пароплав з чорним димарем і тр…ома ч…рвоними на ньому смугами видушує з себе дим, що (по)малу сотає…ся в повітрі й заволікає портовий вокзал, портові будівлі і склепи, будівлі (зерно)перевантажувачів, залізничні вагони на естакаді. Пароплав із жовтим димарем (по)малу підносить на (грот)мачту прапор: темний квадрат на білому полі. Капітан заявляє цим, що він с…огодні відпливає з нашого міста до своєї країни за море.

Ми йдемо серединою бул…вару в напрямку до східців у порт. Бул…вар нагадує клітку зоологічного саду, з якої вивезли звірів і лагодят…ся її почистити. Ще (не)повиходили підмітал…ники, поливал…ники й чепурії —люди, що мают… повне право (з)(не) важати нас: вони знают… наші гріхи і бруд. Біля пам'ятника французькому герцогові стел…т…ся (в)низ ш…рокі східці. Герцог показує рукою своє задовол…н…я з моря й торговел…ної гавані, що л…жит… просто перед нами. Він (не)дивит…ся (ліво)руч, де війс…кова гавань, ще (ліво)руч, де за будівлями на молу – є море й на в…сокому бер…зі – рештки старовин…ої турец…кої фортеці.

(Ю. Яновський)

КЛЮЧІ ДО ТЕСТІВ

РОЗДІЛ І. ОРФОГРАФІЯ

ТЕСТ 1

Завдання 1. 1. Лугове різнотрав'я. 2. В'юнились ластівки. 3. Ряботиння хвильок. 4. Пір'їстий поплавок. 5. П'янкий любисток. 6. Дзвякнуло відро. 7. Роз'ятрений біль. 8. Торф'яна земля. 9. Медвяні пахощі. 10. Без'ядерний світ. 11. Князь Святослав. 12. З'єднані народи. 13. Національне безпам'ятство. 14. Параска Лук'янівна. 15. Інженер Воробйов. 16. Зазоріло надвечір'я. 17. В'ялий лист. 18. Святкова Вязьма. 19. Відвідали дит'ясла.

Завдання 2. 1. Видубецький монастир. 2. Кілька тисячоліть. 3. Близькість до землі. 4. Наказ для педучилищ. 5. Студентський Харків. 6. Асканійський степ. 7. Сильний біль. 8. Сідла системи Брянського. 9. Призначте збір. 10. Маленький майданчик. 11. Дзюркотливе джерельце. 12. Неньчині сльози. 13. Могутній Дніпро. 14. Уманський батальйон. 15. Лікар Германчук. 16. Тьмяний погляд.

Завдання 3. 1. За Дніпром багряніються вишні. 2. Колеса їхні ховались у буйному різнотрав'ї. 3. Ти мене накличешся ночами і навиглядаєшся одна. 4. Все вміють робити солдатські руки. 5. Синьою росою жито заіскриться. 6. А по вулиці йде, пританцьовує, сміхом заливається молодість. 7. Чарівні інкрустовані вироби створюють різьбярі Гуцульщини. 8. Десь у далекій кузні бриньчали стиха струни бандури. 9. Полиньмо думкою до сонця і зірок. 10. Українська пісня живиться з народного джерела.

Цей тест на правила вживання апострофа і м'якого знака. Якщо у Вас після виконання завдань є помилки, Ви підзабули правила, втратили навички систематичних занять. Вам необхідно протягом місяця кожного дня писати невеликі диктанти і опрацьовувати помилки, користуючись «Орфографічним словником української мови» та «Українським правописом».

Якщо Ви помітили, що не можете самостійно знайти прогалини у своїх знаннях і з'ясувати написання того чи іншого слова, то терміново зверніться до спеціаліста-репетитора. Ви хочете навчатися у ВНЗ? Хочете навчитися правильно говорити і писати? Хіба Вас не принижує незнання рідної мови? Вам потрібна допомога кваліфікованого спеціаліста, який підбере найбільш ефективні методи роботи, і кілька місяців (2-3) кропіткої роботи дадуть свої результати.

Якщо після виконання трьох завдань Ви не допустили жодної помилки, то Вас можна привітати: Ви чудово засвоїли орфографічні норми. Але не заспокоюйтесь, постійно працюйте над удосконаленням своїх знань, умінь і навичок з мови. Шліфуйте кожне слово. Адже саме за допомогою мови Ви відкриваєте для себе світ.

ТЕСТ 2

Завдання 1. Безпам'ятний, безкомпромісний, беззвучний, беззбройний, безіменний, беззаконний, беззахисний, безідейний, беззмістовний, безнадійний, безтолковий, безформний, безхмарний, безстрашний, безталанний, безшумний, безсмертний.

Завдання 2. 1. Розлити метал, розписатися у відомості, написати розписку, роздати підручники, розказати казку, розшукати людну, карний розшук, розпорядок дня, швидкий розрахунок, розлючений розмазня, тиха розмова.

2. Трава: 1) скошена, 2) зрізана, 3) зжата, 4) спалена, 5) зірвана, 6) з'їдена, 7) зібрана, 8) схована.

Люди: 1) з'явилися, 2) з'юрмилися, 3) з'єдналися, 4) зробили, 5) збудили, 6) зігнули, 7) сформували, 8) створили, 9) зшили, 10) сконструювали.

Завдання 3. 1. Прекрасна квітка – прикрасити кімнату; преглухий сусід – приглушена розмова; пребілий будинок – прибілити; прегіркі спомини – пригіркле масло; прехороший сад —прихорошитись; премудра розмова – примудритись, запобігти лихові; пресвітла пам'ять – присвітити лампою; премалий заробіток – применшити значення; предобра порада – придобрити солодощами дитину; претиха хода – притишити кроки; препарувати птаха – припарювати його; пречистий посуд – причіпний плуг; престарий дід – пристаркуватий чоловік; престольний град – пристойний одяг; прекрасна мелодія – прикрасити сцену; предивний чоловік – придивитися гарно.

2. Відзначити нагородою, медичне обслідування, надіслати телеграму, зібрати інформацію, відкрити двері, підхоплений вітром, розсілися на терасі, одриває від серця, прийшов передчасно, розцвіте квіткою, розчинене вікно, міжсесійні заняття, відкритість до дії, безкінечні ряди, обплутати верх, розкудлане верховіття.

Виконання цих завдань допоможе Вам пригадати правопис префіксів. Правила з цієї теми Ви вивчали ще в 5 класі. Якщо Вами допущено по 1-2 помилки у кожному завданні то після детального осмислення ключів Ви зможете записати їх під диктовку без помилок. Якщо й після цього Ви зробите більше 5 помилок, то доречно поставити запитання: чи не допоможе Вам репетитор? Не ображайтеся за цю фразу, а доведіть протилежне.

ТЕСТ 3

Завдання 1. Гонить череду – заганяти овець, допомогли біженцям – допомагати постійно; краяти сало – кроїти тканини; ломить береги – розламати будівлю; змогли зловити – змагатися з суперниками; скочити на коня – скакати по полю; беру в борг – брати розгін – вибирати долю; замести в хаті – замітати подвір'я.

Завдання 2. 1. Всі мали його за чесного чоловіка. 2. Очерет сухий та жовтий вітер хилить до землі. 3. Шорстка бабусина долоня гладила м'яке волосся онука. 4. І шовкова пісня колискова ожила в мені. 5. Весь майдан лящав дитячим дзвінким щебетанням. 6. Уже шестирічним хлопчиком Шопен зачаровував усіх грою на піаніно.

Завдання 3. Гора – гір, віз – возити, тік – на току, поле – піль, ходити – хід, вівці – овець, збоку – бік, тому – у тім, двірник – двори, очі – вічко, зоря – зірка, спокійний – спокою, спосіб – способу, промінь – променя, гість – гості, папери – папір, весільний – веселий, овес – вівса, школа – шкіл, піч – печі, стройовик – стрій, бій – боєць, шепіт – шепотіти, постіль – стелити, стіл – столу, ноги – ніг, рід – роду, загін – загону, Київ – Києва, Тернопіль – Тернополя, Миколаїв – Миколаєва.

Завдання 4. 1. Медами червень спілий пахне. 2. Над землею плила тиха серпнева нічка. 3. Вороні де не літати, то на смітник сідати. 4. У голові тік, а на язиці ціп, і де схоче, там і змолотить. 5. Веселе сонечко ховалось в веселих хмарах весняних. 6. Колихає жита вітерець над Дніпром. 7. Наш народ має право пишатися своїми богатирями. 8. Такий-то багатир! Ходив у жупанах та в сап'янцях. 9. Вечоріло, і солдатські колони зупинилися на спочинок. 10. Весна пливла до нас з Десни.

Виконання цих завдань допоможе Вам пригадати чергування голосних звуків (*о—о, е—о, е—и; е* з *і; о, е* після шиплячих та *й)* та вимову ненаголошених голосних о, е, *и.* Якщо у Вас більше 2-3 помилок у кожному завданні, негайно зверніться до відповідної літератури і вивчіть цей матеріал. Кожного дня по півгодини працюйте над вправами з названих тем. Попросіть когось, щоб продиктував Вам завдання 1-4. Якщо і після виконаної роботи Ви допустите більше 3 помилок, Вам потрібна допомога спеціаліста.

ТЕСТ 4

Завдання 1. 1. Зустрілися на березі, купив в аптеці, розуміється на техніці, провели на літфаці, дивувалися в окрузі, стрічка на капелюсі, діти в горосі.

2. Французька збірна, воронезький губернатор, козацька паланка, чумацькі вози, одеська гуморина, присиваські степи, казахський космодром, перемишльський автовокзал, баксський костюм, фашистська організація, студентське товариство.

3. Сердешна Оксана, сердечний біль, вимощена гать, насиджені місця, сміялася соняшниково, надійшли прижджі, спечена картопля, запряжені коні, змолочений хліб, погашене вогнище, розряджаючи бомбу, летіли нижче хмар, нічого нема дорожчого за час, найближчі друзі, лівий берег вищий за правий.

4. Пісні про кріпаччину, погляд у будуччину, ночі Донеччини, робітники Галичини, смаглява Херсонщина, степова Одещина, хлібороби Воронежчини, доба Отаманщини, лани Дніпропетровщини, лісова гущавина, густа ліщина.

Завдання 2. Доньчин, рибалчин, ляльчин, сопілчин, няньчин, матінчин, Оленчин, приятельчин, Галинчин, жінчин, русалчин, Маринчин, Тетянин, Юльчин, Парасчин, Ониськин, Мелашчин, Васьчин, Мотузчин (вимовляємо: мотужчин), Ольжин, Чіпчин, Їжин, Єльчин, лисиччин, Миколчин.

«Чергування приголосних звуків» – одна із складних тем в українській фонетиці. Якщо при виконанні пропонованих завдань Ви допустили

помилки, не занепадайте духом. Повторіть правила, при цьому зверніть увагу на чергування звуків: а) при словозміні; б) при словотворенні.

Нехай повз Вашу увагу не пройде, що чергування *г — з — ж, к — ц — ч, х — с — ш* (у різних варіантах) зустрічається майже в кожній повнозначній частині мови.

Спробуйте ще раз виконати ці завдання. Якщо і після посиленого студіювання правил чергування приголосних, після самостійного виконання вправ Ви все ще допускаєте помилки, зрозуміло: Вам потрібна допомога кваліфікованого спеціаліста.

ТЕСТ 5

Завдання 2. Благословенні руки, блаженна сторона, мерзенна пика, розіллялися повіддю, весняні води, злиденні заробітки, гостинний гуцул, родинне коло, численні зорі, височенні водограї, гуменний одлічував, скажений чоловік, шалений біг, природний газ, солов'їна пісня, ядерний реактор, полотняна сорочка, скляна шафа, в'ялена риба, підрублена хустка, прикордонні прожектори, наддніпрянські села, рідне Побужжя, далеке Присивашшя, неспокійне життя, нечисте сумління, за туманною Керчю, з несподіваною радістю, чорна рілля, смутний Ілля, закритий військкомат, сказав спросоння, затужилось нездано, представники страйккому, знахідки юннатів; сад розрісся, возз'єднання слов'ян, нужденні постаті.

Завдання 3. Незаможні селяни. Вони не заможні. Вони не заможні, а бідні. Незамкнені двері. Не замкнені вчасно двері. Двері не замкнені. Нескошені трави. Не скошені влітку трави. Не скошені, а лише зім'яті трави. Трави не скошені.

Навколо стояли невисокі гори. Ця гора не висока. Він не високий, а низький. Голос мав невисокий, але приємний.

Голова дівчинки не покоїлася, як слід було б на подушні, а на якомусь клунку. Птахи сильніше непокоїлися. Степан так занепав здоров'ям, що й робити не здужає. Соната так само, як і я, нездужає на тугу. Своїми негідними вчинками вони себе зneславили. Як же нам рідну землю не любити і не славити піснями!

Ненавидячи, вона в той же час кохала його всім серцем. Говорив він, не зводячи неспокійного погляду з її обличчя. Чого собі не зичиш, і другому не жадай.

Немає меж у Всесвіту, нема. Хто нічого не робить, той ніколи не має часу.

Завдання цього тесту вимагає знання розділів «Подвоєння букв» та «Правопис частки ***не***». Саме з цих тем найбільше буває помилок. При опрацюванні перших двох завдань Ви, мабуть, згадали, що слід розрізняти подвоєння внаслідок подовження і подвоєння внаслідок збігу звуків на межі морфем.

Особливої уваги вимагають прикметники дієприкметникового походження (несказанна краса). Ви пригадали, що ключем до розрізнення прикметників та дієприкметників є наголос і що дієприкметники в українській мові завжди пишуться з одним *н* (несказане слово). І ще одна деталь: дієприкметники можуть виступати як означенням до слова, так і можуть мати при собі залежні слова: нескошені трави – не скошені (коли?) влітку трави. З появою залежного слова частка не пишеться окремо.

Якщо виконання завдання 3 Вам далося дуже важко, то бажано повторити написання частки ***не*** з кожною частиною мови окремо. Дозвольте нагадати: при протиставленні та запереченні частка ***не*** пишеться окремо. Але якщо зіставляються не прямо протилежні поняття, а суміжні, між якими можна поставити сполучник ***але,*** то ***не*** зі словами пишеться разом: *читав неголосно, але виразно.*

Після опрацювання зазначених тем попросіть когось продиктувати Вам ці завдання ще раз. При цьому можете навіть записати у дві колонки вирази з ***ин*** і з ***и*** (завдання 1). Якщо самопідготовка дала результати – у Вас не буде жодної помилки. Вітаємо Вас, Ви абсолютно грамотні! Помилки залишились? Працюйте ще. Не опускайте рук.

ТЕСТ 6

Завдання 1. I. 1. Загірна комуна; 2. кінні інсургенти; 3. галюцинація; 4. контрадмірал; 5. контрреволюція; 6. високий марокканець; 7. зачіплянське бароко; 8. мільйони тонн пилюки; 9. радіограма; 10. манна каша; 11. екзотичні аксесуари; 12. екстериторіальна Україна; 13. уссурійське ельдорадо; 14. біла панна; 15. заміська вілла; 16. віла-посестра;.

II. 1. Історія цивілізації; 2. у лабіринтах кімнат; 3. новий синедріон; 4. жирандоль; 5. сільська інтелігенція; 6. вінегрет; 7. колодязь-артезіан; 8. Біробіджан – сибірська Палестина; 9. Транссибірська магістраль; 10. свинська конституція; 11. вавилонська вежа; 12. аргентинський танець; 13. легендарна Атлантида; 14. вчасно поінформувати; 15. безідейний твір; 16. американські джинси;

III. 1. Химерні портьєри; 2. в ар'єргарді; 3. героїн кар'єризму; 4. випили к'янті; 5. віньєтка; 6. ад'ютант; 7. зустріч з мадярами; 8. гяурські примхи; 9. твори О'Генрі; 10. інша альтернатива; 11. психологія бра-коньєрства; 12. студентське журі; 13. світле фойє; 14. фантастичний феєрверк; 15. велетенська секвоя; 16. народність майя; 17. ажурна мантилья.

I. 1, 2; II. 3 – *М. Хвильовий,* «Я» («Романтика»).

I. 7; II. 3 – *О. Гончар,* «Собор».

I. 11, 12, 13; II. 8 – *І. Багряний,* «Тигролови».

I. 14 – *І. Вільде,* «Сестри Річинські».

II. 16 – *Леся Українка,* «Віла-посестра».

III. 10 – *І. Франко,* «Свинська конституція».

Завдання 2. 1. М.Коцюбинський (Відпочинок (в переносному значенні). 2. М.Коцюбинський (Міраж, марево). 3. Леся Українка («Без надії сподіваюсь»). 4. Іван Багряний («Пам'ятай про смерть»). 5, 6, 7, 8, 9. Іван Франко («Пам'ятай, що живеш», «Завжди учень», «З нічого», «З вершин і низин», «Красне писання»). 10. М.Хвильовий (Куди йдеш).

Виконання завдань цього тесту допоможуть Вам відновити знання правопису слів іншомовного походження.

Якщо при виконанні завдання 1 Ви допустили 5-6 помилок, то Вам необхідно протягом місяця тренуватися у написанні іншомовних слів, попе-

редньо вивчивши цей матеріал в «Українському правописі». Глибшому засвоєнню правильного написання слів сприятиме осмислення значення слова. У цьому Вам допоможе «Словник іншомовних слів» за редакцією О.С.Мельничука.

Радимо Вам повторювати правила у такій послідовності:

1. Правопис *и, і* в словах іншомовного походження.
2. Подвоєння букв на позначення приголосних звуків.
3. Вживання апострофа.
4. М'який знак у словах іншомовного походження.

Якщо виконуючи завдання 1, 2 Ви не змогли згадати, хто автор виразу чи твору, знання з літератури у Вас неглибокі. Це повинно засмутити Вас, якщо Ви вважаєте себе освіченою і культурною людиною. Тому, якщо Ви дорожите думкою інших, повинні взяти названі у ключі твори і, перечитавши їх, знайти там зазначені вирази, осмислити їх доцільність. При цьому Ви відкриєте для себе багато нового. Поділіться своїми думками з друзями, і Ви побачити, що вони будуть приємно вражені.

Якщо ж Ви виконали всі завдання без допомоги ключа, то Ваш інтелект готовий до нових випробувань, і хай вам щастить на шляху знань.

ТЕСТ 7

Завдання 1. I. 1) Вибрати пів'ящика; 2) виконати за півгодини; 3) обійти пів-Києва; 4) об'їхати пів-Європи; 5) відрізати півлимона; 6) змучена від спеки напівпустеля; 7) з'їсти півапельсина; 8) синьоокий льон-довгунець; 9) йти в контратаку; 10) золотий листопад; 11) наркотик владолюбства; 12) прагнення до самозбереження; 13) київський віце-губернатор; 14) мікроклімат Сахари; 15) передали радіофототелеграфом; 16) Григорій Квітка-Основ'яненко; 17) Петро Міняйлук; 18) завдання для хіміка-астронома; 19) творчість Шевченка-художника; 20) записали не всі трудодні;

II. 1) чорноземний ґрунт; 2) ніжнотонна краса; 3) восьмилітня Айше; 4) багаторічна рослина; 5) свіжозібраний серпоріз; 6) одіш-однісінький пуп'янок; 7) червононосі чайки; 8) довгі-довгі ноти; 9) світлокоричневі шапки грибів; 10) Північнокримський канал; 11) Південно-Західна залізниця; 12) старослов'янська мова; 13) шістнадцятиповерховий будинок; 14) діаметрально протилежні погляди; 15) округлояйцеподібна голова; 16) унтер-офіцерське зібрання; 17) народно-визвольний рух; 18) м'ясо-молочний комбінат; 19) світловодолікувальний заклад; 20) глухонімі діти.

Завдання 2. Комбінат. 1. М'ясо-молочний, 2. Гірничозбагачувальний. 3. Рибоконсервний. 4. Деревообробний. 5. Фанерно-мебельний. 6. Целюлозно-паперовий.

Інститут. 1. Критико-біографічний. 2. Науково-дослідний. 3. Кораблебудівний. 4. Музично-педагогічний. 5. Художньо-промисловий. 6. Експериментальний електротехнічний. 7. Хіміко-технологічний.

Управління. 1. Дорожно-будівельне. 2. Будівельно-монтажне. 3. Ремонтно-технічне. 4. Трамвайно-тролейбусне. 5. Автотранспортне. 6. Адміністративно-фінансове. 7. Військово-інженерне.

Завдання 3. І. Пропав безвісти, став навшпиньки, лежав голічерева, йшла босоніж, розлився навкруги, завив по-вовчи, видали на-гора вугілля, знов по-латині, вперше бачу, постукати в перше вікно, коли-не-коли розмовляла, час від часу лунали постріли, кожен по-своєму переживав, як-небудь прожити, хтозна-звідки прийшов, колись проживав.

ІІ. Зібралися рано-вранці, був письменний по-церковному, свистять тонко-тонко, співає по-нашому, з ранку до вечора йшли, ліворуч від насипу, часто-густо чути, розмовляє віч-на-віч, шумлять потихеньку, перетинає впоперек, генген за луками, де-не-де світліє, вийшли нам назустріч, раз по раз зітхає, ішов з боку отари, дивився збоку, мчусь наосліп, почав косити знехотя, дим підіймався вгору, гупав спересердя, з краю в край проходили.

Завдання цього тесту допоможуть Вам повторити розділ «Правопис складних слів». Ви пригадали, що через дефіс пишуться складні слова:

1) *пів* – з власними назвами;

2) якщо слова мають сурядний зв'язок;

3) з іншомовними елементами *віце-, екс-, лейб-, обер-, унтер-, штаб-, (штабс-)* та ін.;

4) складні одиниці вимірювання, складні прізвища, складні назви професій, посад та ін. Разом пишуться складні слова:

а) з підрядним зв'язком;

б) з незмінюваною першою частиною типу *авто-, мікро-, радіо-, газо-, соціо-, фото-, фоно-, теле-, зоо-,* та ін.;

в) з першою займенниковою, числівниковою, прикметниковою або дієслівною частиною та ін.;

г) з першою частиною *напів-, полу-, пів-,* (із загальними назвами);

ґ) утворені з трьох і більше складових частин.

Якщо Ви допустили помилки при написанні, то запишіть ще раз під диктовку це завдання. Є помилки? Треба ґрунтовно попрацювати над розділом.

Правопис прислівників є однією із найскладніших тем в українському правописі. І все ж таки, незважаючи на «підступність» цього класу слів, можна виділити окремі правила без винятків (прислівники, утворені від прикметників і займенників за допомогою префікса *по-* і суфіксів *-и, -ому* (*по-своєму, по-вовчи, по-військовому*)) та розподілити всі правила на шість з спільними ознаками:

1. Правопис прислівників вищого ступеня порівняння.
2. Написання прислівників разом.
3. Написання прислівників через дефіс.
4. Написання прислівникових сполучень.
5. Написання ***и*** і ***нн*** у прислівниках.
6. ***И, і*** в кінці прислівників.

При вивченні цієї теми Ви повинні продумати кожне правило, намагатися якомога більше виконати додаткових вправ. А ще краще взяти твори

М.Коцюбинського, О.Гончара, В.Шевчука чи М.Стельмаха і опрацювати кожен прислівник з вибраного Вами уривку. Робота над творами цих письменників принесе Вам не тільки користь, а й естетичну насолоду.

ТЕСТ 8

Завдання 1. 1) Наперекір стихії; 2) назустріч колоні; 3) на зустріч з депутатом; 4) внаслідок зловживань; 5) не по-людськи; 6) вдень працювали; 7) в день народження брата; 8) із-за лісу, з-за туману; 9) задля добра; 10) невідь-коли побудовані; 11) кинувся навперейми; 12) хтозна-скільки машин; 13) казна в чому; 14) щедро віддячував за те; 15) втомлені, зате щасливі; 16) і все-таки до тебе думка лине; 17) невже неволя не обридла; 18) дістав-таки подарунки; 19) де ж таки змогли знайти; 20) він таки розказав йому; 21) сказати щось; 22) а поки що нічого не відомо; 23) щодня чую вас; 24) треба знати, де що сказати; 25) поп'ємо кави та побалакаємо про дещо.

Завдання 2. 1. Якби не мамина пісня, яким убогим було б наше життя. 2. Як би не крутила хуртовина, блисне промінь сонця і крига розтане. 3. Що б не трапилось, бажаємо, щоб ви довіряли одне одному. 4. А як же я сам тобі все добро віддам, тоді що буде? 5. Як же не співати радісних пісень! 6. То ж сіль землі, то ж сила молода ішла на смерть. 7. Тож оволодівайте словом так, щоб з-під ваших рук виходила тільки краса. 8. Та й Соломія те ж казала, що й попер.ах. 9. Її теж взяли з собою. 10. Вони спалили всі кораблі за собою, проте вірили в свою зорю. 11. Таж люди кажуть – тут непевне місце. 12. Та ж пісня, але виконавець інший.

Тест спрямований на засвоєння службових слів – прийменників, сполучників, часток. Складність цього матеріалу вимагає посиленої уваги і копіткої роботи. Ми не розбивали поданий матеріал на окремі завдання з правопису кожної частини мови. На нашу думку, змішаний тест змусить Вас пригадати вивчене і знайти правильну відповідь.

При виконанні цього тесту Вам треба пригадати правопис прислівників, займенників (наприклад: *невідь-коли побудовані, казна в чому, нікого, ні на кого*).

При виконанні завдання 2 слід пригадати, що сполучники при заміні іншими сполучниками пишуться разом, наприклад: *тож* можна замінити на *тому, отже; теж – також; таж – адже; якби – коли б; якже – якщо.* До займенників *те, та* можна додати слово *саме (сама)*, а частку *ж* можна зовсім опустити. У прислівнику *як* з частками *би* і *же* наголос падає на прислівник, а частки *би* і *же* можна перенести в інше місце або й зовсім опустити. Те саме можна сказати і про займенник *що* з часткою *б.*

Зрозумівши, що при виконанні цих завдань Ви допускаєте помилки, негайно приступайте до вивчення цього розділу. Через декілька днів посиленого тренування попросіть продиктувати Вам цей тест ще раз. Порівняйте. Якщо помилки лишились, не впадайте в розпач. Працюйте ще! Лише після того, як Ви зрозумієте, що самопідготовка мало що Вам дає, звертайтесь за допомогою до репетитора-філолога.

ТЕСТ 9

Завдання 1-3. Прямо над нашою хатою пролітають лебеді. Вони летять нижче розпатланих, обвислих хмар і струшують на землю бентежні звуки далеких дзвонів. Дід говорить, що так співають лебедині крила. Я придивляюсь до їхнього маяння, прислухаюсь до їхнього співу, і мені теж хочеться полетіти за лебедями, тому й піднімаю руки, наче крила. І радість, і смуток, і срібний передзвін огортають та й огортають мене своїм снуванням.

Я стаю наче меншим, а навколо більшає, росте й міниться увесь світ і загачене білими хмарами небо, і одноногі скрипучі журавлі, що нікуди не полетять, і полатані веселим зеленим мохом стріхи...

І цей увесь світ тріпоче-міниться в моїх очах і віддаляє лебедів. Але я не хочу, щоб вони одлітали від нас. От якби якимсь дивом послухали мене: зробили круг над селом і знову пролетіли над нашою хатою. Аби я був чародієм, то хіба не повернув би їх? Я замислююсь над цим, а навколо мене починає кружляти видіння казки, її нерозгадані дороги, дрімучі праліси і ті гуси-лебедята, що на своїх крилах виносять з біди малого хлопця. Казка вкладає в мої уста оте слово, до якого дослуховуються земля і вода, птиця в небі і саме небо...

А в цей час наді мною твориться диво: хтось невидимим смичком провів по синьому піднебессі, по білих хмарах, і вони забриніли, як скрипка. Я тягнусь до гори і сам собі не вірю: від зарічки знову над нашою хатою пролітають лебеді! *(За М. Стельмахом).*

При виконанні цього тесту Ви не тільки перевірите свою грамотність, а й визначите, яких навичок Вам бракує.

Якщо перші два завдання Ви виконали без помилок, можете бути задоволені собою і добрим словом згадати своїх учителів: школа дала Вам добрі знання.

Якщо ж помилок більше при виконанні завдання 1, ніж завдання 2, і вони дублюються, то Ви маєте гарну моторну пам'ять, що дозволяє Вам відтворювати слова після уважного прочитання тексту. Але стійких знань у Вас нема. Тому послухайтеся доброї поради: побільше читайте, думайте над прочитаним. По пам'яті виписуйте з тексту 1-2 фрази, що зацікавили Вас. Звертайте увагу на правопис слів, на розділові знаки. Подумки з'ясовуйте їх написання.

Якщо помилок більше при виконанні завдання 2, ніж завдання 1, і помилки дублюються, у Вас сформовані візуальні навички, тобто навички зорового запам'ятовування правопису слів. Тут Вам допоможе регулярне читання україномовної літератури та тренувальні вправи з правопису. Кожного дня грайте в таку гру: виберіть 10 слів з важкою орфографією, умовно прочитайте, по можливості розставте їх за змістом, а потім, прикривши їх, запишіть у тій же послідовності.

Якщо ж Ви все-таки допускаєте помилки при виконанні цієї вправи, то у Вас не вироблені ні візуальні, ні моторні навички (Ви не можете ні запам'ятати, ні відтворити слова). Тому негайно займіться самопідготовкою (якщо

і це не допоможе, зверніться до репетитора-філолога). Щоденно вибирайте з художніх творів абзац з 5-10 речень. Прочитайте його уважно, з'ясуйте для себе наявність розділових знаків, правопис важких для Вас слів. Після чого перепишіть цей абзац не поспішаючи, проникаючи у зміст написаного, намагаючись тримати в пам'яті по 3-4 слова з речення. Так Ви сформуєте навички по-українськи думати, бачити і писати одночасно. Це треба робити регулярно і до тих пір, поки не відчуєте, що Ви все це вже робити автоматично і помилок стало менше. Тільки після такої роботи слід писати диктанти, які будуть сприяти удосконаленню вироблених навичок.

Якщо у Вас все гаразд при виконанні завдання 1 і 2, а при виконанні завдання 3 зв'язаного і грамотного тексту не вийшло, то у Вас недостатньо розвинута логічна пам'ять. Прислухайтесь до наших порад:

1. Учіть напам'ять невеликі вірші, а потім запишіть їх по пам'яті.

2. Читайте невеликі оповідання, розбиваючи їх на окремі частини, які були б логічно пов'язані між собою: виділіть основну думку кожної частини тексту. Спробуйте скласти план оповідання. Якщо це для Вас заважко, складіть план кожної окремої частини, з'єднайте їх. Потім перекажіть текст за планом близько до оригіналу, зберігаючи структурно-мовну цілісність. Допоможе кращому запам'ятовуванню та відтворенню тексту виписування ключових слів та виразів. І тільки після цього спробуйте письмово переказати текст близько до оригіналу.

ТЕСТ 10

Завдання 1.

МОВЧИТЬ СОБОР

Навколо вирують пристрасті, ламаються списи в щоденних баталіях, що їх ведуть будівничі з браконьєрами, а він стоїть, думає свою одвічну думу. Про що вона? Все тут проходило перед ним, як перед свідком і перед суддею. Ще, здається, недавно рипіли гарби повз нього з снопами, клекотіла революція на цьому майдані соборному, дзвони калатали на сполох, кликали на сходи, на пожежі, то радісно, то тривожно будили передмістя, б'ючи пудовими язиками свою литу, з домішкою срібла мідь... Поглядом болю й туги востаннє дивилися на нього розширені очі дівчат-полонянок, коли їх тисячами гнали мимо собору в Німеччину. Ридання чув, і крики надій, і залізні гуркоти війни, і її страшнішу тишу... Тепер велосипеди нічних змін нечутно обтікають його щодня і щоночі. Все він бачить і чує усе. Ярмарки вирували круг нього, яскраво гомоніли, бурунили, буйно сміялись червоним, сивіли шапками, саньми красувались в різьблених оздобах... Чи так уже воно й вищезло все? Чи береже він у собі відгомін життя невмирущого, мигтіння списів запорозьких, різноголосся ярмаркового люду, жарти циганські, чвари прасолів, іржання коней проданоображених, лоскітний сміх шинкарок щасливих, нічні шепоти закоханих, зоряні обійми й зачаття... Повен, повен всього! Темрявою ночі окутаний, зірок дістає шоломами своїх бань крутолобих *(О. Гончар)*.

Грамотна людина – 1-2 помилки.

Грамотність «кульгає» – 3-4 помилки.

Безграмотна людина – 4-8. Вам краще звернутися за допомогою до репетитора і працювати з ним впродовж 2-3 місяців.

Якщо Ви впевнені у своїх можливостях, то Вам треба опрацювати, використовуючи поради до тестів, такі розділи орфографії:

1. Правопис апострофа і м'якого знака.
2. Подвоєння приголосних.
3. Правопис частки ***не***.
4. Правопис складних слів.
5. Чергування ненаголошених звуків.

Після того, як Ви повторили всі правила, набудете навичок грамотного письма, продовжуйте їх удосконалення – пишіть диктанти.

Хочете досягнути успіху – постійно працюйте над собою. Терпіння і наполегливості Вам у подальшій роботі!

РОЗДІЛ ІІ. ***ПУНКТУАЦІЯ***

Цей розділ допоможе Вам повторити найголовніші правила пунктуації. Поряд з орфографією пунктуація (від лат. *punctum* – крапка) є одним з основних елементів письма: вона ділить текст на речення, а також розподіляє речення на синтаксичні частини і таким чином допомагає читачеві сприймати певні смислові відношення і відтінки, які не передаються словниковим складом і граматичною будовою тексту. Наприклад: *Сестра виконала завдання. – Сестра виконала завдання?*

У сучасній українській мові використовують такі розділові знаки: крапка, знак питання, знак оклику, кома, крапка з комою, двокрапка, тире, дужки, лапки, крапки. Одні з них ставляться у кінці речення (крапка, знак питання, знак оклику), інші – у середині (кома, крапка з комою, двокрапка, тире, дужки, лапки). Другий елемент дужок і лапок може знаходитись наприкінці речення. Крапки вживаються як у середині, так і в кінці речення.

ТЕСТ 1

Завдання 1. Учитель Хома Романович, у якого до війни сиділа за партою легендарна Майя Прапірна, неремстиво стояв позад гурту, сухенький, сивий, в розмовах участі не брав, тільки очі його, задивлені на собор, пройнялися сльозою. Йому більше, може, ніж будь-кому, було чого переживати. За цей собор він свого часу на Магадані побував, власне, більше за свій темперамент, за те, що мав звичай аж надто запально історію храму учням переповідати. Багато хто з металургів, людей різних поколінь, теж колись сиділи за партою у Хоми Романовича, теж дещо знали про історію виникнення собору. Виник, як із легенди. Після зруйнування Січі повержені запорожці заснували монастир у

цих місцях, у плавнях, що належали раніше одній з окраїнних запорозьких пам'яток. Отам у плавнях постригались ученці, брали до рук, замість шабель, книги святого писання. Перевдягалися, як оточенці, в буденну сіру одежу гречкосіїв. Чорною жалобою ряс прикривались буйно-червоні шаровари лицарів Запорожжя. І вирішено було тоді на їхній сумовитій раді: збудуємо собор. Воздвигнемо, щоб піднісся в небо над цими плавнями, що рибою кишать, над степами, де наші коні випасались, і буде незломлений наш дух жити у святій цій споруді, наша воля сяятиме в небі блиском недосяжних бань.

Якщо при виконанні завдання 1 Ви не зробили жодної помилки, Вас можна вітати із стійкими знаннями синтаксису. Якщо ж при виконанні завдань Ви зробили помилки, то тип помилок відбиває незнання певних питань української пунктуації. Ви повинні обдумати ці помилки, класифікувати їх і докласти максимум зусиль для їх ліквідації. У цьому Вам допоможуть наступні тести, які відбивають окремі розділи пунктуації та рекомендації до тесту 9 «Орфографія».

Не сподівайтесь, що у будь-яку хвилину при написанні тексту Вас виручить інтуїція. Вам треба оволодіти синтаксичною грамотністю. Наприклад, розуміння синтаксичної структури речення допоможе Вам не лише у розстановці розділових знаків, а й логічно мислити. Відомі афоризми «Хто ясно мислить, той ясно висловлюється», «Що неясно уявляєш, те неясно й висловиш», говорять самі за себе. А правильне, ясне і доцільне висловлювання – одне із умов легкого взаєморозуміння людей.

ТЕСТ 2

Завдання 1. 1. Мати наша – сивая горлиця. 2. Три та три – шість. 3. Любить свій край – це для народу жити. 4. Я – Мавка лісова. 5. Ластівка, як відомо, супутник людської оселі. 6. «Шаланда в морі» – одна з найромантичніших у нашій літературі новел. 7. Моя душа – як арфа золота. 8. Такий я ніжний, такий тривожний. 9. На обличчі Миколи – щаслива усмішка. 10. Рідна мова – то неоціненне духовне багатство. 11. Сміх – ось що було, за визначенням самого Гоголя, благородною особою в його «Ревізорі».

Це завдання – на повторення теми «Тире між членами речення». Якщо Ви грамотна людина, у Вас не повинно бути помилок, за винятком 1-2, і то в реченнях, де тире може ставитися при потребі логічного виділення присудка. Це нескладний матеріал. Вам лише треба уяснити для себе, що тире між підметом і присудком ставиться за умови, якщо: 1) пропущена дієслівна зв'язка; 2) треба логічно виділити один з головних членів речення. В усній мові на місці тире робиться вичікувальна пауза, а наступні слова вимовляються підвищеним тоном.

Окремої уваги вимагають випадки відсутності тире. Запам'ятайте, що тире не ставиться, якщо: 1) між головними членами речення стоїть вставне слово, прислівник або частка; 2) підмет з присудком утворюють стійкий

фразеологічний вислів (два чоботи пара). В усіх останніх випадках, коли не ставиться тире, спрацьовує правило: тире ставиться при потребі логічного виділення.

Завдання 2. 1. І все поволі зникає: море, скелі, земля. 2. І земля, і вода, і повітря – все поснуло. 3. Рівний, гарячий, мов з велетенської печі, дух іде звідусіль: з неба, з моря, од сірих каменів. 4. Чарівний світ пливе переді мною: сині води, білі піски, хати на високих берегах. 5. Доля нації, доля будівників держави та її охоронців, доля співця народного, що нагадує нам співачку Ніну Матвієнко і саму Ліну Костенко,— все це присутнє в романі «Маруся Чурай». 6. Ранок зачинався тихий та лагідний, все навкіл: і трави, і дерева, і кущі – наче завмерло. 7. Всяке птаство, як-от: деркачів, перепілок, куликів, курочок – можна було викосити косою в траві. 8. Все навколо: кожен кущик, горбок, долинка, кожна стежечка – не тільки було йому знайоме, а й промовляло до нього. 9. Рано вставати, цілий день працювати на спеці, моритися голодом на пісній страві та лягати потомленому без вечері, бо не було кому зварити, бо всі були на роботі, – ото мужицька доля.

Якщо Ви допустили хоча б одну помилку, повторіть розділ «Узагальнюючі слова при однорідних членах речення». Цей матеріал дуже легко засвоюється.

При виконанні завдання зверніть увагу на 5 і 9 речення. У них ставиться кома з тире перед узагальнюючим словом (або еквівалентом такого) тому, що цього вимагає зміст речення, а саме: закінчується підрядне речення.

Завдання 3. 1. Червоні, білі, блакитні хусточки і спідниці вигравали проти сонця різнобарвними кольорами. 2. В обласних змаганнях шахістів першість завоювала команда майстрів Херсонського міського шахового клубу. 3. Рожевий відблиск сонця ледве пробивався крізь каламуть похмурого зимового ранку. 4. Шалений холодний вітер люто висвистував і завивав над степом. 5. Відчуває щирість сонця голубий прозорий день. 6. З димаря повалив густий, схожий на вечорову темінь дим. 7. Сивіють величезні, обтяжені росою листки папороті, в'ється низом колюча ожина. 8. Це був твій перший художній твір. 9. Вже й ніч пройшла, довга, неспокійна, громовинна. 10. Розпалена недавно залізнична будка біліла посеред хлібів. 11. Міцних, вузлуватих, потрісканих рук не спинить ні гамір, ні гомін, ні стук. 12. Батько радісно зустрів свого давнього приятеля. 13. Рання махрова айстра цвіла в саду. 14. На полях зеленіла пшениця озима морозостійка. 15. Невеличкі карі очі блищали гострим блиском. 16. Олена зроду не чула такого гарного, рівного, високого, дзвінкого голосу. 17. Подайте інший шерстяний килим – Подайте інший, шерстяний килим.

Завдання 3 – на повторення розділових знаків при однорідних означеннях. При повторенні цього матеріалу Ви, мабуть, звернули увагу на те, що неоднорідні означення не вимовляються з інтонацією переліку, між ними не можна вставити сполучник *і*, тому кома між ними не ставиться. До них відносять означення, які: 1) характеризують предмет з різних сторін (з боку форми, розміру, кольору і т. ін.); 2) у сполученні з іменником набувають термінологічного характеру (речення 2, 13, 14); 3) у морфологічному відно-

шенні неоднорідні: а) перше означення виражене дієприкметниковим зворотом, а друге – прикметником чи дієприкметником; б) поряд стоять якісні і відносні прикметники; в) у певній послідовності ідуть присвійні займенники, порядкові числівники, прикметники або дієприкметники; 4) є означенням до наступного словосполучення (речення 4, 15, у 17 – перше з поданих речень).

Однорідність і неоднорідність часто залежить від авторського тлумачення. Тому неоднорідні означення можуть сприйматися як однорідні, якщо вони об'єднані у нашій свідомості якоюсь однією ознакою (наприклад, у 11 реченні означення передають одне поняття – робочі; у 16 реченні означення об'єднані за подібністю вираження).

Велику роль при розстановці розділових знаків відіграє інтонація пояснення (Ви звернули увагу, мабуть, на 17 речення). Значення пояснення виявляється у контексті. Порівняйте: Подайте інший шерстяний килим (один уже є, треба подивитись на інший такий же). – Подайте інший, шерстяний килим (подали, мабуть, не шерстяний, а треба саме шерстяний килим).

Завдання 4. 1. Плач же, серце, плачте, очі, поки не заснули. 2. Добрий ранок, моя одинокосте! На добраніч, свободо моя! 3. Прозора осене, вертаєш ти недопиті весни нам. 4. Я про тебе, о калино, пісню склав оцю дзвінку. 5. О краю мій, тужу я за тобою! 6. Живи, країно, котру не здолати. 7. Рости ж, серце-тополенько, все вгору та вгору. 8. Ой мамо, голубко, не плач, не ридай, готуй рушники і хустки вишивай. 9. Мене дуже цікавить, що Ви тепер пишете, вельмишановний Опанасе Яковичу. 10. Дорогі земляки! З вами пісня моя нерозлучна.

Це завдання не повинно викликати у Вас труднощів. Якщо Ви допустили хоча б одну помилку, то Вам доведеться повторити розділові знаки при звертаннях. На особливу увагу при звертанні заслуговують вигуки *о, ой,* які не відокремлюються від нього паузою та інтонаційно тісно з ним пов'язані (4, 5, 8 речення).

ТЕСТ 3

Завдання 1. 1. Місто, розташоване на сопках і в долинах, хукало, тупотіло, хлопало рукавицями і волохатими од інею віями. 2. Було добре видно обабіч залляті сонцем галявини. 3. Спокійні і ясні, вони якийсь час дивились просто себе, дивились байдуже. 4. Блідий, трохи схудлий, засмалений вітрами, стояв і ніяково, по-дитячому посміхався. 5. Гнучка, як вуж, граційна, як мавка, вона таїла в собі дивну силу. 6. Мокієнко був з людей старого гарту – гостинний і привітний, з чуттям власної гідності. 7. Четверо добрих коней – сірий, буланий, вороний і гнідий – пирскали коло ганку і стояли слухняно. 8. Це була ціла трагедія для Грицька – спостерігати і не мати сили якось допомогти. 9. Радісний і святковий, сповнений вщерть життям і дзвоном, цей першокласний люксусовий експрес плив, ніби окремий світ між світами. 10. Оскаженілі паути вились роєм і, роздрочені дьогтем, вже нападали й на людей.

Завдання 2. 1. Печери як стародавня резиденція великих хижаків були добре відомі мисливцям. 2. Батько, фахівець у хутрині, взяв шкірку у руку, труснув. 3. Цілий

експрес був набитий ними, шукачами щастя і довгих карбованців. 4. Найпершим політичним засланцем Забайкалля був малоросійський гетьман, на ймення Дем'ян Многогрішний. 5. А сестра його любая, Наталочка, журиться. 6. У тайзі живуть різні звірі, наприклад рись. 7. Мокієнчиха – літня жінка, привітна й весела, – добре шанувала гостей. 8. Завідувач – рудий вусатий дядько на прізвище Мокієнко – забачив їх ще здалека. 9. Надійшла залота пора – пора кохання. 10. А вкусив щитомордник – страшна, отруйна гадюка.

Завдання 3. 1. Примостившись на камені і перемагаючи біль у суглобах та у всьому тілі, він почав голитись. 2. Молодиця сиділа задумана, тримаючи дитинча. 3. Решта, згідно з родинним станом, розташувались обабіч і ззаду. 4. Спустившись у падь, напився з тонюнького підземного струмочка. 5. Відтак, озброївшись, пішов через річку по камінню. 6. Їх спритно нав'ючували, пильнуючи, щоб було порівну. 7. Потім, відшукавши очима рудолисте дерево і наставившись на нього зором, пішов, переступаючи через кущі та колоди. 8. Мати плачучи тикала Григорієві до рук набитий рюкзак. 9. Звалили сухостій і, порубавши його на дрова, розклали вогнище. 10. Григорій слухав весь той гамір, зціпивши зуби, і йому паморочилась голова. 11. Бій тривав розгоряючись. 12. А в наймах не можна сидіти згорнувши руки.

При виконанні завдань цього тесту слід повторити правила про відокремлені члени речення. Відокремлення прикладок нагадує нам відокремлення означень. Правила відрізняються такими заувагами: поширена і непоширена прикладка відокремлюється від пояснюваного іменника комами, якщо вона приєднується за допомогою слів на прізвище, на ймення, родом, так званий і т. ін., якщо приєднується сполучником *як* і має додатковий відтінок причини. А якщо прикладка характеризує предмет з якогось одного боку або ж має значення у ролі кого, *чого*, то вона комами не відокремлюється (1 речення).

При виконанні завдання 3 слід особливу увагу звернути на умови невідокремлення обставин.

ТЕСТ 4

Завдання 1 і ***2***.

Окремі слова, групи слів і цілі речення, які вказують на ставлення мовця до висловленої ним думки, характеризують спосіб її оформлення, називаються вставними. Вони вимовляються прискореним темпом і відповідно до цього виділяються на письмі розділовими знаками. Питання до них поставити не можна, вони не є членами речення і легко вичленовуються з нього.

Запам'ятайте: не є вставними і не виділяються комами такі слова: *тільки, хіба, нібито, неначе, навіть, ось, все-таки, ледве, між тим, майже, просто, винятково, якраз, при цьому, раптом, приблизно* та ін.

Завдання 3. 1. Таким чином, сама судьба повела двох братів по різних дорогах. 2. І тому Остапові, як і треба було чекати, завжди грала на обличчі весела усмішка. 3. Мати, звичайно, нічого не знала. 4. Мабуть, десь далеко над землею

сходить світанок. 5. В 1914 році, як відомо, почалась велика європейська війна. 6. Словом, фортуна нібито зжалилась над матір'ю. 7. І тоді ж у страшній завірюсі помчались галопом будинки, крамниці і, нарешті, сама земля. 8. Отже, хочу я довести вам, що для мене в боротьбі нема і матері. 9. Зігнувшись над якимись штанцями, скажімо, та перегортаючи сторінки молодого Гоголя, кравець (розповідають старожили) завжди тяжко зітхав. 10. Іди, стара, додому, і, будь ласка, не перешкоджай мені. 11. Ще малим – і шести не минуло мені – на майдан повела мене мати за руку. 12. А в непогоду (у цьому році вона переважала) вони тинялися з кімнати в кімнату.

Завдання 4. 1) «Розкажи йому, – ткнув на Яворницького, – про наш рух, бо лекції читає, а сам темний...» 2) Серед щебету лісового чийсь голос чути: «Свобода й кохання – два крила поезії!» 3) «Ще тобі базікати про кохання, – аж ніби з жалем вимовила Вірунька, – Що ти знаєш про нього?» 4) «Жінки там теж працюють?» – запитала якось дядька Ягора. 5) «Трагедія у мене з батьком, – вихопилось мимоволі, і, помітивши тінь настороженості в очах секретаря. Лобода поспішив уточнити, – Не політичного характеру». 6) Проходячи якраз біля Єльки й Миколи, стишеним голосом промовив: «Собори душ своїх бережіть, друзі...» 7) Чугайстер добродушно всміхнувся, кліпнув лукаво оком і поспитав Івана: «Куди побігла? – Хто?" – Нявка?" – "Не знаю... Не видів, – байдужно обізвався Іван і запросив чугайстра: «Сідайте».

Це завдання повинно заставити Вас повторити тему «Розділові знаки при прямій мові та діалогах». Якщо Ви грамотна людина, то все напишете правильно.

Завдання, на нашу думку, легке. Складність можуть викликати 5 і 7 приклади.

ТЕСТ 5

Завдання 1. 1) Хитаються й повзуть холодні тіні ночі, і зорі дивляться на місто без вогнів. 2) Тебе нема, і дні як ночі, і сад хитається в журбі. 3) Доки зеленітимуть ці гори і світитиме сонце, ми будемо жити. 4) Де недавно буяли сипучі піски, наливаються соком плоди і хвилюються лани золотої пшениці. 5) Мабуть, там батько зістарився і мати посивіла. 6) Ще сонце не зайшло, а місяць над рікою, примарний і тонкий, прорізав вишину. 7) У лісі було затишно і пахло смолою). 8) Хай вітер знамена колише й співають в садах солов'ї. 9) Надіє! О хто тебе ніжно на грудях не грів і хто за тобою орлом не летів? 10) Сніги, сніги та вітер крижаний.

Завдання 3. 1) Тільки тоді я з острахом подумав про домівку і, щоб уникнути лайки й нарікань, прикинув, то варто пошукати в долинці щавлю на борщ. 2) Я люблю, коли гриби, обнявшись, мов брати, збирають на свої шапки росу, і люблю восени по коліна ходити в листі, коли так гарно червоніє калина і пахнуть опеньки. 3) Я засинав на материних руках, і в мої сни прибивалась хитка дорога, на яку вже не вийдуть мої діди, і в моїх снах зорі, як і осіннє листя, як і люди, падали на землю. 4) Мене переслідує думка, то коли останетеся самі-самісінькі в житті, то це життя, грубе, жорстоке, переробить вас. 5) Він зчудувався дуже, а коли я попросила його, щоб об тім мовчав, перед тіткою й іншими людьми, подав мені щиро

руку. 6) А в цей час наді мною твориться диво: хтось невидимим смичком провів по синьому піднебессі, по білих хмарах, і вони забриніли, як скрипки. 7) Я іду за дядьком Антоном, але з моїми ногами щось починає діятися: з кожним кроком вони все більше дерев'яніють, а в душу заповзає несміливість, і все згадується вчорашнє. 8) Я дивлюсь на сизий від роси городець, на розпатлані дерева саду, на віхті туману, що плутається між їхніми кронами і землею, на ледь-ледь окреслені стріхи, прислухаючись до всього, але чую тільки вранішню журбу роси. 9) Недовго пережила діда його дружина: тяжко засумувавши, вона злягла, а коли почула свою смертну годину, підвелася, сама вибілила стіни, помастила долівку, принесла з городу прив'ялих чорнобривців, розкидала по хаті і звеліла увечері скликати рідню. 10) Хоча ми з Петром однолітки, він вважає, що йому треба старшувати наді мною, бо минулого року він вже пас три корови, а я тільки вертівся біля діда і його ремесла та, коли треба, лопасав нашу сиву кобилу; через неї не раз мене брали на глузи пастушня. 11) Церковний староста вважає себе неабияким політиком, бо заглядав у газету, яку виписує піп, і навіть вихопив з неї десяток не зрозумілих ні йому, ні людям слів та й ліпить їх де треба й де не треба.

Завдання цього тесту допоможуть Вам згадати правила вживання розділових знаків у складних реченнях різних типів.

Завдання 1 не становить складності. Якщо Ви вдумаєтесь у зміст речень, то правильно розставите розділові знаки. Ви пригадали, що при швидкій зміні подій чи різкому протиставленні у складносурядному реченні ставиться тире. Значну увагу слід звернути на випадки, коли не ставиться кома між частинами складносурядного речення.

При опрацюванні завдання 2 Ви для себе з'ясували, що одним із головних засобів зв'язку між частинами безсполучникового складного речення є інтонація (переліку, протиставлення, попередження, зумовленості).

Завдання 3 подає речення з найбільш складною будовою і пунктуацією. Якщо ви всі речення записали без помилок – вітаємо Вас, але краще перевірити себе ще раз: запишіть ці речення швидко і не задумуючись під диктовку. Якщо результат той же – Ви можете навчати інших.

Якщо ж Ви маєте по одній помилці у кожному реченні, то класифікуйте їх і повторіть відповідні правила в «Українському правописі».

Ми звернемо Вашу увагу на найбільш складні випадки розстановки розділових знаків. Викликають посилену увагу 4 і 5 речення. Кома між двома сполучниками у підрядному реченні (двох підрядних сполучників, підрядного сполучника і сполучного слова, сурядного і підрядного сполучника або сполучного слова) ставиться в тому разі, коли в другій частині речення нема співвідносних слів *то, так* або коли легко можна перенести в інше місце частину речення з другим сполучником. Якщо ж при перенесенні або опущенні другої підрядної частини складне речення вимагає перебудови, то кома не ставиться. Кома теж не буде ставитись, якщо перший сполучник буде протиставним (наприклад, 5 і 9 речення).

У 2 реченні не ставиться кома між двома однорідними підрядними реченнями, з'єднаними сполучниками сурядності, тому що вони відносяться до спільного головного речення. В одному з підрядних речень пропущений сполучник з стилістичною метою.

Зацікавили, мабуть, Вас і 10 та 11 речення. Комою не відокремлюються вирази, які складаються з одного відносного слова або словосполучення, які не становлять ясно вираженого підрядного речення, а нагадують звороти фразеологічного типу *як треба, як слід, хто куди, де треба* та ін. Але якщо до відносного слова прилягає інше слово або при ньому є частка, то кома не ставиться (10 речення).

При розстановці розділових знаків завжди визначайте подумки головні члени речення, з'ясовуйте для себе, що з'єднують сурядні сполучники ***і, а, то, але, а.***

Якщо Ви допустили багато помилок, то радимо звернутися до «Українського правопису», а також повторити з синтаксису розділ «Складне речення».

ТЕСТ 6

Завдання 1.

1. Слова та вирази, узяті з чужого тексту (художнього твору, статті тощо) або вживані не в своєму звичайному значенні, маловживані, застарілі, сказані іронічно, або вжиті вперше (за умови, що автор хоче підкреслити цю їх особливість), виділяються лапками.

2. Цитати виділяються лапками і мають точну вказівку на джерело походження. Якщо цитата утворює підрядне речення або є членом речення, то вона береться в лапки і перше слово цитати пишеться з малої літери.

3. Якщо цитата супроводжується словами автора, то вона оформляється як пряма мова.

4. Якщо цитата передує словам автора, то вона береться в лапки, перше слово починається з великої літери, навіть якщо в цитованому джерелі воно пишеться з малої літери (пропуск частини тексту позначається трьома крапками).

5. Якщо цитата являє собою уривок з поезії і зберігає в записі віршовані рядки і строфи, то в лапки не береться. Вказівка на автора або джерело цитати, яка йде безпосередньо за нею, береться в дужки, а крапка ставиться після них.

Запис автора чи джерела, поданий не безпосередньо за цитатою, а нижче, не береться в лапки і дужки. Крапка чи інший розділовий знак (знак оклику, знак питання, три крапки) ставиться у кінці цитати.

6. Епіграфи (мотто) пишуться без лапок, вказівка на автора подається без дужок і розміщується нижче епіграфа, а назва джерела цитати береться

в лапки і записується після крапки. Наприклад:

Бувають, може, й кращі голоси,
але такого другого немає!

Ліна Костенко. "Маруся Чурай"

Завдання 2. Є люди, які вирішують заздалегідь з літератури, з поезії робити собі професію. Така людина могла були інженером, чи лікарем, а чи хорошим учителем у школі. Аж, бач, хочеться тієї поезії, наче гіркого хрону. І тоді пишуться довжелезні немічні вірші, а то й цілі мертвонароджені книжки...

Але є люди іншого гатунку, які ніби всім своїм єством народжені для цього високого діла. «І що б, здавалося, слова! Слова та голос, більш нічого, а серце б'ється, ожива, як їх почує». І в цьому слові розмовляють люди, птиці і дерева, камінь відкриває уста, мертва вода стає живою, вечір простягає золоті руки і спіле колосся, сміється росами. Така-то вона, поезія!...

Володимир Сосюра був народжений і покликаний життям для поезії, вона була йому довгі роки єдиним заняттям, працею і відпочинком, його хлібом насущним, приносила творчу насолоду.

І дні невдач, гіркого розчарування чи сумнівів змінювалися днями нових звершень і щедрого поетичного таланту. Є літератори, що ставлять своїм девізом: жодного дня без рядка. Сосюра такого девізу ніколи не ставив і не примушував себе будь-що писати щоденно. Але дні його мовчання за робочим столом були напруженим періодом шукання і поетичної тривоги, яка потім, як могутня злива, приносила йому свої плоди.

(А. Малишко)

Підведемо підсумки.

Ви зрозуміли, чого Ви не знаєте, яких саме помилок допускаєтесь і як довгим тренуванням можна виробити орфографічні та пунктуаційні навички. У деяких випадках ми навіть пояснювали, як це слід робити. Якщо Ви опрацювали всі наші тести, то, звичайно, на кілька сходинок піднялися до рівня абсолютної грамотності. Бажаємо Вам успіхів у подальшій роботі!

РОЗДІЛ ІІІ. КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ. БАГАТСТВО СЛОВНИКОВОГО СКЛАДУ

ТЕСТ 1

Завдання 1. Агент, амнезія, бавовнище, вірші, гамірно, документ, досвіток, збірник, зв'язно, індустрія, іскра, квартал, квасіння, кілометр, ліворуч, луб'яний, металургія, маслити, медівник, мутити, недоїдок, недопиток, обачливий, обруч, обхідник, пересидіти, показ, помаленьку, примара.

Завдання 2. 1) Перед нами розкинувся широкий степ. 2) У журналі з'явився останній запис. 3) Подруга запросила мене на чашку чорної кави (чорного кофе). 4) У залі сидить компетентне журі. 5) Обличчя жінки прикриває густа вуаль. 6) Цей шампунь часто рекламують. 7) У нас далека путь до щастя. 8) Його не

полишав зубний біль. 9) Туристи піднялися на високий насип. 10) Я довго копав, від чого на руці з'явився великий мозоль (з'явилася велика мозоля).

Не дивуйтеся, що в 3-му і 10-му реченнях подано варіанти. В українській мові поряд зі словами *кава* вживається слово *кофе* як іменник середнього роду. Іменник *мозоль* і *мозоля* вживаються як паралельні форми чоловічого і жіночого роду, що зафіксоване у словниках.

ТЕСТ 2

Завдання 1. Херсона, танка, гаю, руху, композитора, столяра, вівчаря, дощу, спорту, шофера, ножа, Парижа, морозу, Мороза, тембру, грому, будинку, ставу, шляху, помідора, торта, почерку, цеху, вибору, фізика.

Завдання 2. 1. Конструктор Ніна Кузьмівна закінчила проект. 2. Учора ми познайомилися з молодою професоркою. 3. Авторка добре вивчила фактичний матеріал. 4. Зінаїда Тулуб починала свій творчий шлях як поетеса. 5. Як керівник кафедри вона проводить велику роботу. 6. Моя знайома – викладач коледжу. 7. Молода вчителька вже відмінник освіти України. 8. Я говорив з ученим секретарем Ольгою Бойко. 9. Моя сестра працює секретарем-друкаркою. 10. Марія Семенівна працює на книжково-журнальній фабриці друкарем.

Ви звернули увагу на те, що форми чоловічого роду вживаються тоді, коли називається посада, рід занять жінки. З метою уникнення одноманітності (якщо в реченні є два слова-назви професій) вживаються форми чоловічого та жіночого роду (9 речення).

Якщо Ви, розкриваючи дужки, не змогли виконати завдання, як це зроблено вище, Вам треба поповнити свій запас іменників-варіантів, читати більше художню літературу і звертати увагу на вживання іменників спільного роду. Сподіваємося, що поступово Ви подолаєте труднощі у вживанні родових форм іменників.

ТЕСТ 3

Завдання 1. 1. У журналі я прочитав кілька цікавих статей. 2. У магазині виставлено різні фасони суконь. 3. Літак пронісся над самою кручею. 4. За сльозами (слізьми) світу божого не бачила. 5. Він родом з Херсона. 6. Господарство одержало прибуток близько мільйона гривень. 7. Пташка сховалася в густому чагарнику. 8. Петро зрадів зустрічі з товаришем. 9. У рідному краї (краю) і дим приємний. 10. З радісними обличчями друзі наближалися до нас. 11. Моя сестра гарно вишиває в'яззю. 12. Зустріч з матір'ю принесли мені велику радість. 12. У гнізді було двоє галченят. 14. Плем'ю (племені) мужніх співаємо пісні.

Іменники *сльози, ворота, свині* мають паралельні форми в орудному відмінку множини. Тому можна вживати закінчення ***-ми*** паралельно з ***-ами*** і ***-ями***: *слізьми – сльозами, ворітьми – воротами, свиньми – свинями.* Деякі іменники чоловічого роду у місцевому відмінку однини мають паралельні форми. Це залежить від наголосу: *у гаї – у гаю, у короі – у краю, на торзі – на торгу.* Такі ж варіантні форми має у давальному відмінку іменник *плем'я.*

Завдання 2. 1. Громадська думка, громадянська лірика. 2. Батьків голос, батьківський комітет. 3. Ефектний жест, ефективне співробітництво. 4. Діалектний наголос, діалектичний підхід. 5. Змістова неточність, змістовна доповідь. 6. Дійова особа, діюча армія. 7. Зрошувана земля, зрошувальна система. 8. Корисна справа, корислива людина. 9. Музикальна людина, музична школа. 10. Кришталь на вода, кришталева ваза. 11. Особовий рахунок, особиста річ. 12. Прозорий твір, прозаїчне життя. 13. Робітничий клуб, робочий одяг. 14. Рятувальна експедиція, рятівний крок. 15. Тактовна людина, тактичний прийом.

Завдання 3. 1. П'ять верств (верства – соціальна група людей); п'ять верстов (верста —давня міра відстані). 2. Годувати свині – годувати свиней.

Іменники – назви деяких свійських тварин у знахідному відмінку множини мають паралельні форми.

3. Писати лист – писати листа.

Деякі іменники, переважно назви побутових предметів, у знахідному відмінку мають паралельні форми: *узяв ніж (ножа), поклав олівець (олівця).*

4. Стояв за ворітьми —стояв за воротами. 5. Машина каменю (але виглядав з-за каменя).

Іменник *каменю* означає збірне поняття, а *каменя* – одиничне.

6. Співає дитятку – співає дитяткові.

Іменники чоловічого та середнього роду в давальному відмінку однини мають паралельні значення *-ові, -єві, -еві,* та *-у, -ю: добродію – добродієві, коню – коневі, товаришу – товаришеві, немовляткy – немовляткові, ягняткy – ягняткові.*

7. Зрізав дуб – зрізав дуба. 8. Друже Михайле. 9. Пливти по Дніпру – пливти по Дніпрі.

Якщо у місцевому відмінку іменники вжиті з прийменником до, то вони мають паралельні форми.

10. Сто раз – сто разів.

Вираз *сто раз* частіше вживається в розмовному мовленні, а *сто разів – у книжному.*

11. Бігти за кіньми – бігти за конями. 12. Твого ім'я – твого імені.

Іменники *ім'я, плем'я* у родовому відмінку однини мають паралельні форми: *імені, племені.*

13. Пасти гуси – пасти гусей.

ТЕСТ 4

Завдання 1. 1. Обезлісили край – ділянки обезлісіли від вирубок. Ріки обезводніли влітку – обезводнили болотисту ділянку. 3. Хвороба його обезножила – після походу всі обезножіли. 4. Відро поржавіле – корозія поржавила залізо. 5. Яблука червивіли з кожним днем – погані господарі гноїли і червивіли овочі. 6. Маленькі села поступово обезлюдніли – непродумана аграрна політика обезлюднила маленькі села. 7. Ставки поступово обезрибніли – безгосподарність обезрибнила ставки. 8. Важка праця його обезсилила – вона обезсиліла від такого напруження.

9. Ранкове сонце червонило землю – хлоп'я червоніло від сорому. 10. Його уста заніміли —раптом його ніби занімило. 11. Гору зеленила трава – вдалині зеленіла пшениця.

Завдання 2. 1. Альма матер – латинський вислів. Мати – годувальниця. Значення – місце, де хтось навчався, здобував професійні навички. 2. Авгієві стайні. Авгій – цар Еліди, що мав кілька тисяч голів худоби, стійла якої 30 років не чистилися. Значення: безладдя, занедбані справи. 3. Альфа і омега. Перша і остання букви грецького алфавіту. Значення: початок і кінець, все існуюче, суть явища. 4. Ахіллесова п'ята. Безсмертний Ахіллес мав одне уразливе місце – п'яту, в яку влучила стріла Паріса, і герой загинув. Значення: слабке, вразливе місце. 5. Бочка Діогена. Діоген – давньогрецький філософ, що жив начебто в бочці, щоб довести людям необхідність повернення до «природного» стану. Значення: задовольнятися малим, не шукати вигод. 6. Вандали – плем'я східних германців, що у 455 р. оволоділи Римом і знищили там багато творів мистецтва. Значення: руйнівники культурних цінностей, невігласи. 7. Відкрити Америку – іронічний вислів. Значення: видати давно відоме за нове і надзвичайно важливе. 8. Друге «я». Грецький філософ Зенон так характеризував найкращого друга. Значення: найближчий друг, однодумець. 9. Злий геній. У стародавніх римлян – охоронець людини. Геніїв ототожнювали з грецькими демонами. Значення: сила (людина), що штовхає когось на погані вчинки (пор.: добрий геній). 10. Іскра божа – вислів з оди Шиллера «До радості» (1787). Значення: високі поривання, талант, покликання митця. 11. Козак Мамай – улюблений персонаж українських народних художників. Значення: символ козака-характерника, козака-жартівника. 12. Людина у футлярі – назва оповідання А. Чехова. Значення: людина, яка всього боїться, ховається від життя. 13. Ні на йоту – вислів з Євангелії. Значення: ні скільки, ні на найменшу дрібничку. 14. Початок кінця – вислів французького дипломата Ш.-М. Талейрана, сказаний Наполеону в період «Ста днів». Значення: початкова стадія загибелі кого- або чого-небудь. 15. Скупий лицар. Персонаж однойменної трагедії О.Пушкіна. Значення: втілення жадоби до грошей і розтлінної жадоби золота. 16. Суєта суєт – біблійний вислів. Значення: дріб'язкові житейські турботи, марнота. 17. Тисяча і одна ніч – популярний збірник арабських казок. Значення: надзвичайні, неймовірні пригоди. 18. У поті чола —біблійний вислів. Значення: добувати щось тяжкою працею, з великими труднощами. 19. Хамелеон – різновид ящірки. Значення: люди, що безпринципно міняють свої погляди, лицеміри. 20. Яничари – піхота в султанській Туреччині. Значення: сліпі виконавці волі свого господаря, віровідступники, зрадники.

ТЕСТ 5

Завдання 1. 1. І.Драч, «Смерть Шевченка». 2. В.Стус, «Ярій, душе». 3. Д.Павличко, «Якби я втратив очі, Україно». 4. Л.Костенко, «Біль єдиної зброї». 5. Л.Костенко, "Моя любове! Я перед тобою". 6. В.Симоненко, «Грудочка землі». 7. В.Симоненко, "Суперники". 8. В.Симоненко, «Ти знаєш, що ти людина». 9. В.Симоненко, «Де зараз ви, кати мого народу». 10. В.Симоненко, «Задивляюсь у твої зіниці». 11. Д.Павличко, «Ти зрікся мови рідної». 12. Є.Маланюк, «З Євангелії піль». 13. Є.Маланюк, «Шевченко». 14. Є.Плужник, «Галілей».

ТЕСТ 6

Завдання 1.

Синоніми – слова, що близькі чи однакові за значенням з іншими словами. Деякі слова можуть мати багато синонімів. Наприклад, дієслово *іти* в оповіданні Панаса Мирного «Морозенко» має біля 30 синонімів, серед яких є близькі і тотожні за значенням, виражені словами і словосполученнями.

Складаючи завдання, ми користувалися «Практичним словником синонімів української мови» С. Караванського.

1) Гарний – непоганий, вродливий, гожий, лепський, миловидний, хороший, красний, сподобний, благоліпий, привабливий, приємний, блискучий, ефектний, добрий, добрячий, чудовий, чудесний, прегарний. 2) Благати – молити, вимолювати, просити, заклинати Богом, падати в ноги, плазувати в ногах, випрошувати, канючити. 3) Дбайливий – дбалий, клопітний, клопітливий, турботливий, хазяйський, старанний, ретельний, пильний, сумлінний. 4) Сумний – смутний, засмучений, невеселий, нерадісний, журний, журливий, плакучий, скорботний, жалобний, сумовитий, сумливий. 5) Тривати – тягтися, продовжуватися, триматися, точитися, бути, існувати. 6) Раптово – нагло, несподівано, непередбачено, миттєво, блискавично. 7) Шлях —дорога, колія, шосе, траса, бруківка, маршрут, траєкторія, гостинець. 8) Біда – лихо, нещастя, горе, безголів'я, напасть, халепа, пригода, скрута, злигодні, знегода, труднощі, неприємності. 9) Забруднювати – засмічувати, заболочувати, каляти, задрипувати, задрьопувати, запоганювати, запаскуджувати, захвойдати, замурзати. 10) Недавній – нещодавній, новий, свіжий, останній, близький, недалекий. 11) Бити – вдаряти, стукати, калатати, клепати, колотити, гатити, бухати, лупати, шмагати, гамселити, періщити, частувати, чубити, дати почухана, лічити ребра. 12) Безліч — сила-силенна, тьма-тьменна, купа, море, рій, гибіль, дуже багато, без ліку, без ліку-міри. 13) Вірно – певно, надійно, незрадливо, непідкупно, випробувано, щиро, віддано, незмінно, постійно, правильно, точно, неминуще. 14) Гігант – велет, велетень, титан, колос, вернигора, вернидуб, вернивода, циклоп, геній. 15) Вежа – башта, вишка, каланча, дзвіниця, мінарет, маяк, терем. 16) Захворіти – занедужати, захорувати, заслабнути, спіймати хворобу, звалитися з ніг, залягти в ліжко. 17) Квапитися —поспішати, хапатися, не гаятися, не баритися, спішити. 18) Відважний – сміливий, хоробрий, безстрашний, мужній, одчайдушний, геройський, звитяжний. 19) Говорити – казати, мовити, вести річ, висловлюватися, ректи, глаголити, цвенькати, подейкувати, балакати, розмовляти, гомоніти, кидати слова, оповідати, вказувати, спілкуватися. 20) Хуга —хуртовина, метелиця, завірюха, пурга, заметіль, сніговиця, сніговійниця, хвища, ураган.

Якщо Ви до кожного слова дібрали по 4-5 синонімів – це непогано. Якщо менше – Ваш словниковий запас бідний. Збагачуйте його.

Завдання 2. 1) Утекло. 2) Тримають, чудесні. 3) геніальна. 4) Неозора, небокраю. 5) Спомину. 6) Барви. 7) Мудра, вогнищу. 8) Величного. 9) Перестиглі. 10) Грізно.

ТЕСТ 7

Завдання 1. 1) Золоті руки – хтось має велику здібність, уміліcть. 2) Світла голова —розумна людина. 3) Пекти раки – червоніти від сорому. 4) Замилювати очі — навмисно приховувати хиби. 5) Покласти зуби на полицю – голодувати, не їсти. 6) На порох стерти – знищити цілком, зовсім. 7) Точити ляси – говорити щось пусте. 8) Теревені правити – говорити дурниці. 9) Збити з пантелику – помилитися, заплутатися. 10) Висмоктати з пальця – говорити що-небудь, не спираючись на факти. 11) Сісти на мілину – потрапляти в скрутне становище. 12) Фальшива нота – щось нещире, неправдиве. 13) Брати на глум – глузувати, кепкувати з когось. 14) Око за око – відплачувати, мстити. 15) З'їсти зуби – віддати багато зусиль. 16) Тримати язик за зубами – мовчати, не розголошувати. 17) Стояти на смерть – боротися до вирішального кінця. 18) Ні риба ні м'ясо – безвольна, безхарактерна людина. 19) Дати прочухана – висловити незадоволення у різкій формі. 20) На сьомому небі – зазнавати великої радості. 21) Гріти руки – наживатися нечесно. 22) Ніг під собою не чути – швидко бігти. 23) Втратити свідомість – знепритомніти. 24) Ціла вічність – тривалий час. 25) Грати першу скрипку – буги найголовнішим. 26) Валиться з рук – нічого не вдається, не виходить. 27) Грати в мовчанку – мовчати, ухилятися від розмови. 28) Не покладати рук – невтомно, сумлінно працювати. 29) Сісти в калошу – потрапити в незручне становище.

Завдання 2. 1) Переставляти ноги – міряти дорогу, верстати дорогу, топтати стежку, насилу волочити ноги, самі ноги несуть), топтати чоботи (іти). 2) Пропаще діло – пропаща справа, погана справа, кепські справи, діло табак, діло труба (безнадійно). 3) Городити теревені – гнути всячину, нести нісенітницю, розказувати сім мішків гречаної вовни, гнати химери, ахінеї нести, сон рябої кобили розказувати (говорити). 4) Узяти верх – моє зверху, брати гору, розгромити вщент, у пух і прах розбити, покласти на обидві лопатки (перемогти). 5) Розкрити рота —зробити великі очі, скам'яніти від дива, очі витріщати, мов баран на нові ворота дивиться (здивуватися). 6) Страх пройняв – взятися страхом, душа завмерла, душа в п'яти пішла, волосся стало дибки, кров застигла в жилах, аж жижки затрусилися, серце похололо (злякатися). 7) Кирпу гнути – задирати голову в небо, дерти носа. високо нестися, напускати на себе пиху, губи закопилювати (зазнаватися). 8) Міряти поглядом – не зводити очей, обводити поглядом, втуплювати погляд, їсти очима, не спускати ока (дивитися). 9) Перехоплює дух – запирає дух, завмирати серцем, обливатися холодним потом, мороз іде поза шкірою, мурашки бігають за спиною, обсипає жаром (хвилюватися). 10) Аби день до вечора – на галай-балай, стук-грюк, аби з рук, тяп-ляп, через пень-колоду, п'яте через десяте (як-небудь). 11) Обіймає неспокій – тривога душу огортає, душа не на місці, гризе неспокій серце, коти шкребуть на душі, серце завмирає (тривожно). 12) Давати драла – братися в ноги, ноги на плечі, накивати п'ятами, показувати спину, мазати п'яти салом, дай бог ноги (тікати). 13) Заходитися сміхом – справляти хихи, лускати зо сміху, від реготу братися за живіт, качатися від сміху, падати від реготу, захлинатися сміхом, кишки рвати зо сміху, вишкіряти зуби (сміятися). 14) Душа радується – пити радість, не чути землі під собою, знов як на світ народитися, на сьомому небі бути, співати від

щастя, аж танцює (радіти). 15) У печінках сидіти – в'їстися (засісти) в печінки, намуляти (намулити) очі (набриднути).

Зрозуміло, що це завдання виконати важко. Тому, крім фразеологічних синонімів, ми подали лексичні, щоб легше розкривати значення кожного виразу синонімічного ряду. Якщо Ви дібрали по 2-3 синоніми-фразеологізми, то це добре. Якщо не змогли виконати завдання, то скористайтеся «Словником фразеологічних синонімів» М. Коломійця і Є. Регушевського.

РОЗДІЛ IV. СТИЛІСТИКА

Недоречності, що часом трапляються в розмовній мові, мають назву мовленнєві (стилістичні) помилки. Основою для їх виділення є контекст: словосполучення, речення, уривки тексту.

Стилістичні помилки – це порушення норм літературної мови, зокрема неправильне слововживання (просторічних, багатозначних слів, діалектизмів, штампів і канцеляризмів, емоційно забарвлених синонімів), неправильна побудова речення (поєднання несумісних за значенням слів в однорідний ряд, неправильний порядок слів, зв'язок слів у реченні), немотивоване вживання російських слів і виразів тощо. Щоб уникнути стилістичних помилок, треба добре знати значення слів, уміти їх уводити в речення, правильно будувати висловлювання. Для цього необхідно засвоїти основи шкільної стилістики, постійно користуватися довідковою літературою. Для початку Вашої самоосвіти в галузі стилістики рекомендуємо підручник «Культура мови і стилістика» М.І. Пентилюк.

Наведемо приклади деяких помилок.

1. Неправильне вживання слів з переносним значенням – зловживання епітетами, метафорами, порівняннями тощо.

Коли йому було сумно, з ним говорили книги (метафора). *Столяр передав школярам свій прекрасний досвід* (епітет). *Життя Горпини в пані було таким, як смерть* (порівняння).

Недоречності викликані тим, що у оповідача не розвинене «почуття міри» у вживанні образних засобів мови і вміння розрізняти стилі мовлення та їх ознаки.

2. Недоцільне вживання діалектизмів, русизмів тощо, що особливо стосується усного мовлення.

Селяни зібрали добрий урожай бараболі (картоплі). *Я на тій неділі їду у командировку* (тижні, відрядження).

3. Помилкове вживання емоційно забарвлених слів. *Сергій кожного ранку крокує на роботу* (іде).

Слово *крокує* має урочистий відтінок, а наведене речення є стилістично нейтральним.

Екскурсанти оглядали звалища старого замку (руїни). Слово *звалища* має знижений розмовний відтінок, тому його треба замінити словом *руїни.*

4. Нагромадження спільнокореневих слів в одному реченні чи тексті. *Письменник переконливо зобразив образ борця за визволення України* (змалював, відтворив, описав, показав).

Таке порушення усувається добором і введенням у текст синонімів. 5. Неправильна сполучуваність слів. *Ці факти доказують про мужність козаків* (свідчать). Слово *доказувати* означає «закінчувати говорити, підтверджувати щось, про щось повідомити». У жодному з цих значень воно не сполучається зі словом мужність. Тому в цьому реченні доцільно вжити слово *свідчити.*

Сподіваємось, що увага до такого виду порушень та ознайомлення з довідковою літературою допоможе Вам в подальшому уникати стилістичних помилок.

ТЕСТ 1

Завдання 1. І) Акт є документом, що грунтується на незаперечних фактах. 2) Вет-огляд поголів'я коней призначено на сьому годину ранку. 3) Голова повідомив порядок денний зборів. 4) У місті розпочалася передплата на газети і журнали. 5) У школі і в інституті Галина вчилася з великою охотою. 6) Під час прогулянки з нами трапилася пригода. 7) У мене з переляку аж волосся на голові стало дибом (піднялося). 8) Антиподом образу Бенедя Синиці є Леон Гаммершляг. 9) Кожному героєві властиві індивідуальні риси. 10) У мовленні він уживав діалектизми (або місцеві слова). 11) Мене цікавлять різні тварини, але найбільше собаки. 12) Про різних працівників судять за якістю їхньої роботи. 13) Поет завоював світову славу. 14) Мені дісталася у спадок батькова бібліотека.

Завдання 2. І. 1) Звинувачувати у бездіяльності; 2) навчати мови; 3) впливати на рішення; 4) дякувати батькам; 5) вітати друзів; 6) інформувати про виконання; 7) згідно з планом; 8) додержувати чистоти; 9) опановувати знання; 10) наголошувати на зв'язку; 11) ігнорувати думку; 12) нехтувати формою; 13) милуватися селом; 14) збиткуватися над хлопцем; 15) запобігати помилкам;

ІІ. 1) Припливати (до чого?) до берега; добратися (до чого?) до берега; досягти (чого?) берега; 2) заважати (чому?) рухові; гальмувати (що?) рух; зупинити (що?) рух; 3) сумувати (за ким?) за Вами; *(з* ким?) з Вами; журитися (з ким?) з Вами; тужити (за ким?) за Вами; 4) відбивати (кого?) ворога; відкидати (кого?) ворога; відвертати (кого?) ворога; 5) прагнути (чого?) наслідку; хотіти (чого?) наслідку; жадати (чого?) наслідку; 6) вірити (кому?) другові; (в кого?) в друга; довіряти (кому?) другові; покладатися (на кого?) на друга; 7) захоплюватися (чим?) подвигом героя; гордитися (чим?) подвигом героя; поважати (кого?) подвиг героя; 8) надіятися (на кого?) на друга; сподіватися (кого?) друга; уповати (на кого?) на друга; 9) торкатися (чого?) предмета; дотикатися (до чого?) до предмета; зачіпати (що) предмет; 10) говорити (кому?) сестрі; розмовляти (з ким?) з сестрою; розповідати (кому?) сестрі; 11) радіти (з чого?) з успіхів; тішитися (чим?) успіхами; зазнавати втіхи (з чого?) з успіхів; 12) показувати (що?) п'єсу; грати (що?) п'єсу; знайомити (з чим?) з п'єсою.

Якщо ці завдання виявилися надто складними для Вас, радимо частіше користуватися посібниками Б. Антоненка-Давидовича «Як ми говоримо», Є. Чак «Складні випадки вживання слів».

ТЕСТ 2

Завдання 1. 1) Не заважай мені. 2) Навчальний процес. 3) На дворі прохолодно (холоднувато). 4) Вулиці перетинаються. 5) Небезпечний поворот. 6) Натисни на гальма. 7) Купіть тістечко. 8) Паперові серветки. 9) Розбита склянка. 10) Меблевий магазин. 11) Кошик з полуницею. 12) З тканини замовника. 13) Більша частина врожаю (більше половини врожаю). 14) Прилади не працюють (не діють). 15) Порядок денний такий. 16) Наступне питання.

Сподіваємося, що Ви самостійно виправили помилки, хоча це складно, бо суржикове мовлення, на жаль, дуже поширене у різних сферах спілкування. Хочемо нагадати Вам слова В. Сухомлинського: «Користуватися сумішшю двох мов... – все одно, що з дерева красуню різьбити тупою щербатою сокирою..., грати на розстроєній скрипці».

З метою уникнення суржикового мовлення рекомендуємо користуватися посібником «Антисуржик» (за загальною редакцією О. Сербенської).

Завдання 2. І. 1) Бібліотека-музей придбала невидані рукописи письменника. 2) Дівчина-шофер повернула машину вправо.

У цих реченнях перший іменник є підметом, з яким узгоджується присудок, а другий – прикладка.

3) Набагато кілометрів уздовж Чорноморського узбережжя розтягнулося Сочі.

У цьому реченні присудок має форму середнього роду, бо узгоджується з відсутнім словом місто. *Сочі,* як відомо, незмінюваний іменник.

4) ООН провела нараду керівників арабських держав. *5)* ФРН уклала договір з багатьма східноєвропейськими державами. 6) Команда «Динамо» вийшла у фінал змагань. 7) Плаття-халат висіло у шафі.

ІІ. 1) Підгоріла капуста. Що підгоріло? 2) Підгорів буряк. Що підгоріло? 3) Підгоріла капуста і буряк. Що підгоріло? 4) Приїхав батько. Хто приїхав? 5) Приїхала сестра. Хто приїхав? 6) Приїхали батько і сестра. Хто приїхав? 7) Хто то приїхав? 8) Про це нам розповідав не хто інший, як Галина (Або: Не хто інший, як Галина розповіла нам про це). 9) Ніколи не забудуть жахів війни ті, хто її пережив. 10) Журнал «Вітчизна» надрукував повість молодого письменника. 11) Ніхто з сестер, навіть старша, не знала про те, що сталося.

Нагадуємо Вам, що дієслова, узгоджуючись з питальним чи відносним займенником *хто,* вживаються в чоловічому роді однини. Для узгодження в жіночому роді додається займенник *така (хто така?).*

З питальним займенником що дієслово-присудок у минулому часі вживається у середньому роді.

В інших випадках спробуйте самі з'ясувати, чому дієслова вжиті саме в тій формі.

ТЕСТ 3

Завдання 1. 1) Почувши ці слова, ми уявили мужню людину. 2) Змагаючись між собою, учні досягли значних успіхів. 3) Повернувшись зі школи, Сергій побачив собаку, що радісно бігла йому назустріч. 4) Розглядаючи цю гілку черемхи, я згадав батьківське подвір'я. 5) Слухаючи музику Лисенка, ми відчули гордість за Україну. 6) Ледве навчившись ходити, він потягнувся до малювання. 7) Думаючи про неї, я відчував радість. 8) Приїхавши додому, я відчув себе краще. 9) Читаючи роман, я відчуваю, як моє серце сповнюється болем. 10) Повернувшись з роботи, вони хотіли відпочити. 11) Шукаючи ту вулицю, ми не помітили, як настав вечір. 12) Почувши голос матері, я відчув биття серця. 13) Пропустивши багато уроків, Роман з трудом наздогнав прогаяне. 14) Прочитавши цього листа, я відчув радість на душі.

Редагуючи речення з порушеннями у вживанні дієприслівникових зворотів, слід пам'ятати, що дієслово-присудок і дієприслівники у таких реченнях мають називати дію однієї певної особи. Якщо ж дії належать різним особам, то порушується смислова єдність речення. Сподіваємося, що Ви це зрозуміли, виправляючи помилки, і завдання виконали правильно.

ТЕСТ 4

Завдання 1. I. 1) юнаки; 2) радіємо; 3) продукти; 4) здорові; 5) прозу; 6) коротка; 7) самодержавство; 8) військового.

У 1-8 реченнях порушена одна з вимог однорідності – поєднуються логічно несумісні поняття. Наприклад, стать і рід занять (юнаки і школярі), видові і рядові поняття (вірші і проза) тощо. Для виправлення речень треба вилучити зайві слова, що не вписуються в однорідний ряд.

II. 1) Я люблю грати на гітарі і співати. 2) Ольга молода, розумна і гарна. 3) Іван мріяв про поїздку до столиці, щоб там, навчаючись і працюючи, бути корисним людям. 4) Навесні можна почути в лісі, як лопаються бруньки і радісно співають пташки. 5) У творі я хотів розповісти про наших славних предків та їхні подвиги.

III. 1) Влітку учні нашого класу побували не тільки в Івано-Франківську, Львові, але і в Нагуєвичах. 2) "Народні оповідання" Марка Вовчка цікаві тим, що в них виступають не тільки кріпаки, але й поміщики. 3) Додатковий матеріал я брав не тільки з художньої літератури, але і з газет та журналів. 4) Теплими днями молодь можна побачити скрізь: на вулицях, площах, у скверах і парках. 5) Життя селян змальовано у творах багатьох українських письменників-класиків: Шевченка, Панаса Мирного, Нечуя-Левицького, Франка, Коцюбинського.

Якщо Ви не впоралися з цим завданням, то зверніться до розділу «Речення з однорідними членами».

ТЕСТ 5

Завдання 1. 1) Державний бюджет поповнився ще сімастами дев'яноста трьома тисячами гривень. 2) Дощі пройшли на одній третій території України. 3) Стипендії було виплачено двом тисячам трьомстам шістдесятьом дев'ятьом

студентам. 4) Учні посадили п'ятдесят чотири фруктових дерева. 5) Класний керівник повіз двадцять одного учня на екскурсію в Одесу. 6) Лист датовано тисяча вісімсот двадцять другим роком. 7) Крім трьох тисяч чотирьохсот сімдесяти семи найменувань, до списку включили ще дев'ятсот сорок три найменування. 8) У театрі чотириста п'ятдесят вісім місць. 9) Витрати на обладнання складають вісімсот сімдесят шість гривень. 10) На посівну виділили п'ятдесят дев'ять центнерів пшениці.

Сподіваємося, що Ви самі себе оціните і зробите висновок, наскільки Ви володієте умінням сполучати числівники з іменниками і використовувати їх у своєму мовленні.

Якщо відчуваєте труднощі – пропонуємо перечитати розділ граматики «Числівник».

Завдання 2. Писати українською мовою; дякувати товаришеві; турбуватися про дітей; у напрямі до міста; екзамен з мови; учитися майстерності; черговий по поверху; іти дорогою батьків; старший віком (за віком); надіслати на прохання; їхати за покликом серця; як подарунок; бути на видноті (перед очима).

ТЕСТ 6

Завдання 1. 1) Великдень я святкував на дачі у колеги. 2) Близнята буди так схожі, що навіть батьки ледве їх розрізняли (розрізняти – відрізняти один від одного). 3) Кожний літературний персонаж має індивідуальні риси (свої – індивідуальні). 4) Людяність – найголовніша риса героїв Олеся Гончара (гуманізм – людяність). 5) Дайте повідомлення в газету про вакансії (вакансії – вільні робочі місця). 6) Ми не забуваємо ваші поради (не забуваємо – пам'ятаємо).

Завдання 2.

Неповнота речення робить його зміст неточним, двозначним. Тому Ви, доповнюючи його, робите більш зрозумілим. Пропонуємо варіанти доповнених речень.

1) *Після роботи в полі дівчата і хлопці переодягаються, ретельно готуються до концерту.*

2) *Партизани знали, за що боротися, і це викликало в їхніх серцях упевненість, що перемога не за горами.*

3) *Ризикуючи своїм життям, Микола виніс дитину з вогню.*

4) *Ми раділи з успіхів і намагалися вчитися ще краще.*

5) *Він розумів, яка небезпека загрожує його товаришам, якщо його заарештують.*

Якщо у Вас так вийшло – чудово. Якщо ж Ви не зрозуміли, заплуталися, загляньте у посібник з стилістики.

ТЕСТ 7

Завдання 1. 1) Хлопчик дав собаці шматок м'яса, і той за кілька секунд з'їв його. (З'їла м'ясо, а не хлопчика). 2) Батько помер, коли синові було десять

років. (Коли йому було десять років, помер батько; синові було десять років, а не батько помер у десять років). 3) Молоді концерт сподобався, хлопці і дівчата просили частіше влаштовувати такі зустрічі з артистами. 4) У кімнаті біля натопленої грубки, стояла дівчина. (Натопити можна грубку, а не дівчину). 5) Злякавшись грози, Марійка сховала голову під подушку і сиділа так, поки гроза не пройшла. 6) Книжка, що дала Оленка, мені дуже сподобалась. (Книжка сподобалась, а не Оленка).

Завдання 2.

Неправильне вживання займенників зробило уривок мало зрозумілим. Хто *вони – предки, замки, нападники;* вони – *вежі, бійниці* чи *предки.*

Редагуючи уривок, можна використати синоніми до слів *предки – прадіди; замки – палаци, фортеці, полоти; нападники – вороги, загарбники, чужинці, напасники, агресори; вежі – башти, вишки.* Після редагування текст може бути таким:

Наші предки будували замки, щоб боронити рідну землю від нападників. Вони ставили палаци, оточували їх високим кам'яним муром, на якому були сторожові вежі. Через бійниці вони відбивали напади чужинців.

ТЕСТ 8

Завдання 1. I. 1) Вважати (визнавати) за можливе (можливість); 2) вважати своїм обов'язком (за свій обов'язок); 3) вкінцевому підсумку (зрештою, врешті-решт); 4) не можна гаяти ні хвилини (кожна хвилина порахована); 5) це до уваги не береться; 6) щодо цілого: 7) покінчити з усім; 8) жити чужим коштом (на чужі кошти).

II. 1) Поверхово ознайомитися; 2) брати участь; 3) відхилити пропозицію; 4) витяг з протоколу; 5) дитячий майданчик; 6) укласти договір (угоду); 7) втрачати свідомість (непритомніти).

Завдання 2. 1) Мій супутник показав мені рукою на високу гору, що піднімалася прямо напроти нас. 2) Прошу вас відповісти на питання, що хвилює не тільки мене, але й інших. 3) Наступного дня діти повернулися додому радісні і щасливі. 4) Мисливці намагалися вигнати ведмедя, що сховався в печері. 5) Поет звернувся до найпотаємнішого, створеного самим народом. 6) Уздовж горизонту тягнеться срібний ланцюг снігових вершин, що починаються Казбеком і закінчуються Ельбрусом. 7) Повітря було насичене гострим запахом моря і пряними випарами землі, незадовго до вечора змоченої дощем. 8) Ми захопилися картиною моря, що вирувало біля наших ніг. 9) Ми піднялися на площадку вузенькою стежкою, що звивалася між скелями. 10) Туристи ділилися враженнями, що справили на них Карпати під час походу.

Нагадуємо, що в українській мові мало активних дієприкметників, тому дієприкметникові звороти, властиві російській мові, українською мовою передаються синонімами – підрядними означальними реченнями.

ТЕСТ 9

Завдання 1. 1) Театр заслужено названо іменем нашого земляка. 2) Він і гадки не мав, що його можуть упізнати. 3) Дивись, як йому пощастило: одразу влаштувався на роботу. 4) Автор сам розповсюджував книжку. 5) Ця хвороба призвела до нових ускладнень. 6) У конференції взяли участь вчені з різних країн. 7) Моя точка зору не збігається з думкою колеги. 8) Я вважаю, що так не можна робити. 9) Користуючись фразеологізмами, слід насамперед визначити їх значення. 10) Я вмію читати англійською і французькою мовами. 11) Він швидко опанував себе. 12) Діти, закрийте книжки і розгорніть зошити.

Завдання 2. I. 1) Сон рябої кобили; 2) брати собі в голову; 3) говорити по щирості; 4) стояти струнко; 5) тільки живий та теплий; 6) ні з очей ні з плечей; 7) на відчай душі, наосліп; 8) ні сіло ні впало; з доброго дива; 9) хліб та сіль; 10) як по маслу йти.

II 1) Бреше, мов шовком шиє; гладко бреше; 2) Гуща дітей не розжене; 3) до милої небоги нема далекої дороги; 4) силою не будеш милою; силою колодязь копати – води не пити; 5) по Санці свитка; 6) плачем лиха не виплачеш; журба сорочки не дасть; 7) катюзі по заслузі; 8) сім баб – сім рад, а дитя безпупе; 9) ранок покаже; 10) краси на тарілці не краяти.

ТЕСТ 10

Завдання 1. 1) Учитель запропонував визначити кількість ребер. 2) Шкіра в їжака покрита голками. 3) У Васі легкий характер. 4) Поставленої нами мети досягнуто. 5) Столяр зробив з дуба цю етажерку з чотирма ніжками. 6) Громадськість міста готується широко відзначити ювілей славетного земляка. 7) Бабуся відвезла свого семилітнього внука у Крим. 8) Панас Мирний правдиво описав життя селян. 9) Усім членам каси взаємодопомоги необхідно підтвердити наявність вкладених грошей. 10) Після дощу повітря чисте, дихається легко.

Завдання 2. 1) Сходова клітка. 2) Імпортні меблі. 3) Огірочки смачненькі. 4) Мені незручно говорити. 5) До селища недалеко. 6) Аптека працює цілодобово. 7) Кулькові ручки. 8) Гаряче кофе, гаряча кава. 9) Приходьте коли завгодно. 10) За таким графіком. 11) Перекласти українською мовою. 12) Такі заходи. 13) Недбале ставлення, халатне ставлення. 14) Посвідка про відрядження. 15) Недбалий працівник.

ТЕСТ 11

Завдання 1. Мліє степ у малинових променях передвечірнього сонця. Мліє і сходить до неба степова імла – теж малинова. А тумани вже давно щезли: розвіяли їх сині та теплі вітри й вітерці. Парус Курінь старий, заярівшись за цілий день проти сонечка. А тополеня мале на верху Куреневому солодкі духмянці у степ за вітром посилає; то пахне його брость тополиними парфумами. Скоро стане та брость шовковими листочками. А зараз на ній сонце малинові краплі порозвішувало – впала роса, вечір заходить.

(За Г. Тютюнником)

Зверніть увагу: ми вивели з тексту слова, що не відповідають його емоційному забарвленню, нейтральні слова *іде, зникли, рознесли, запахи, повісило, наступає* замінили іншими, що більше відповідають ситуації – *малиновий, сходить, щезли, розвіяли, парфуми, порозвішували, заходить* використали синонімічні члени речення *(сонце перед вечором – передвечорового сонця, імла степу – степова імла, іде пар з Куреня – парує Курінь* та ін.) змінили структуру окремих речень.

Все це вплинуло на поліпшення стилю тексту. А Ви переконалися, що необхідно, крім змісту висловлювання, дотримуватися емоційно-експресивного забарвлення, бо ж кожному виду розповіді відповідає свій стиль і навіть настрій?

КЛЮЧІ ДО ТЕКСТІВ ДИКТАНТІВ

ТЕКСТ 1
ЗАСПІВ

Бій гримів спереду, з боків і позаду. В ньому, як могли, металися люди, техніка й покривало ночі: воно розпанаханим скривавленим шматтям відривалося од крайнеба, звивалось увись і знову, чадне, розпухле, смердюче, падало на здиблену землю.

Прорвалися наші, прорвалися й німці.

Вогонь був таким, що в повітрі снаряди стрічалися з снарядами, міни з мінами, гранати з гранатами. І тільки "катюші", мов жар-птиці відплати, мов шматки невідкритих комет, мов провісники грізного суду над фашизмом, непереможно проносили через небо своє смертоносне ячання.

Божеволіло залізо, божеволіли коні і шаленіли люди. Відблиски вибухів спалахували в їхніх очах, у відблисках вибухів темно масніли калюжі крові. Танки із землею зривали її, налітали на танки, в знавіснілому скліщенні виважували один одного вгору, вмелювались один в одного біснуванням гусениць і вогню.

Якщо на світі був Бог війни, то він зараз ступав по цьому колі бою технічними ногами і віддирав небо від знівеченої землі.

На пагорбі під ціпами бою в жасі здригалося село. Фантастичні сузір'я мін вихоплювали і вихоплювали його з темряви, і здавалось, що хати хотіли кудись летіти далеко-далеко від усіх страхіть війни. І вони летіли – з гніздами лелек, з дитячими колисками, з недожитим життям.

(М. Стельмах)

ТЕКСТ 2
КОЛИ ПОЖОВКНЕ ЛИСТЯ

Падає, падає листя…

Падає листя пожовкле на твою голову, на руки. В прозоро-блакитному, ніжно-холодному сонячному повітрі жовто-золоті сльози жалю за минулим. Падають нечутні і тануть як завмираючий лебединий сміх лоскотною тихою тугою радісного небуття.

Оповитий розмаїто-жовтим серпанком осені садок задумливо конав. Шемрали верхів'я дерев тобі про останнє… Молитовним піснепохороном линули з хати звуки сопілки, на котрій тужила Іна за вікном. Тужила за весною. А за осінню? Осінь – то вогневий птах, що, майнувши злото-пломінним крилом, сконає, спопеліє дощенту. Шалений танок різнобарвної смерті, що ниже в бурштинове намисто гаї, і садки. Ти полюбив осінь.

Покохав осінь і зненавидів весну. Іде весна, як вагітна молодиця-міщанка в зеленому одягу без жодного смаку. Поважна і нечепурна, задоволена: родить, родить і їсть, їсть… Так безупинно. Ти покохав осінню красу і, коли пожовкло листя, забував про весну.

Коли пожовкне листя... Ти кохав.
Прийняв свою улюблену позу: тінню розіслався на солом'яній канат, безсило кинув руки на поруччя, заплющив очі. Ні про що не думав.

(Г. Михайличенко)

ТЕКСТ 3
БЕРЕЗНЕВИЙ СНІГ

Зранку сонце над містом ще блиснуло, тут-там освітилися й забіліли ніздрюваті причаділі латки снігу по околиці. Та ураз небо затяглося білими хмарами, ніби на обрії принишкло й розсіялося молочним туманом. Ліниво посипало снігом. Спершу сніжинки рідко, по одній, кружляли у висоті, політували, як тільки дихав вітерець, пушинками падали на почорнілу примерзлу землю, на міську вулицю, на затоптані каламутні галявинки по скверах і квітниках.
Микулка Недич зіщулився громадкою перед самим вікном великої кімнати, притулив чоло до шиби так, що торкається скла і носом. Дивиться, дивиться, і йому приємно, коли чує прохолоду на тілі, раптом все ніби іде обертом, коди приплющує повіки, бачить одні тільки літаючі і перелітуючі сніжини. Забавним віщається танок сніжин, химерними здаються дахи будинків – ген-ген далеко-далеко покрівлі позастигали важкими червоними хвилями. Чомусь метушливими і неспокійними йому ввижаються прохожі на вулиці, раптом йому шкода високих гінких осокорів, що тепер, у березневий ще холодний ранок, скидаються на вишикуваних у ряд лицарів – пошарпаних, обідраних, з бою. В уяві Микулка Недич бачить осокори зеленими, бо так йому здається краще, він саме хоче, щоб вони були не голі, а пишні, кучеряві, наряджені.

(І. Чендей)

ТЕКСТ 4
ЛЕЛЕЧИЙ СУД

Якось восени я йшов полем і побачив: на великому лузі зібралося багато лелек. Вони утворили коло, а в колі тім з опущеною головою стояв один красень і слухав стрекотливу тривожну мову своїх побратимів. Коло то звужувалося, то знову розширювалося, одні поступалися місцем іншим. Була саме пора відльоту лелек, і вони, певно, так я думав, зібралися на цей луг з навколишніх сіл і гаїв, щоб звідси разом вирушити в далеку путь. Спочатку я гадав, то в центрі стоїть їхній ватаг, але невдовзі відкинув цей здогад. По якомусь непомітному знаку всі лелеки піднялися, а він залишився, він навіть побоявся підвести голову. Вони зробили над ним прощальне коло і полетіли.
Він не стрекотав, не бився об землю, не просив прощення чи помилування. Він стояв убитий горем. Тільки тепер я здогадувався, що відбувся лелечий суд – можливо найсправедливіший і водночас найжорстокіший з усіх судів. Осуджений не рухався, не ворушився, аж поки його побратими не зникли з видноколу. Потім уже він піднявся і полетів у протилежний бік. Його покинули, йому заборонили летіти з ними, і він залишився в самотині.

(В. Земляк)

ТЕКСТ 5

Рослини, якими озеленюють наші міста і селища, захищають повітря від забруднення. Сади, парки, сквери, ліси навколо міст необхідні людині. Рослини виділяють кисень, вбирають вуглекислий газ, затримують дрібні частинки пилу та інші шкідливі домішки, які можуть потрапити разом з повітрям у наші легені під час дихання, зволожують повітря, приглушують шум на міських вулицях, протистоять великим вітрам і пиловим бурям. Тому людина насаджує рослини в містах і селах. Озеленювачі прагнуть створювати в містах багатоярусні насадження з дерев, кущів, трав. Там оселяються й знаходять корм і сховище комахи, птахи, дрібні ссавці.

Рослинний світ нашої Батьківщини надзвичайно різноманітний. Але рослини, як і інші живі організми Землі, зазнають різних шкідливих впливів, особливо в містах та на їхніх околицях. Особливу небезпеку становить забруднення води, повітря, грунту шкідливими речовинами. Наприклад, гази, що їх викидають в атмосферу промислові підприємства і транспорт, спричиняють захворювання і загибель рослин: листки втрачають зелене забарвлення й опадають, відмирають корені й багато які рослини зникають зовсім. Спеціалісти шукають шляхи оздоровлення навколишнього середовища: встановлюють фільтри на промислових підприємствах, знешкоджують дії вихлопних газів транспорту.

На жаль, не всі люди розуміють значення зелених рослин: рвуть дикорослі трави, ламають дерева і кущі, рубають дерева в лісах, забуваючи про те, що знищити рослину легко, а виростити її – справа багатьох років.

(З підручника)

ТЕКСТ 6

Тоді Десна була глибокою і бистрою річкою. В ній тоді ще не купався ніхто, і на пісках її майже ніхто ще не валявся голий. Ще ніколи було усім. Були всі тоді трудящі чи малі. Дівчата не купались навіть у свято, соромлячись скидати сорочки. Чоловікам з давніх-давен не личило купатись за звичаєм. Жінки ж боялися водою змить здоров'я. Купались тільки ми, малі. Була тоді ще дівкою Десна, а я – здивованим маленьким хлопчиком із широко розкритими зеленими очима.

Благословенна будь, моя незаймана дівице Десно, що, згадуючи тебе вже много літ, я завжди добрішав, почував себе невичерпно багатим і щирим. Так багато дала ти мені подарунків на все життя...

Далека красо моя! Щасливий я, що народився на твоєму березі, що пив у незабутні роки твою м'яку, веселу, сиву воду, ходив босий по твоїх казкових висипах, слухав рибальських розмов на твоїх човнах і казання старих про давнину, що лічив у тобі зорі на перекинутому небі, що й досі, дивлячись, часом, униз, не втратив щастя бачити оті зорі навіть у буденних калюжах на життєвих шляхах.

(О. Довженко)

ТЕКСТ 7

Без попереджень з'являються циклони. Розшаленілася десь там стихія, в темні віруючі надра її незабаром буде кинуто й ваше життя. Усе страхітливе вривається без попереджень: раптово й вщент розкришується усталений спокій дня, не відбудуться чиїсь побачення, недочитані відкинуто книжки, на півстрічці обірвано (фільми,— все надає у своїй значності, здрібнюється, меркне, а натомість росте тільки грізна правда циклону, правда стихії, що насувається, що подих її вже чути.

Не визначаючи кордонів, циклони ходять по всій планеті. Ще коли тут по заквітлих лугах, у повені сонця табірні вихователькі водили табунці щебетливих малят, може тоді з космічних висот кимось було помічено, як зачинається творення лиха, як десь на широтах Атлантики вже починає формуватись циклон. Учені розрізняють кілька стадій його розвитку: стадія хвилі, стадія молодого циклону. стадія максимального розвитку. Спершу, ніби невпевнено, виникають під голизною океану ледь помітні завихрення, невідомим поштовхом зриваються хвилі в одній самій фронтальній зоні, де маси теплого повітря зіткнулись з холодним, і колосальна, непіддатна вимірам, енергія температурних контрастів, розриваючись мовби спонтанно, щодалі грізніше виявляє себе, поступово формується «око бурі» – район депресії, гранично зниженого тиску. Рухається величезний колодязь порожнечі, оточений тисячокілометровим кільцем циклонічних стін і суцільно віруючих хмар, де все кипить, закручується спіралями на вихрових обертових швидкостях, і вся ця розімкнута, розшаленіла сила природи, наростаючи, набуває сили ураганів.

(О. Гончар)

ТЕКСТ 8

Ще в Стародавній Греції помітили, що на нічному небі зорі скупчуються групами – сузір'ями. Кожне сузір'я має свою назву, пов'язану з легендами та міфами стародавнього світу. Найбільш відомі дванадцять сузір'їв (це так звані знаки Зодіаку).

Нині все небо поділене на вісімдесят вісім сузір'їв. У північній півкулі найбільш відомі сузір'я Великої і Малої Ведмедиці, які ми бачимо протягом року. В Україні ці сузір'я в народі називають Великий і Малий Віз, або Великий і Малий Ківш. Крім семи яскравих зірок у складі кожного з цих сузір'їв безліч маленьких, часто ледь помітних.

Для мореплавців, мандрівників, туристів особливо важливим є те, що в складі Малої Ведмедиці розташована яскрава Полярна зоря, яка завжди знаходиться на півночі.

Окремі сузір'я можна спостерігати ліпше у певний час року (наприклад, Оріон в Україні видимий лише взимку), безліч зірок взагалі невидимі (Південний Хрест тощо).

Треба знати, що зорі в сузір'ях насправді ніяк не пов'язані між собою ні в просторі, ні в часі. Це лише видиме нами їх об'єднання на площині небозводу.

(З підручника)

ТЕКСТ 9

Приємно бродити по теплих калюжах після грому й дощу, чи ловити щучок руками, скаламутивши воду, або дивитись, як тягнуть волока. Приємно знайти у траві пташине кубло. Приємно їсти паски й крашанки. Приємно спати в човні, в житі, в просі, в ячмені, у всякому насінні на печі. І запах всякого насіння приємний. Приємно тягати копиці до стогу й ходити навколо стогів по насінню. Приємно, коли яблуко, про яке думали, що кисле, виявляється солодким. Приємно, коли позіхає дід і коли дзвонять до вечірні літом. І ще приємно, і дуже любив я, коли дід розмовляв з конем і лошам, як з людьми. Любив я, коли хтось на дорозі вночі, незнайомий, проходячи повз нас, казав: «здрастуйте». І любив, коли дід одказував: «дай бог здрастувать». Любив, коли скидалась велика риба в озері чи в Десні на заході сонця. Любив, їдучи на возі з лугу, дивитися, лежачи, на зоряне небо. Любив засинати на возі, і любив, коли віз спинявся коло хати в дворі і мене переносили, сонного, в хату. Любив скрип коліс під важкими возами в жнива. Любив пташиний щебет у саду і в полі. Ластівок любив у клуні, деркачів – у лузі. Любив плескіт води весняної. І грім, хоч мати і лякалась його, любив я з дощем і вітром за його подарунки в саду.

(О. Довженко)

ТЕКСТ 10

Сонце ще далеко за обрієм. Його дотики до хмар ледве-ледве можна розпізнати. Це навіть ще не дотики. Це погляд здалеку, від якого голубіє небо на тім місці, де зійде сонце. Море спокійне й темне. Повітря вночі чорне, а тепер – сіре, і можна бачити за хвилерізом, за маяком – тіні парусів трьох шаланд. Ми вийшли з готелю. Вулиця мокра від роси. Блідо горить ліхтар, він зблід, як жінка після пристрасної ночі. Перед готелем невеликий бульвар, що обривається до порту. Маяк уже погашено. Пароплав з чорним димарем і трьома червоними на ньому смугами видушує з себе дим, що помалу сотається в повітрі й заволікає портовий вокзал, портові будівлі і склепи, будівлі зерноперевантажувачів, залізничні вагони на естакаді. Пароплав із жовтим димарем помалу підносить на грот-мачту прапор: темний квадрат на білому полі. Капітан заявляє цим, що він сьогодні відпливає з нашого міста до своєї країни за море.

Ми йдемо серединою бульвару в напрямку до східців у порт. Бульвар нагадує клітку зоологічного саду, з якої вивезли звірів і лагодяться її почистити. Ще не повиходили підмітальники, поливальники й чепурії – люди, що мають повне право зневажати нас: вони знають наші гріхи і бруд. Біля пам'ятника французькому герцогові стеляться вниз широкі східці. Герцог показує рукою своє задоволення з моря й торговельної гавані, що лежить просто перед нами. Він не дивиться ліворуч, де військова гавань, ще ліворуч, де за будівлями на молу – є море й на високому березі – рештки старовинної турецької фортеці.

(Ю. Яновський)

ДЛЯ НОТАТОК

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА *3*

РОЗДІЛ І. ***ОРФОГРАФІЯ*** *4*

РОЗДІЛ ІІ. ***ПУНКТУАЦІЯ*** *11*

РОЗДІЛ ІІІ. ***КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ. БАГАТСТВО СЛОВНИКОВОГО СКЛАДУ*** *17*

РОЗДІЛ ІV. ***СТИЛІСТИКА*** *23*

ТЕКСТИ ДИКТАНТІВ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ *28*

КЛЮЧІ ДО ТЕСТІВ

РОЗДІЛ І. ***ОРФОГРАФІЯ*** *34*

РОЗДІЛ ІІ. ***ПУНКТУАЦІЯ*** *44*

РОЗДІЛ ІІІ. ***КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ. БАГАТСТВО СЛОВНИКОВОГО СКЛАДУ*** *52*

РОЗДІЛ ІV. ***СТИЛІСТИКА*** *58*

КЛЮЧІ ДО ТЕКСТІВ ДИКТАНТІВ *66*

Здано в набір 15.06.2000. Підписано до друку 25.06.2000.
Формат 60x84/16. Друк офсетний.
Умовн. друк. арк. 4.5. Наклад: 1000. Зам. № \ ^\\
«Ленвіт», 03680, м. Київ, вул. Червоноармійська 73, к.14